

Сяргей Кавалёў

СЁСТРЫ ПСИХЕІ

П'есы

Мінск / І. П. Логвінаў / 2011

УДК 882.6
ББК 84 (4 Бел)
К12

Кавалёў, С. В.

**К12 Сёстры Псіхеі : п'есы / Сяргей Кавалёў. — Мінск :
І. П. Логвінаў, 2011. — 220 с.**

ISBN 978-985-6991-13-7.

У зборнік увайшлі новыя п'есы Сяргея Кавалёва, які застаўся верны свайму герменеўтычнаму метаду выкарыстання міфаў, легендаў, літаратурных сюжэтаў. Але гэтым разам да беларускіх матываў далучаюцца алузіі і цытаты з сусветнай літаратуры, а міф робіцца своеасаблівым павелічальным шклом, праз якое драматург глядзіць на сучаснасць.

УДК 882.6
ББК 84 (4 Бел)

ISBN 978-985-6991-13-7

© Сяргей Кавалёў, 2011
© Выдавец Логвінаў І., 2011

ПАСЛЯ ГІСТОРЫІ,
АБО
ПРАКТЫКАВАННІ Ў СВАБОДЗЕ

Раней я быў цвёрда перакананы, што аўтар ні ў якім разе не павінен пісаць прадмовы да сваіх кніг, тлумачыць задумы твораў і абставіны іх узнікнення. Я ведаў з літаратуразнаўчых трактатаў, што аўтарская інтэрпрэтацыя – гэта толькі адно з магчымых прачытанняў, такое ж суб’ектыўнае, як і чытацкае. І нельга замінаць чытачу самастойна расшыфроўваць закладзеныя ў тэксе культурныя коды, пазбаўляць яго радасці адвольна ацэньваць характары і ўчынкі герояў, з асалодай уваходзіць у мастацкі свет твора альбо катэгарычна не прымаць яго.

З цягам часу я стаў меншым ідэалістам і зразумеў, што аўтарскія прадмовы, інтэрв’ю, каментарыі маюць права на існаванне, бо яны не абмяжоўваюць уласны пункт гледжання чытача, а даюць яму каштоўную дадатковую інфармацыю: напрыклад, узнаўляюць сістэму каардынат, у якой мысліць аўтар, адсылаюць да блізкай аўтару літаратурнай традыцыі. Я напісаў прадмову да зборніка “Стомлены д’ябал” (2004) і з задавальненнем пераканаўся, што мае творчыя пастулаты вельмі часта цытуюцца крытыкамі – хаця б дзеля таго, каб іх абвергнуць і са мной катэгарычна не пагадзіцца.

Дзве наступныя кнігі, “Навука кахання” і “Шлях да Батлеему”, выйшлі без аўтарскіх прадмоў, а вось з нагоды зборніка “Сёстры Псіхеі” захацелася выказацца, бо за апошняе дзесяцігоддзе і ў маёй творчасці, і ў тэатральным жыцці адбыліся істотныя змены, якія непасрэдным чынам паўплывалі на змест кнігі.

Пасля выдання зборніка “Навука кахання” (2005) я даў сабе слова не пісаць больш гістарычныя драмы і такія п’есы, якія б крытыкі або гледачы маглі ўспрыняць як гістарычныя. Прычынаў такога рашэння было дзве. Па-першае, хацелася пазбегнуць штапаў, паўтораў, улюбёных схемаў і іншых праяваў самаэпігонства. Па-другое, гістарычная тэматыка сталася, на маю думку, згубным шляхам для беларускай драматургіі і нацыянальнага тэатра, з выратавальнага кола неўпрыкмет ператварылася ў зачараванае.

Калі на пачатку 90-х гг. XX ст. беларускія драматургі звярнуліся да гістарычнага мінулага, вывелі на сцэну постаці Рагнеды, Еўфрасінні Полацкай, Вітаўта, Барбары Радзівіл, Францішкі Радзівіл і Саламеі Русецкай, яны зрабілі двойчы карысную справу: працавалі занябаны ў беларускім тэатры жанр і паспрыялі абуджэнню нацыянальнай самасвядомасці гледачоў. Яшчэ раней гэтую карысную справу пачаў рабіць Уладзімір Караткевіч, але ў 60–70-я гг. саветызаванае беларускае грамадства не было падрыхтавана для ўспрымання ягоных гістарычных драм, ды і па ўзроўні пісьменніцкага майстэрства Караткевіч-драматург відавочна саступаў Караткевічу-празаіку.

У канцы XX ст. беларуская тэатральная публіка ўсвядоміла, што гістарычная драма – гэта не толькі п’есы пра сялянскія паўстанні, Кастрычніцкую рэвалюцыю ды Вялікую Айчынную вайну, але таксама творы пра падзеі ў Вялікім Княстве Літоўскім і Рэчы Паспалітай, пра складаныя чалавечыя лёсы і любоў-

няя жарсці ў далёкай мінуўшчыне. Сёння беларуская тэатральная публіка цвёрда перакананая, што нацыянальная драматургія – гэта выключна жанр гістарычнай драмы, а дакладней яго прафанацыя – бясконцы любоўны серыял у гістарычных касцюмах і з патрыятычнымі лозунгамі.

Заняйдбаная ў савецкія часы, запатрабаваная ў перыяд нацыянальнага адраджэння, гістарычная драма ператварылася сёння ў мастацкі штамп, імітацыю патрыятычных пачуццяў. Як вядома, пераважная большасць тэатраў у Беларусі рускамоўныя. І калі ў рэпертуары такога тэатра з’яўляецца зрэдзьчас беларускамоўная п’еса – можна быць пэўным, што гэта альбо класіка (найчасцей этнаграфічная камедыя), альбо гістарычная драма (найчасцей рамантычная *love story*). Ёсць, праўда, яшчэ і трэці, найгоршы варыянт: “надта смешная” камедыя з правінцыйнага жыцця.

Гэта не значыць, што п’есаў пра сучаснасць у Беларусі ніхто не піша. Пішуць і даволі шмат: Алена Папова, Мікалай Халезін, Павел Пракко, Мікалай Рудкоўскі, Канстанцін Сцешык, Андрэй Курэйчык, Андрэй Карэлін, Сяргей Гіргель, Дыяна Балыка, Анатоль Шурпін, Андрэй Шчуцкі. Я пералічыў толькі вядомых аўтараў, п’есы якіх ставіліся ў Беларусі і за яе межамі. Але ўсе яны – і не толькі яны – пішуць па-руску. Чаму?

Было б несправядліва абвінавачваць усіх згаданых аўтараў і іх паслядоўнікаў у адсутнасці патрыятызму і звычайным няведанні роднай мовы (дарэчы, адкуль сучаснаму гараджаніну, не філолагу па адукацыі, яе ведаць?). Больш слухна тлумачыць іх выбар жыццёвым прагматызмам, прафесійным разлікам. Рускамоўны драматург *a priori* апынаецца ў лепшай сітуацыі, чым беларускамоўны: ягоная п’еса адрасавана значна шырэйшаму колу спажывцоў культуры. Папершае, ён адразу выходзіць са сваім прадуктам на

вялізны расійскі рынак і можа прапаноўваць сваю п'есу не 27 тэатрам, а, скажам, 500 ад Смаленска да Уладзівастока. Па-другое, не праблема знайсці перакладчыка з рускай мовы ў суседніх постсавецкіх краінах і ў Заходняй Еўропе. Нават не заўсёды такія перакладчык патрэбны: рускамоўныя тэатры існуюць у многіх краінах свету. Па-трэцяе, нават у Беларусі большасць тэатраў – рускамоўныя, а чатыры беларускамоўныя без праблемаў знойдуць перакладчыка для цікавай п'есы айчыннага аўтара. А вось драматург, асабліва малады, які напісаў п'есу па-беларуску, фактычна прызначае яе для аднаго-адзінага тэатра – Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі (РТБД). Нацыянальныя акадэмічныя тэатры Янкі Купалы і Якуба Коласа не ставяць звычайна п'ес дэбютантаў (і не мусяць гэтага рабіць па свайму статусу: у іх іншыя задачы), Тэатр юнага глядача цікавіцца толькі п'есамі для дзяцей, а абласныя тэатры ахвотней возьмуць п'есу на рускай мове... Драматург, які піша ў Беларусі на беларускай мове, няўмольна апынаецца на тэрыторыі моўнага музея-запаведніка, у культурнай рэзервацыі (большасць глядачоў размаўляюць па-руску і дрэнна разумеюць беларускую мову) і свядома абмяжоўвае сферу распаўсюджвання сваіх твораў. Затое айчынны драматург, які піша ў Беларусі па-руску, робіцца аўтаматычна расійскім драматургам (паводле моўнай прыкметы), але застаецца пры гэтым беларускім пісьменнікам (паводле паходжання) – нават калі пераязджае ў Маскву ці Берлін.

Меркантильны разлік – не адзіная прычына татальнай рускамоўнасці маладога пакалення айчынных драматургаў. На жаль, ёсць яшчэ творчая прычына: абмежаваня магчымасці беларускай мовы ў адлюстраванні сучаснай *рускамоўнай* рэчаіснасці. Драматург мысліць дыялогамі, ён больш пільна, чым паэт ці пра-

заік, услухоўваецца ў жывую моўную стыхію, пераймае інтанацыю, лексіку і сінтаксіс сваіх герояў. А яны, героі, – звычайныя юнакі і дзяўчаты, іхнія бацькі і суседзі, жыхары мінскіх мікрараёнаў – гавораць па-руску, моладзевым слэнгам ці на трасянцы. Па-беларуску гавораць час ад часу адзінкі, у асноўным студэнты-гуманітары і прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі. Драматург, які па-беларуску піша пра сучасную рэчаіснасць, фактычна робіць пераклад жывых рускамоўных дыялогаў (найчасцей з вялікай колькасцю ненарматыўнай лексікі) на літаратурную беларускую мову. Калі я прыходжу ў тэатр і чую, як на сцэне на літаратурнай беларускай мове размаўляюць паміж сабой два міліцыянты, мне, як і іншым глядачам, робіцца смешна, і я ўжо не веру аўтару п'есы, рэжысёру і акцёрам. Цяжка ўявіць, каб па-беларуску размаўлялі ў жыцці і на сцэне прадстаўнікі моладзевых субкультур, вайскоўцы, крутыя бізнэсмены, дзяржаўныя чыноўнікі.

Што ж робіць у такой сітуацыі беларускамоўнаму драматургу? Найпрасцейшы адказ – пісаць гістарычныя драмы. А гэта значыць, назаўсёды застацца не толькі ў моўнай, але і ў жанрава-тэматычнай рэзервацыі, у зачараваным коле стэрэатыпных уяўленняў пра нацыянальную драматургію.

Я не ведаю ўніверсальнага адказу на пытанне, як у сучаснай грамадска-палітычнай і моўнай сітуацыі беларуская драматургія можа выбрацца з гэтага замкнёнага кола. Асабіста для сябе я выбраў два шляхі: 1) звярнуцца да міфа, у *дагістарычную* свядомасць; 2) паспрабаваць усё ж такі наладзіць дыялог з сучаснасцю, з рэчаіснасцю *пасля гісторыі*. Так нарадзіліся два паралельныя драматургічныя праекты: міфалагічны і сучасны.

У рэчышчы міфалагічнага праекта я напісаў, напрыклад, крывіцкі апокрыф пра стварэнне свету

“Дзеці багоў”. Па форме гэта п’еса без дыялогаў, сцэнарый пластычнага прадстаўлення, таму тэкст апокрыфа я збіраюся апублікаваць у зборніку балетных і оперных лібрэта “Чужая муза”.

Дзве першыя п’есы пра сучаснасць, “Пацалунак ночы” і “Пясчаны замак”, адрасаваны маленькім глядачам і ўвайшлі ў кнігу “Шлях да Бэтлеему”, выдадзеную ў серыі “Школьная бібліятэка”. Хаця па жанры гэта п’есы-казкі, але напісаныя на сур’ёзныя тэмы (напрыклад, “Пацалунак ночы” распавядае пра змаганне дзяцей у шпіталі з хваробай і смерцю), я імкнуўся зрабіць іх сучаснымі па светаадчуванні, што заўважылі нашыя тэатральныя крытыкі.

Дзве п’есы з міфалагічнага праекта (“Сёстры Псіхеі”, “Пан Твардоўскі”) і дзве п’есы з сучаснага (“Інтымны дзённік”, “Вяртанне Галадара”) увайшлі ў зборнік “Сёстры Псіхеі”.

П’еса, якая дала заглавак зборніку, абапіраецца на антычны сюжэт. Што праўда, гісторыі пра Псіхею мы не знойдзем у зборніках старажытнагрэцкіх міфаў, да нашага часу яна дайшла дзякуючы славутаму раману Апулея “Метамарфозы, або Залаты асёл”, дзе выкарыстана ў якасці ўстаўной навелы (кн. IV–VI). Пазней да міфа пра Псіхею звярталіся, хаця без асаблівага поспеху, Уільям Морыс, Роберт Брыджэс, Гаўдэнты Шапялевіч. Бліскуча выкарыстаў яго ў сваім рамане “Пакуль маем твар” Клайв Стэйплз Льюіс. Беларускі тэатр ужо звяртаўся да вобразу Псіхеі: у 20-я гг. мінулага стагоддзя БДТ-2 з поспехам паставіў п’есу “Псіхея” польскага пісьменніка Ежы Жулаўскага ў перакладзе Янкі Купалы.

Я выбраў гісторыю пра Псіхею як сюжэт для новай п’есы, бо ўбачыў у ёй дзіўнае падабенства да беларускага падання пра дзяўчыну, што выйшла замуж за вужа („Адкуль зязюля”). Сумны фінал гэтага падан-

ня моцна ўразіў мяне ў дзяцінстве. Праз гады колішняе дзіцячае ўражанне спалучылася з дарослым захваленнем трагічным характвам старадаўнага міфа. У маёй п'есе акцэнт зроблены на вобразах сясьцёр Псіхеі – Аты і Іфіды, якія ўвасабляюць сучасную цывілізацыю з яе рацыяналістычным прагматызмам і пачуццёвым геданізмам. У пэўным сэнсе, сёстры Псіхеі – гэта я сам, а таксама тыя гледачы, якія пасля прэм'еры спектакляў у Магілёве і ў Мінску падыходзілі да мяне і пыталися: “Ці прыгажун-Бог існаваў насамрэч, ці толькі ва ўяўленні Псіхеі?”

П'еса “Пан Твардоўскі” (“негістарычная драма”, як пазначана ў падзагалоўку) напісана па просьбе нашага вядомага рэжысёра Алега Жугжды. Прызнаюся, спачатку мне вельмі не хацелася яе пісаць і я нават раіў Алегу ўзяць для пастаноўкі вершаваную п'есу Раісы Баравіковай пра Барбару Радзівіл. Аднак рэжысёр хацеў зрабіць спектакль не толькі пра Барбару з Жыгімонтам, але і пра чарнакніжніка Твардоўскага, яго прыцягвала не толькі любоўная гісторыя, але таксама магія, міф.

Пра каханне вялікага князя літоўскага, польскага каралевіча Жыгімонта Аўгуста і Барбары Радзівіл напісаны дзясяткі п'есаў у Польшчы ды Літве і дзве – у Беларусі (“Барбара Радзівіл” Раісы Баравіковай і “Чорная панна Нясвіжа” Аляксея Дударова). Большасць з іх пабудаваныя па адной сюжэтнай схеме, якая наследуе летапіснае паданне: Жыгімонт шчыра кахае Барбару, браты Барбары Мікалай Руды і Мікалай Чорны завабліваюць каралевіча ў пастку і прымушаюць яго ўзяць з Барбарай патаемны шлюб, маці Жыгімонта каралева Бона не мірыцца з гэтым і атручвае нявестку.

Вельмі шмат паэтычных твораў, фантастычных апавяданняў і п'есаў напісана ў польскай літаратуры

пра пана Твардоўскага – славутага мага і чарнакніжніка, які пасля смерці Барбары выклікаў па просьбе Жыгімонта яе прывід.

Узяўшыся за чарговую драматычную версію славутай гісторыі, я адмовіўся ад галоўных антаганістаў: каралевы Боны і братоў Радзівілаў, затое вывеў на сцэну сястру Барбары, Ганну, пра якую ўсе іншыя аўтары чамусьці забыліся. Усемагутны маг Твардоўскі ператварыўся ў фанфарона-няўдачніка, які быў сведкам і саўдзельнікам вялікіх падзеяў, а ва ўласным жыцці так і не зведаў ні сапраўднага кахання, ні шчырага сяброўства. Не ведаю, ці выйграла ад такога рашэння п’еса ў мастацкіх адносінах, але ва ўсякім разе набыла нейкую адметнасць, і мне было цікава яе пісаць...

“Інтымны дзённік” складаецца з дзвюх гісторыяў, адна з якіх адбываецца летам 1915 г. у мястэчку Стары Крым, а другая – у нашыя дні ў Мінску. Першая частка напісана па матывах неапублікаванага дзённіка Максіма Багдановіча, другая – паводле ўласнага дзённіка і досведу выкладчыцкай працы ва ўніверсітэце (змясціўшы дзеянне ў беларускамоўнае асяроддзе, я пазбегнуў гэтым разам праблемы ненатуральнасці гучання беларускай мовы ў вуснах сучасных персанажаў). На тытульнай старонцы рукапісу п’есы было жарталівае прысвячэнне “Усім аматарам курортных раманаў”, якое я зняў пры публікацыі, каб не раніць празмерна пачуцці чытачак, закаханых у вобраз улюбёнага паэта. Яшчэ на тытульнай старонцы рукапісу было пазначана, што кожную з дзвюх гісторыяў можна граць як самастойны спектакль... На жаль, так і здарылася на прэм’еры п’есы ў РТБД. Вядомы сваімі смелымі эксперыментамі рэжысёр Віталь Баркоўскі падчас прэм’еры паказаў глядачам толькі першы акт спектакля. Пасля гэтага я памяняў аўтар-

скую рэмарку на тытульнай старонцы на іншую: “Абедзве гісторыі разыгрываюць тыя самыя шэсць акцэраў у адпаведнасці з узроставай пазнакай. Напрыканцы спектакля частка ацёраў выходзіць на паклон у касцюмах герояў першай гісторыі, частка – у касцюмах герояў другой, што дапамагае глядачам звязаць дзве гісторыі ў адно цэлае пад назвай “Інтымны дзённік”.

“Інтымны дзённік” найпрасцей прачытаць як п’есу-дыскусію паміж прыхільнікамі публікацыі эратычнага дзённіка Максіма Багдановіча і праціўнікамі такой публікацыі. Але калі б змест п’есы вычэрпваўся толькі гэтай праблемай, не варта было б яе пісаць. Напэўна, гэта самая нязвыклая мая п’еса, створаная на небяспечнай мяжы добрага густу і банальнай пошласці, узнёслай эротыкі і парнаграфіі. Мне ўяўляўся метафізічны дыялог паміж нашым цынічным часам і рамантычным часам паэта, паляроідны партрэт майго пакалення на фоне пажоўклых фатаздымкаў з музейнага альбома... А рэжысёр Віталь Баркоўскі прачытаў у ёй тэму набліжэння смерці, якая нішчыць каханне, але адначасова робіць яго надзвычай яскравым і палкім.

П’еса “Вяртанне Галадара...” з’яўляецца своеасаблівым працягам п’есы Тадэвуша Ружэвіча “Адыход Галадара”, якая ў сваю чаргу ўзыходзіць да апавядання Франца Кафкі “Галадар”. Драматургія Ружэвіча амаль не вядомая ў Беларусі, хаця не менш цікавая, чым драматургія Гамбровіча ці Мрожака. Здарылася так, што спачатку я пераклаў п’есу “Адыход Галадара” на беларускую мову для Валерыя Анісенкі, які паставіў яе ў РТБД. Але я так захапіўся ідэяй п’есы і вобразам галоўнага героя, што знайшоў апавяданне Кафкі, некалькі разоў прачытаў і зразумеў, што хачу напісаць уласную п’есу, якая б адрознівалася ад версіі маіх вялікіх папярэднікаў.

У адной з рэцэнзій я прачытаў, што мая п'еса напісана па матывах твораў Ружэвіча. Гэта няпраўда, яна прысвечана Ружэвічу. У “Вяртанні Галадара” няма ніводнага героя з “Адыходу Галадара”, няма ў пэўным сэнсе нават самога Галадара. Ёсць Незнаёмы, які забіраецца ў пустую клетку і якога ўсе прымаюць за Галадара, але невядома, ці сапраўды гэта ён. Слушна напісаў адзін з гледачоў пасля прэм'еры п'есы ў пастаноўцы Кацярыны Аверкавай: “Гэты спектакль пра тое, як мы знаходзім душэўны спакой, пра тое, як мы адчуваем душэўны неспакой тады, калі бачым людзей, што знайшлі сябе. У гэтым сэнсе Галадар – гэта ўсяго толькі сімвал нашага душэўнага неспакою, які набыў плоцкую форму ў Кафкі, для якога выказванне наўпрост было непрыемным. Галадар дасканалы сам па сабе, але мы адмаўляемся ў гэта верыць і рады апаганьванню, якое павінна пацвердзіць наша ўласнае права на слабасць. Галадара магло і не быць на сцэне, гэта не абавязкова (ці нас непакоюць толькі “рэальныя аб'екты?”), магчыма нават уявіць такую пастаноўку, і, дарэчы, у канцы спектакля Галадар раптам выслізнуў, знік”...

Гэта ўсё, што я магу сказаць пра свае п'есы. Дадам толькі, што шлях на сцэну быў у іх даволі цяжкі, у адрозненне ад маіх ранейшых твораў на гістарычную тэму. П'есам пра сучаснасць, эксперыментальным тэкстам няпроста знайсці свайго гледача, і кожны драматург павінен гэта ўсведамляць. Прэм'ера “Сясцёр Псіхеі” адбылася ў Магілёўскім драматычным тэатры, а “Пана Твардоўскага” – у Гродзенскім тэатры лялек. Тры прэм'еры мелі месца ў Мінску, у РТБД (“Сёстры Псіхеі”, “Дзённік паэта”, “Вяртанне Галадара”). Менавіта гэты малады тэатр даў магчымасць рэалізавацца найбольш смелым маім драматургічным вопытам, чым яскрава пацвердзіў свой эксперыментальны характар і ранейшую назву – “Вольная сцэна”.

Некалі Гастон Башляр заўважыў, што стварэнне паэзіі – гэта практыкаванні ў свабодзе. Думаю, азначэнне французскага філосафа можна аднесці да ўсёй мастацкай творчасці. Не ведаю, у якой ступені мне ўдалося рэалізаваць задумы чатырох п’есаў са зборніка “Сёстры Псіхеі”. Ведаю адно: гэтыя п’есы сталіся для мяне не проста свабоднымі практыкаваннямі ў часах *пасля гісторыі*, але і практыкаваннямі ў свабодзе.

Сяргей Кавалёў

СЁСТРЫ ПСИХЕИ

П'еса-прыпавесць у 2-х дзеях

АСОБЫ:

А т а, старэйшая сястра, каралева.

І ф і д а, сярэдняя сястра.

П с і х е я, малодшая сястра.

Н і к а н д р, галоўны стратэг.

М а р о н, найвышні жрэц.

С л у ж к і, ж р ы ц ы, в о і н ы.

Як малое лашчыца да маці, шукае абароны і цеплыні, так будзённая Еўропа – гэтае звышчывілізаванае дзіця – туліца да святочнай Грэцыі, да яе прыцягальнай даўніны, ратуючыся ад духоўнае пагібелі.

Еўропа малітоўным шэптам успамінае запавет Элады: цудоўнае трэба ахоўваць ад звычайнага.

І мы, трывалае часцінка будзёнай Еўропы, ляцім у Грэцыю, каб яшчэ і пакаяцца, па-дзіцячы прызнацца, што часцей за свечку запальваем электрычную лямпачку, часцей за Евангелле чытаем газету.

Пані Грэцыя, даруй нам і, як вуснам даеш каханья вусны, – дай нашым душам цудоўнае.

Леанід Дранько-Майсюк,
“Ратаванне Грэцыяй”

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

З’ява першая

Палац Хірама, уладара каралеўства Геліка, што на самай ускраіне Элады. Пасярод троннай залы стаіць урна з прахам караля. Над урнай схіліліся тры дачкі Хірама ў жалобных накідках паўзверх адзення.

А т а. Якая цішыня... Нібыта не кароль памёр, а ўся краіна вымерла.

І ф і д а. Мёртвага яго баяцца яшчэ больш. (*Спалохана.*) Я таксама баюся!

А т а. Баішся жменькі попелу?

І ф і д а (*пераканана*). Душы злых людзей вяртаюцца на зямлю, каб шкодзіць жывым. Я баюся, што бацька вернецца і зноў паспрабуе мяне згвалціць.

А т а (*з усмешкай*). Супакойся, Іфіда. Душа не мае п р ы л а д ы для гвалту. Наш бацька ўжо не грозны для цябе... ні для багоў з багінямі.

І ф і д а. Ата, ты такая самая блюзнерка, як і ён!

А т а. Гэта адзінае, за што я паважала караля Хірама. (*Усміхаецца.*) Паміраючы, ён шапнуў мне: “Дачушка, паглядзі, кудой вылеціць мая душа: праз рот ці праз с...”

І ф і д а. Ф-фэ! Быў каралём, а лаяўся як апошні нявольнік.

П с і х е я (*ціха*). Ён быў нявольнікам...

А т а. Псіхея, што ты шэпчаш? (*Іранічна.*) Няўжо малітву за бацьку?

П с і х е я (*стрымана*). Прашу багоў, каб яны даравалі яму грахі і прынялі ягоную душу ласкава.

І ф і д а (*злосна*). Хай Тартар возьме гэтую брудную душыцу!

А т а (*пагардліва*). Бо вылецела яна не праз рот і цяпер смярдзіць нясцерпна.

П с і х е я (*пра сваё*). Багі міласэрнейшыя за людзей. (*Апускае вочы.*)

І ф і д а. Добра табе разважаць пра міласэрнасць, сястрычка! Цябе бацька і пальцам не зачাপіў.

А т а (*задумліва*). Праўда, хацеў забіць, калі даведаўся, што і трэці раз у яго нарадзілася дачка. Не ведаю, якім цудам мы яго спынілі. Маці за абарону Псіхеі заплаціла жыццём, я выйшла з сінякамі...

І ф і д а. Затое Псіхея вырасла красуняй, якіх не бачыў свет, і цяпер можа ўсіх шкадаваць.

П с і х е я. Даруйце мне, сёстры.

А т а. Плач, Псіхея, па нашым бацьку, прасі ў багоў літасці да ягонаі душы. А мы будзем радавацца, што нарэшце... гэты паганы сабака здох. Цяпер мы самі гаспадыні свайго лёсу!

І ф і д а. Я магу нарэшце выйсці замуж! Бацька блізка не падпускаў да мяне мужчын. (*Ціха.*) Для сябе бярог, стары вычварэнец!

А т а. Правам старэйшай у родзе, дзе не засталася мужчын, я цяпер – каралева Гелікі. Жрацы, воіны – усе мусяць мне падначальвацца і выконваць мае загады.

І ф і д а (*марыць*). З ложка вылазіць не буду: толькі кахацца ды нараджаць дзяцей.

А т а (*ласкава*). Цябе, Псіхея, мы таксама аддамо замуж. Вам, сястрычкі, трэба завесці сем’і, нарадзіць і выгадаваць дзяцей, а мне – засвоіць навуку ўлады. (*Абдымае сяцёр.*)

П с і х е я (*ціха*). Хіба чалавеку дадзена быць гаспадаром уласнага лёсу?

І ф і д а (*не слухаючы*). Ніхто не замянае больш майму шчасцю!

А т а (*натхнёна*). Цяпер усё будзе іначэй у нашай краіне. Я не хачу, каб мяне баяліся, як бацьку, я хачу, каб людзі мяне любілі. Хопіць жыць старымі звычаямі ды забабонамі, трэба кіравацца розумам, сучаснымі ідэямі. Я ўвяду мудрыя законы, дапамагу бедным выбрацца з галечы, а багатым разбагацець яшчэ больш. З палёў будуць збіраць багатыя ўраджаі, у гарадах будуць ладзіцца святочныя кірмашы, нашы воі праславяць сябе ў далёкіх паходах. Я ператвару Геліку ў квітнеючую краіну!

Гучыць урачыстая музыка. У тронную залу ўваходзяць найвышні жрэц М а р о н і галоўны стратэг Н і к а н д р. Нікандр схіляецца перад сёстрамі ў ветлым паклоне, Марон ледзь прыкметна ківае галавой.

М а р о н. Шаноўныя пані, усё падрыхтавана для пахавальнага абраду.

А т а. А народ Гелікі прыйшоў, каб аддаць апошнюю пашану свайму ўладару?

Н і к а н д р. Няўцешныя жыхары горада пазбіраліся каля бажніцы. (*Усміхаецца.*) Не без дапамогі маіх ваяроў, вядома.

А т а. Дзякуй за службу, Нікандр. Мы з сёстрамі ўспомнілі ўжо добрым словам караля Хірама. Можна распачынаць публічную цырымонію.

І ф і д а. Хадзем, Псіхея. (*Цягне малодшую сястру за руку.*) Не выцірай слёз – у святле паходняў яны будуць добра глядзеца.

Найвышні жрэц Марон урачыста ўздымае урну з прахам і аберуч трымае яе перад сабой. Дочкі нябожчыка-караля і галоўны стратэг Нікандр выстройваюцца за ім.

Жалобная працэсія пакідае тронную залу.

З'ява другая

У троннай зале палаца каралевы А т ы. Толькі што завяршылася вяселле стратэга Н і к а н д р а з І ф і д а й. За святочным сталом засталіся каралева А т а, жрэц М а р о н і пара маладых. Перад імі танцуе П с і х е я. У яе лёгкіх, зграбных руках вымалёўваецца невыразны цень трывогі і смутку. Скончыўшы танец, Псіхея схіляецца – спачатку перад маладымі, а потым перад каралевай Атай.

А т а. Дзякуй, мая ластаўка. Прысядзь, глыні віна.

Н і к а н д р (*у захапленні*). Сама багіня танцавала перад намі!

І ф і д а (*штурхае Нікандра ў бок*). Не забывайся, з каторай з нас ты ажаніўся!

М а р о н (*задуменна*). Калі б яна не была каралеўнай, я забраў бы яе жрыцай у Галоўны Храм.

А т а. Так бы я табе яе і аддала! (*Хаваючы зайздрасць*.) Што сталася б з ёю ў змрочным скляпенні, без сонечнага святла і свежага паветра?!

І ф і д а (*да Нікандра*). Зірні на мяне, мой адважны герой, і скажы, ці гатовы ты да найважнейшага ў тваім жыцці бою.

Н і к а н д р. Чакаю, што бой будзе зацяты, вораг – неўтаймоўны і пад канец я палягу пераможаным. (*Цалуе Іфіду*.)

І ф і д а. Толькі асцярожна, не пратні мяне сваёй дзідай. Я спадзяюся ўзяць удзел яшчэ не ў адным баі і прывесці на свет цэлае войска. (*Прагна цалуе Нікандра*.)

А т а (*пазірае на любошчы маладых і звяртаецца да Марона*). Гляджу я на іх і думаю: ці варта адмаўляцца ад простага чалавечага шчасця?

М а р о н. Дзеля ўлады варта, мая каралева. А нам ніхто не замінае мець патаемна тое самае, што і яны. (*Неўпрыкмет праводзіць рукой па Ацінай шыі*.)

А т а. І ты не шкадуеш, Марон, што жрацу нельга жаніцца? Быў бы мужам каралевы...

М а р о н. Паасобку мы мацнейшыя, чым разам, мая каралева. Ты ўладарыш над целама падданных, я паную над іхнімі душамаі. (*Крыва ўсміхаецца.*) Да таго ж ты ўпотаікі дзеліш са мной ложа і не мусіш прылюдна дзяліць трон.

А т а. Ты пэўны, што гэта так?.. (*Да Псіхеі.*) Псіхея, а ты не зайздросціш шчасцю сваёй сястры?

П с і х е я (*прастадушна*). Як можна зайздросціць таму, каго любіш?

А т а. Я зусім забылася, што ты ўсіх любіш. (*Ціха.*) Нават тых, хто цябе ненавідзіць.

І ф і д а (*да Псіхеі*). Псіхея, сястрычка, выпі за нас з Нікандрам!

П с і х е я. Зычу табе багата шчаслівых дзён, мая любая сястрыца. Няхай багі ласкава спатоляць тваю прагнуую смагу. (*Уздымае келіх.*)

І ф і д а (*хітравата падміргвае Нікандру*). Чуеш, Нікандр: калі ты не прыкладзешся як след да працы, цябе заменяць багі. Калі не хочаш гадаваць чужых дзяцей – не лянуйся сам.

Н і к а н д р (*зноў цалуе Іфіду*). У табе адгукаецца бацькава блюзнерства і насмешлівасць.

І ф і д а (*працверазеўшы*). О, усемагутныя, даруйце п'янай жанчыне дзёрзкі жарт!

А т а. Не бойся, Іфіда, твая прапанова спадабаецца багам. (*Да Марона.*) Праўда, найвышні жрэц?

М а р о н (*ціха*). Як і многім смяротным, мая каралева. Думаю, наш стратэг будзе мець клопаты са сваёй гарачай жонкай.

А т а. Асабліва за шматлікімі войнамаі, якія мы не ўзабаве распачнем.

М а р о н. Ц-с-с! (*Прыкладае палец да вуснаў.*)

А т а. Твая праўда, не час пра гэта. *(Да Псіхеі.)* Псіхея, можа мы і табе вяселле згуляем? Вунь колькі князькоў просяць тваёй рукі. Што маўчыш?

І ф і д а. Яна ж усім адмаўляе, ганарліўка! *(Злосна.)* А сама бегае цішком да Сівой Гары і прападае там да вечара. Відаць, завяла сабе палюбоўніка з прастакоў і таемна з ім *(робіць непрыстойны жэст)* сустракаецца.

П с і х е я. Іфіда! Ты... *(Замайкае.)*

А т а. Псіхея, гэта праўда? *(Сурова.)* Зірні мне ў вочы, дзяўчынка.

П с і х е я. Не! *(Апускае вочы.)* Так...

А т а. Так ці не?

П с і х е я. Не, у мяне няма палюбоўніка.

А т а. Але ты бегаеш да Сівой Гары?

П с і х е я. Так... я там бываю.

Н і к а н д р *(уражаны)*. Не можа быць! Нават мае адважныя ваяры баяцца наблізіцца да гэтага месца.

М а р о н. Вера забараняе нам падыходзіць да Сівой Гары! На тым месцы некалі складалі ахвяры Жоўтаму Яшчару.

А т а *(да Псіхеі)*. Ты чула?

П с і х е я. Чула... яшчэ ў дзяцінстве... ад нашае няні. *(Больш упэўнена.)* Я не веру ў Яшчара. Увечары з гары спускаецца звычайны туман.

І ф і д а. Няма лепшай хованкі, чым там, для каханкаў, якія не баяцца Яшчара! *(З жаночай цікаўнасцю.)* Прызнайся нам, хто ён?

П с і х е я. Я не сустракалася з каханкам! Я... *(Плача.)*

А т а. Пачакай, Іфіда. *(Да Псіхеі.)* Не плач, мая маленькая, я табе веру. Толькі раскажы мне ўсю праўду: навошта ты ходзіш да Сівой Гары?

П с і х е я *(пасля працяглага маўчання)*. Неяк, калі яшчэ жыў бацька, я гуляла з нянькай на ўскрайку саду. І раптам праз мур да мяне даляцелі чароўныя гукі сірынгі. Я захацела даведацца, хто гэта так солад-

ка грае, пералезла праз мур, але нікога не ўбачыла. Гукі сірынгі аддаляліся, здавалася, яны клікалі мяне за сабой. Не паслухаўшыся няні, я пайшла за таямнічай мелодыяй і не заўважыла, як апынулася ля Сівой Гары. Там музыка сціхла... Знянацку я адчула стому і прылегла адпачыць ля празрыстага ручая. Калі працнулася, быў ужо вечар, і я хуценька вярнулася ў палац.

А т а. І ўсё? Загучала сірынга, потым сціхла, і больш нічога не здарылася?

П с і х е я. Так. (*Павагаўшыся.*) Але я бачыла сон.

А т а. Сон? Які?

П с і х е я. Быццам на тым беразе ручая вырас смагдавы палац з бурштынавым дахам. На ганку з'явіўся прыгожы каралевіч і прамовіў да мяне: “Псіхея, з усіх смяротных нявестаў я выбраў цябе”. Ён узяў мяне за руку і павёў да сябе ў пакоі, дзе я зноў пачула пералівісты спеў сірынгі. Пасля таго шмат разоў прыходзіла я на тое месца. Сядзела каля крыштальнага ручая, адпачывала. Але сон ніколі не паўтараўся.

А т а. Навошта ж ты працягваеш туды хадзіць?

П с і х е я (*разгублена*). Не ведаю.

І ф і д а (*здзекліва*). Спадзяешся, што сон абярнецца явай?

А т а. Можа, цябе заваблівае спеў сірынгі?

П с і х е я. Не, той незвычайнай музыкі я больш не чула. Але гэта была такая музыка, якую нельга забыць. Мне яна падалася нават знаёмаю: нібыта я чула яе раней, толькі не магу ўспомніць дзе.

А т а. Калі? У дзяцінстве?

П с і х е я. Не, раней! Яшчэ да нараджэння. Мілыя сёстры, вам не здаралася бачыць ці чуць нешта ўпершыню, але так, нібыта вы гэта ўжо бачылі і чулі?

І ф і д а. Мне здаецца, што я некалькі разоў страчвала дзявоцкасць.

Н і к а н д р. А мне часта здаецца, што такі самы абед я ёў учора.

М а р о н (*пагрозліва*). Псіхея, ці пераходзіла ты праз той ручай ля Сівой Гары?

П с і х е я. Не. Я не адважвалася.

М а р о н. Дзякаваць багам! Той, хто ступаў на другі бераг ручая, больш не вяртаўся да жывых. За ручаём пачынаецца краіна памерлых. (*Да Аты.*) Нельга, каб пра гэты выпадак даведаўся просты люд.

А т а. Псіхея, нікому не раскажвай, што ты была ля падножжа Сівой Гары. І паабяцай мне, што больш ніколі туды не пойдзеш.

П с і х е я (*ціха*). А калі Ён мяне пакліча?

А т а. Які Ён? Выкінь з галавы свае дзіцячыя прыдумкі, калі не хочаш, каб яны звялі цябе са свету.

І ф і д а. А што, калі агідны Яшчар сапраўды ўпадабаў нашую красуню Псіхею?

А т а. Нікандр, прыставіш да Псіхеі двух вартавых.

Н і к а н д р. Будзе зроблена, каралева.

А т а. А ты, Іфіда, калі будзеш распускаць свой язык... Я ведаю, як ты любіш Псіхею.

І ф і д а (*надзьмуўшыся*). А я бачу, як ты любіш мяне. Замест падарункаў маю ад цябе ў дзень шлюбу адны пагрозы.

А т а. Выбачай, будуць і падарункі. (*Уздымае келіх.*) Нікандр, Іфіда, шчасця вам, плёну, дабрабыту!

М а р о н. Здароўе каралеўны Іфіды і непераможнага стратэга Нікандра!

Н і к а н д р. Няхай жыве нашая каралева, уладарка Гелікі!

Усе ўздымаюць келіхі і выпіваюць, думаючы кожны пра сваё. Толькі Псіхея не кранае келіха.

З'ява трэцяя

У троннай зале палаца каралевы Аты праз год. Уваходзіць Іфіда, разглядаецца на бакі. Заўважае на троне каралеўскую карону, падыходзіць і прымярае яе на сваю галаву.

Іфіда. Як пасуе мне каралеўская карона! Не тое, што кульгавай Аце. *(Важна.)* У каштоўнай аправе павінен зьяць існы дыямент.

З'яўляецца Ата, падкрадаецца ззаду да Іфіды і спрытна здымае з сестрыной галавы карону.

Ата. Не прымярайся да кароны, сястрычка. Не для тваёй пустой галавы такая аздоба.

Іфіда. Яшчэ невядома! Можа, каб я яе насіла, нашае жыццё было б лепшым! Хто хваліўся, што ператворыць Геліку ў квітнеючую краіну? Дзе багатыя ўраджаі, святочныя кірмашы? Дзе шчасце і дабрабыт? Каралеўская скарбніца пустая, людзі мруць ад голаду і хвароб!

Ата. Пільнуй свайго інтарэсу, Іфіда. Дзе шматлікія дзеці, якімі ты абяцала нас абдараваць? Кладзешся з першым-лепшым, а яшчэ ні разу не панесла. Сучка бясплодная!

Іфіда. Лупатая сава!

Ата *(абурана)*. Як ты гаворыш да старэйшай сястры?! Ты забылася, што перад табой каралева?

У час спрэчкі паміж сёстрамі ў залу ўваходзіць жрэц Марон, але не ўмешваецца і назірае зводдаль.

Іфіда. Знайшлася мне каралева! Кожны ведае, што насамрэч Гелікай уладарыць гэты гнюсны еўнух! *(Паказвае на Марона.)*

М а р о н (*пагрозліва*). Не забывайся, жанчына: зневажаючы жраца, ты абражаеш багоў, якім ён служыць!

І ф і д а. Ха-ха, багі даўно адварнуліся ад свайго нядошлага служкі, а праз цябе – і ад усіх нас. Чаму ты не выпрасіш у багоў дажджу для палёў, хлеба для людзей, чаму не спыніш паморак і набегі суседзяў?

А т а. Калі хто і вінны ў варожых нападах, дык гэта твой муж, няздарны ваяка!

І ф і д а. А хто яму загадаў распачаць войны з усімі суседзямі адразу? Сядзелі б сабе ціха – і нас бы ніхто не чапаў.

А т а. О, няўдзячнае стварэнне! Забылася ўжо, як ты радавалася перамогам Нікандра і багатай здабычы?

І ф і д а. Але перамогі змяніліся паразамі, а багатая здабыча абярнулася незлічонымі стратамі. Мы сталіся жабракамі, а неўзабаве ператворымся ў нявольнікаў!

А т а. Сціхні, гадзюка, інакш я загадаю вырваць твой пракаляты язык і кінуць яго сабакам!

І ф і д а (*ставіць рукі ў бокі*). Паспрабуй крані мяне – а ўсё войска прыйдзе на бок бунтаўнікоў!

А т а. Анягож, яно цалкам складаецца з тваіх былых каханкаў! Цьфу! (*Адварочваецца ад Іфіды.*)

М а р о н (*лагодна*). Перад пагрозай агульнай небяспекі ці варта блізкім людзям сварыцца? Ці не разумней трымацца разам?

І ф і д а. То няхай утаймуе свой непамерны гонар і звяртаецца да мяне, як роўная да роўнай. Добра вядома, на чым трымаюцца рэшткі вашае ўлады ў краіне: на мячах ваяроў майго мужа.

М а р о н. Хіба мы адмаўляем заслугі нашага слаўнага Нікандра? Наадварот, на ягоную адвагу і спрыт мы ўскладаем усе надзеі.

І ф і д а (*з выклікам зірнуўшы на Ату*). З'ела?

А т а (*стрымліваючы гнеў на сястру*). Якія навіны, Марон? Чуваць што добрае?

М а р о н. Толькі дрэннае, каралева. Нястача, голад, хваробы штурхаюць пакорлівых некалі людзей у шэрагі бунтаўнікоў. (*Разводзіць рукі.*) Супраць нас узнялася ўся краіна.

А т а. Супраць н а с?

М а р о н. Так, супраць каралеўскай улады і супраць касты жрацоў таксама.

І ф і д а. Яны не баяцца гневу багоў?

М а р о н. Бунтаўнікі кажуць, што сапраўдны бог жыве не ў нашай бажніцы.

І ф і д а. А дзе?

М а р о н. На Сівой Гары.

І ф і д а (*спалохана*). Жоўты Яшчар!

А т а (*пагардліва*). Што за цёмны народ! Калі ўжо яны перастануць верыць у забабоны?

М а р о н (*паціскае плячыма*). У гэтыя забабоны верылі спрадвеку іхнія продкі. Цяжка зжыць перакананні, што за тысячы гадоў укараніліся. Не ў галовах нават, а ў крыві ў людзей.

А т а. Калі твае багі нас не ўратуюць, на што нам застаецца спадзявацца?

М а р о н. Як слушна заўважыла Іфіда: толькі на войска Нікандра, мая каралева. (*Кланяецца Іфідзе.*) Наш стратэг накіраваўся насустрач паўстанцам, каб разбіць іх ушчэнт.

І ф і д а (*пераканана*). Нікандр разгоніць бунтаўнікоў, навадзе ў краіне парадак і... зробіцца яе Уладаром!

У залу ўвальваецца Н і к а н д р, зняможаны і брудны, без зброі і даспехаў.

І ф і д а. Нікандр!

А т а (сумна). А вось наш збаўца і ўладар... Што зда-
рылася? Наше войска разбіта?

Н і к а н д р. Не. Але яно перайшло на бок паўстан-
цаў. (Апускаецца на падлогу каля ног Іфіды.) Даруй-
це, я нічога не мог зрабіць.

М а р о н (прыслухоўваецца). Я чую нейкі гул за сце-
намі палаца.

І ф і д а. Яны набліжаюцца!

Н і к а н д р (няўпэўнена). Палац ахоўваюць узбро-
еныя слугі і рэшткі гвардыі.

М а р о н. Думаю, яны ахвотна здадуць зброю.

І ф і д а. Я баюся. (Апускаецца на падлогу каля
мужа.)

А т а. Калі яны шукаюць мяне, я не буду ад іх ха-
вацца. (Накіроўваецца да выхаду.)

М а р о н (спыняе Ату). Пачакай, каралева, я вый-
ду да іх і паспрабую ўлагодзіць іхні гнеў.

Найвышні жрэц паспешліва выходзіць з залы.

І ф і д а. Вы верыце, што ён выйдзе насустрач раз'-
юшанаму натоўпу? Напэўна, уцячэ з палаца праз па-
таемны, аднаму яму вядомы ход.

Н і к а н д р. Баязлівы пацук!

А т а (стомлена). Быццам вы лепшыя за яго...

У тронную залу ўваходзіць абуджаная ад сну П с і х е я.

П с і х е я. Сёстры, што за крыкі чуваць за сценамі
палаца? (Углядаецца.) Чаму ў вас такія ўстрывожа-
ныя твары?

І ф і д а (злосна). Прачнулася, нявіннае ягнятка!

А т а. Псіхея, вяртайся ў свой пакой і не выходзь
адтуль, пакуль усё не суцішыцца.

П с і х е я. Што суцішыцца, Ата?

І ф і д а. Наш няўдзячны народ прагне паквітацца з сваёй каралевай.

П с і х е я. Я нікуды не пайду. Я не кіну цябе ў небяспецы. (*Падбягае да Аты і моцна сціскае яе ў сваіх абдымках.*)

І ф і д а. Ах-ах! Якая адданасць!

А т а (*да Іфіды*). Змоўч нарэшце, яхідна!

Н і к а н д р (*прыслухоўваецца*). Чуеце? Зрабілася ціха.

А т а (*прыслухайшыся*). Як на пахаванні.

У абсалютнай цішыні выразна чуваць нечыя крокі. У тронную залу ўваходзіць М а р о н.

І ф і д а (*здзіўлена*). Вярнуўся? Яны не раздзёрлі цябе на кавалкі?

А т а. Марон, што там адбываецца?

М а р о н (*урачыста*). Я прыйшоў, каб абвясціць вам волю народа Гелікі. Я – ягоны пасланнік і буду прамаўляць ад ягонага імя.

І ф і д а. Выйшаў каралеўскім пасланнікам, а вярнуўся народным!

Н і к а н д р. Зраднік!

М а р о н (*да Аты*). Каралева, загадайце ім маўчаць, калі яны хочуць застацца жывымі.

А т а. Кажы, Марон. Я бачу, ты прынёс нам выратаванне.

М а р о н. Народ Гелікі не прагне тваёй смерці, каралева. Ён патрабуе толькі прынесці ахвяру Жоўтаму Яшчару, каб той злітаваўся над намі і дараваў краіне спакой, а зямлі – урадлівасць.

А т а. Ахвяру? Усяго толькі? Дзеля нейкага паршывага ягняці яны перавярнулі з ног на галаву ўсю краіну?

М а р о н. Ты не зразумела, пані. Яшчар патрабуе чалавечай ахвяры.

І ф і д а (*падхопліваецца*). Ата, вазьмі майго най-
лепшага раба! Калі гэта нас уратуе...

Н і к а н д р (*сквапна*). Навошта губляць здаровых
слуг? У вязніцы даволі злачынцаў...

М а р о н. Я не сказаў вам галоўнага: ахвяра мусіць
быць каралеўскага роду.

Усталёўваецца гнятлівае маўчанне. Усе глядзяць на
Ату.

А т а (*накорліва*). Усё-ткі яны прагнуць маёй смерці.

І ф і д а (*паспешліва*). Дзеля выратавання краіны
трэба ахвяраваць жыццём, сястра. Мы прадоўжым
твае слаўныя пачынанні.

П с і х е я (*з жахам*). Не, Ата, не! Не згаджайся! Яны
злыя людзі!

М а р о н (*голасна*). Народ Гелікі не хоча мяняць
каралеву. Ахвярай мусіць стацца твая сястра, пані.

А т а (*з палёгкай*). Цяжка пагадзіцца з такою стра-
тай. (*Пераводзіць погляд на Іфіду.*) Але дзеля выра-
тавання краіны давядзецца ахвяраваць жыццём, сяс-
тра. (*Крыва ўсміхаецца.*)

І ф і д а (*крычыць*). А-а-а! Яны хочуць мяне пазбыць-
ца! Яны ў змове! Ратуй мяне, Нікандр! (*Хаваецца за
мужа.*)

Н і к а н д р. Рукі прэч ад маёй жонкі! За яе я пады-
му супраць вас усё войска!

А т а. Дзе тваё войска, няздарны стратэг? І супраць
каго яно выступіць? (*Змяніўшы тон.*) Не памыліся,
Нікандр. Ці варта страчваць галаву і пасаду праз дур-
ную, распусную бабу?

Хвіліну Нікандр вагаецца і бязвольна апускае рукі.
Тым часам Псіхея падыходзіць да вярхоўнага жраца
і запытальна глядзіць яму ў вочы.

Псіхея (*ціха*). Я?

Іфіда. Хочаце маім коштам адкупіць свае грахі?
Не дамся!

Марон (*узвышае голас*). Ціха! Можаце вы не сварыцца?! (*Спакойна.*) Ахвярай павінна быць цнатлівая, чыстая дзяўчына.

Усе застываюць нерухома і глядзяць на Псіхею.

Ата. Псіхея? Безабароннае дзіця ў ахвяру Яшчару?

Іфіда (*радасна*). Багі лепш ведаюць, каго ім выбраць.

Ата. Што за глупства? Няма ў Геліцы іншых цнатлівых дзяўчат, акрамя Псіхеі?

Марон. Каралеўскага роду – няма.

Ата (*з нянавісцю*). Марон, няўжо гэты смярдзючы натоўп думае, што я пагаджуся прынесці ў ахвяру сваю любую сястру?

Псіхея. Ата, не трэба!

Марон (*падыходзіць да Аты, ціха*). Яе прынясуць у ахвяру і без тваёй згоды, мая пані. А ты толькі дарэмна страціш карону, а з ёй і галаву.

Іфіда (*няшчыра*). Бедная наша сястрычка! Ніяк не ўратаваць нам цябе ад смерці. (*Абдымае Псіхею.*)

Нікандр (*разважліва*). На вайне не бывае без стратаў.

Ата (*горача просіць*). Марон, ты ўмееш паразумецца з простым людам. Пераканай іх выбраць іншую ахвяру, прашу цябе!

Марон. Ты перабольшваеш мае здольнасці, пані. Магутны леў не можа затрымаць статак быкоў, які ў асляпленні імчыць на яго. Ён можа альбо скочыць убок, альбо загінуць пад капытамі раз'ятраных жывёл. Мудры леў выбірае першае, каб пазней гнаць статак у патрэбным яму кірунку. (*На вуха Аце.*) Раю табе, каралева, зрабіць тое самае.

А т а (*адштурхоўвае ад сябе Марона*). Баязліўца! Няхай затопчуць мяне сваімі бруднымі нагамі, няхай раздзяруць мяне на шматкі, я сястры не аддам! Варта, да зброі! Нікандр, збяры рэшткі гвардыі! Будзем біцца да апошняга!

Н і к а н д р (*не варухнуўшыся*). Якой гвардыі? Усе перайшлі да паўстанцаў. (*Насмешліва.*) Ці варта страчваць галаву, каралева, дзеля звычайнай дзяўчыны, хай сабе і цнатлівай?

М а р о н. Апамятайся, каралева! У тваіх руках лёс усёй краіны!

П с і х е я (*падбягае да Аты*). Ата, скарыся! Не мы выбіраем свой лёс, яго пішучь багі на небе. Не вінаваць сябе ў тым, што здарыцца. (*Падбадзёрвае сястру.*) Ведай, мне зусім не боязна.

А т а (*скарыўшыся*). Псіхея, любая мая, я не магу ўратаваць цябе ад смерці, але ад нясцерпных пакут – яшчэ магу. Няма ніякага Яшчара, на ахвярным слупе цябе чакае жудасная смерць: ад смагі, голаду і холаду. (*Шэптам.*) Хочаш, я загадаю Нікандру, каб у час ахвяравання цябе неўпрыкмет пазбавілі жыцця?

П с і х е я (*з жахам*). О не, сястра, толькі не гэта! Я не магу трапіць т у д ы мёртвай. (*З мальбой.*) Я не баюся ні Яшчара, ні доўгай пакутлівай смерці. Адзінае, што мяне палюе, – гэта тое, што Ён не возьме мяне ў свой палац. Мёртвай Ён мяне пэўна не возьме.

А т а (*не разумее*). Хто – Ён?

П с і х е я (*з прасветленым тварам*). Каралевіч, якога я бачыла ў сне. Ты забылася пра мой чароўны сон, Ата?

А т а (*выбухае гневамі*). Які сон, Псіхея?! (*Трасе Псіхею за плечы.*) Прачніся! Зірні праўдзе ў вочы. Цябе чакае пагібель, а ты ўсё бавішся дзіцячымі прыдумкамі!

І ф і д а. Пусці яе, вар'ятка! Душу з яе вытрасеш, і тады народ запатрабуе іншай ахвяры. (*Адцягвае Ату ад Псіхеі.*)

М а р о н (*урачыста*). Час рыхтавацца да ахвяравання. Хадзем, дзіця маё!

Найвышні жрэц бярэ Псіхею за руку і выводзіць з троннай залы. Ата б'ецца ў абдымках Іфіды, намагаючыся вызваліцца і кінуцца за Псіхеей. На дапамогу Іфідзе прыходзіць Нікандр.

А т а (*крычыць*). Прачніся, Псіхея! Пракляні гэты люд, які паслаў цябе на смерць!

І ф і д а. Пакінь яе ў спакоі! Няхай ідзе да свайго каралевіча.

Н і к а н д р (*разважліва*). Нехта мусіць загінуць, каб астатнія працягвалі змаганне.

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

З'ява чацвёртая

Праз месяц пасля ахвяравання ля Сівой Гары. Непрывабная, дзікая мясцовасць. Навідавоку стаіць ахвярны слуп, з якога звісаюць абрыўкі ланцугоў.

З'яўляюцца А т а і І ф і д а. Яны ідуць, цікаючы, і ўвесь час азіраюцца. Старэйшая сястра трымае ў руках пахавальную урну.

І ф і д а. Якая жудасная мясціна... Навокал ні душы, а мяне не пакідае адчуванне, што за намі нехта назірае. Я баюся!

А т а. Ніхто цябе не прасіў цягнуцца за мной.

І ф і д а. Думаеш, адна ты ў нас такая сумленная? Я таксама ёй сястра і хачу споўніць свой апошні доўг.

А т а. Так я табе і паверыла. Пэўна, хочаш пажывіцца каштоўнымі ланцужкамі ды бранзалеткамі, якімі жрацы прыбралі Псіхею перад ахвяраваннем.

І ф і д а (*пакрыўджана*). За каго ты мяне маеш, сястрычка? Ды калі хочаш ведаць, мне кожнае начы сніцца бедная Псіхея, якая з дакорам глядзіць мне ў вочы. (*Узвышае голас.*) Думаеш, мне яе не шкада?

А т а (*заўважае слуп*). Цішэй! Ахвярны слуп. Вось мы і на месцы.

Сёстры падыходзяць да слупа, моўчкі абыходзяць яго, разглядаючы з усіх бакоў.

І ф і д а. Але я не бачу Псіхеі. Дзе яна?

А т а. Колькі разоў уяўлялася мне жахлівая карціна: я падыходжу да Сівой Гары і бачу на ахвярным слупе парадзіранае птушкамі ды звярамі цела сястры.

І ф і д а. Б-р-р-р.

А т а. Не, Іфіда. Нехта зняў цела Псіхеі са слупа. (*Падыходзіць да слупа зусім блізка.*)

І ф і д а. Нехта?.. (Спалохана.) Ты куды?!

А т а (бярэ ў рукі абрываак ланцуга і спрабуе яго разарваць). Нечалавечая сіла патрэбна, каб разарваць гэтыя ланцугі.

І ф і д а (збялеўшы). Нечалавечая? О, багі, няйначай гэта Яшчар! Хадзем адсюль, Ата!

А т а. Хутчэй мядзведзь ці які іншы дзікі звер. На слупе яму нязручна было жэрці сваю ахвяру, і ён сцягнуў цела на зямлю. Трэба ўважліва пашукаць навокал. Я думаю, мы знойдзем тое, што засталася ад нашае няшчаснае сястры, і здзейснім пахавальны абрад.

І ф і д а. Я не зраблю больш ні кроку! (Апускаецца на зямлю.)

А т а. Можаш пачакаць мяне тут, я сама пашукаю.

І ф і д а (ухопліваецца на ногі). Не пакідай мяне адну каля гэтага праклятага слупа!

А т а (раздражнёна). Вяртайся тады ў палац, калі ты такая баязлівая!

І ф і д а. Не, вяртацца адна я баюся яшчэ больш. Давай вернемся разам.

А т а. Я дала сабе зарок, што не вярнуся ў палац, пакуль не пахаваю Псіхеі.

І ф і д а. Ну чаму мы не ўзялі з сабой Нікандра з вярці? Чаму мы павінны рабіць гэта самі, употайкі?

А т а. Таму што малойцы Нікандра не нашмат смялейшыя за цябе. Хадзем, Іфіда. Як табе не сорамна баецца: ты ж каралеўская дачка!

І ф і д а. Скажы, Ата, ты пэўна ведаеш, што гэта дзікі звер, а не Яшчар?

А т а. Колькі разоў табе паўтараць: няма ў свеце істот незвычайных. Ні багоў, ні зданяў, ні яшчараў. Ёсць толькі нашы страхі і забабоны.

І ф і д а. Ты гаворыш адно Марон – зусім іншае... і вы разам кіруеце Гелікай. Каму з вас верыць?

А т а. Нават Псіхея, якая любіла выдумляць розныя казкі, ведала, што няма ніякага Яшчара. Помніш яе словы: “Я не веру ў Яшчара. Увечары з гары спускаецца звычайны туман”? Хадзем, пашукаем парэшткі нашай беднай сястрычкі.

Ата падыходзіць да Іфіды, бярэ яе за руку. Іфіда неахвотна робіць адзін крок, уздымае вочы і ад моцнага здзіўлення не можа вымавіць ані слова. Яна вырывае ў Аты руку і паказвае некуды за спіну сястры.

І ф і д а (*крычыць*). Ата! Зірні!

А т а. Што ты такое ўбачыла? Яшчара?

Ата абарочваецца і бачыць перад сабой Псіхею: у бруднай, падранай сукенцы, але жывую, здаровую і – яшчэ больш прыгожую.

І ф і д а (*з жахам*). Зданы!

Псіхея. Сёстры мае, як я рада вас бачыць! Я верыла, што некалі вы прыйдзеце. (*Працягвае рукі да сяцёр.*)

І ф і д а (*да Аты*). Не адказвай ёй! Нельга размаўляць з прывідамі: яны завабліваюць у краіну памерлых.

А т а. Яна жывая. Псіхея, радасць мая!

Ата кідаецца да Псіхеі і сціскае яе ў абдымках. Іфіда падыходзіць бліжэй, але трымаецца насцярожана і глядзіць на Псіхею з недаверам.

А т а. Не магу паверыць у такое шчасце! Мы са смуткам у сэрцы шукаем ейныя костачкі, а яна з’яўляецца жывая, здаровая, з радаснай усмешкай на твары.

І ф і д а (*з зайздрасцю*). І яшчэ харашэйшая, як была.

А т а. Расказвай хутчэй, як ты ўратавалася, як не памерла ад голаду ды холаду. Чаму ты не вярнулася да нас у палац?

Псіхея. Ах, мае любыя сёстры, вас чакае дзіўная гісторыя. Я рада нашай сустрэчы не толькі таму, што люблю вас, але і таму, што магу распавесці вам пра рэчы цудоўныя. Спраўдзіўся мой сон: смарагдавы палац з бурштынавым дахам сапраўды існуе.

Ата (*строга*). Псіхея, кажы ўсё па парадку і нічога не выдумляй, калі ласка.

Іфіда (*разглядаеца на бакі*). А можа, мы выслухаем гэтую гісторыю па дарозе дамоў?

Псіхея (*усміхаецца*). Але ж калі вы выслухаеце мяне, то зразумеце, што ісці нікуды не трэба. (*Натхнёна.*) Я ўжо дома, а вы ў мяне ў гасцях!

Ата. Псіхея, кажы нарэшце, хто разарваў на табе ланцугі і зняў з ахвярнага слупа? Хто карміў цябе і даваў прытулак?

Псіхея. Ата, ты яшчэ не здагадалася? (*Ззяе ад шчасця.*) Вядома, Ён. Гаспадар смарагдавага палаца.

Іфіда. Жоўты Яшчар?

Псіхея. Мой муж. Бог Сівой Гары. Магутнейшы за ўсіх каралёў і князёў на Зямлі. Такі прыгожы, што можа асляпіць сваім нябесным характвам. Таму я не магу пабачыць яго ўдзень, толькі ўначы. Калі ж я не паслухаюся і зірну на яго пры святле – дык страчу зрок і назаўсёды згублю каханага. А палац наш знікне без следу.

Іфіда (*да Аты*). Пра што гэта яна гаворыць?

Ата. Бог Сівой Гары ўвасобіўся ў незвычайнага характуна і выратаваў дурнічку Псіхею, каб з ёю ажаніцца.

Псіхея. Ты кпіш з мяне, сястра, але я не крыўдую. Я сама не адразу паверыла ў сваё шчасце. Сапраўды, хто я такая? Дурнічка Псіхея... Дзівачка і летуценніца. Але калі жрацы пакінулі мяне прывязанай да ахвярнага слупа і зямлю ахінула цемра ночы, я пачула голас з ніадкуль: “Псіхея, абранніца мая, вітаю цябе ў палацы. Увайдзі ў яго і будзь гаспадыняй, а для

мяне – жонкай”. Нечыя моцныя, але надзіва далікатныя рукі падхапілі мяне, ланцугі лопнулi, як танюсенькія струны, і я апынулася ў палацы, які нечакана ўзнік з цямрэчы. З таго часу я жыву тут са сваім каханым мужам, які штоноч сыходзіць да мяне з нябёсаў.

А т а. Яшчэ адна прыгожая казачка, прыдуманая дзівачкай Псіхеей. Бачу, ты не помніш, што сталася з табой тае жахлівае начы... Што б там ні было, ты ацалела, і цяпер мы можам вяртацца дадому. Бунт сціх, я зноў уладару ў Геліцы, твайму жыццю нічога не пагражае. Хадзем, сястрычка. (*Працягвае руку да Псіхеі.*)

П с і х е я (*хавае рукі за спіну*). Ата, ты так і не зразумела? Я ніколі не вярнуся. Тут мой дом, мой уладар. Але я магу папрасіць яго, каб ён і вас пакінуў са мной. Заставайцеся, ён дазволіць!

А т а. Ты не слухаешся мяне, сваёй старэйшай сястры, сваёй каралевы? Мусіць, ты зусім страціла розум ад голаду і холаду. Давядзецца ўжыць сілу. Іфіда, дапамажы мне.

Ата робіць некалькі крокаў да Псіхеі, але тая спрытна пераскоквае на другі бок ручая. Іфіда не спяшаецца выконваць сястрын загад.

А т а. Іфіда, ты што, не чуеш? Дапамажы мне яе злавіць. Бачыш, яна зусім звар’яцела і хоча застацца тут, без ежы, цёплага адзення і даху над галавой.

І ф і д а. Не ведаю, каторая з вас звар’яцела. Можна, я не такая разумная, як ты, Ата, але цудоўна бачу, што Псіхея не падобна да змарнелай ад голаду і холаду істоты. Як ты гэта растлумачыш?

П с і х е я. Прыгледзься да мяне, Ата. Бачыш, як налілося маё цела, якім шчасцем ззяе твар? Хіба падобна я да чалавека, які месяц харчаваўся карэньчыкамі ды ягадкамі?

А т а (*вагаецца*). Але гэтая падзёртая сукенка... (*Здаецца.*) Ты хочаш, Псіхея, каб я паверыла ў існаванне надпрыродных рэчаў, каб я перакрэсліла ўсе свае ранейшыя ўяўленні пра сусвет, а тым самым – і ўсё сваё мінулае жыццё? Добра, дзеля цябе я зраблю гэта, мая любая сястрыца. Вядзі нас у свой смарагдавы палац з бурштынавым дахам. Дзе ён, ці далёка да яго ісці?

Выраз радасці, які пры першых словах сястры з'явіўся на твары ў Псіхеі, змяніўся грывасай бязмернага жаху.

П с і х е я. Але ж мы гаворым пад ягонымі вокнамі! Вось ён, палац, проста перад намі. (*Паказвае рукой.*) Няўжо вы не бачыце гэтыя спічастыя дахі, карункавыя сцены, браму, аздобленую адмысловай разьбой? А вітражы ў вокнах?

Ата з Іфідай здзіўлена глядзяць перад сабой, напружваюць зрок, але нічога не бачаць. Перад імі пустка.

А т а (*пасля працяглага маўчання*). Брама? Вітражы? Псіхея, тут нічога няма. Разумееш, н і ч о г а... Хадзем лепш дадому, яшчэ не позна, любая мая. (*Робіць крок да Псіхеі.*)

П с і х е я. Не, не! (*Заліваецца слязьмі і ўцякае прэч.*)

Ата кідаецца за ёю, але Іфіда зграбае старэйшую сястру ў ахапак і не выпускае.

А т а (*б'еца ў істэрыцы*). Няма брамы! Няма смарагдавага палаца з бурштынавым дахам! Няма бога Сівой Гары! Іншых багоў таксама няма! Вярніся, Псіхея! Прашу цябе, вярніся...

З'ява пятая

Каля Сівой Гары праз некалькі дзён. Псіхея парадкуе кветнік перад сваім палацам. З боку гэта выглядае як адмысловы танец.

З'яўляецца Нікандр з кошыкам у руках, убачыўшы Псіхею – нерухомее і дзівіцца на танец дзяўчыны.

Нікандр (*захоплена*). Багіня! Жонка бога!

Заўважыўшы Нікандра, Псіхея спуджана ўскрывае і знікае. Праводзіўшы яе поглядам, стратэг падыходзіць да ахвярнага слупа, стаўляе на зямлю кошык і ўкленчвае.

Нікандр. О, магутны Жоўты Яшчар! Ты, які ласкава суцішыў гнеў свой і паслаў Геліцы дажджы ды ўраджаі, вызваліў яе ад пошасці і спусташальных варажых набегаў. Я, стратэг Нікандр, звяртаюся да цябе са шчырай просьбай. Дай мне дзяцей, спраў так, каб жонка мая, Іфіда, зацяжарала і нарадзіла мне сына, каб мне было каму пакінуць у спадчыну маёнтак, а ў старасці мець апеку ды абарону. Я — просты жаўнер і бацька мой быў жаўнерам, і дзед таксама. Я не разумею таямніцаў веры. Я прыносіў шчодрыя ахвяры нашым багам, але выявілася, што яны немачныя і нават несапраўдныя. Больш мне няма да каго звяртацца, ты — мая апошняя надзея.

За плячыма ў Нікандра як з-пад зямлі вырастае жрэц Марон і падслухоўвае.

Нікандр (*працягвае*). А яшчэ, прашу цябе, дапамажы мне ў справах вайсковых ды дзяржаўных. Пашлі перамогу ў змаганні з ворагам на полі бою і з ворагам, які завёўся ў самой краіне. (*Па-змойніцку.*)

Ведаеш, пра каго я гавару. (*Шэптам.*) Марон зноў служыць ілжывым багам і забараняе народу шанаваць цябе, спрадвечнага ды існага. (*Гучна.*) О, добры Яшчар, прыношу табе гэтыя сціплыя дары і спадзяюся, што ты выканаеш мае просьбы. (*Прастадушына.*) Як ніяк, мы з табой цяперака сваякі.

М а р о н (*з'едліва*). Швагер Жоўтага Яшчара? Віншую, Нікандр!

Н і к а н д р (*усхопліваецца на ногі і паварочваецца да Марона*). Шпягуеш за мной, тоўсты павук?

М а р о н. Я думаю: куды гэта бегалі ўпотаікі нашыя сястрычкі? А яны, выходзіць, складалі ахвяры крыважэрнаму Яшчару, які ўзяў сабе за жонку іхнюю Пісіхею. Не заўсёды Іфіда хавае сакрэты ад свайго мужа. Бачу, ты таксама надумаўся звярнуцца па дапамогу да пачвары?

Н і к а н д р. Ці не ты намаўляў нас на гэта месяц таму? А цяпер, калі ўсё наладзілася, вярнуўся да сваіх ранейшых багоў?

М а р о н. Да больш бяспечных і паслухмяных, з дапамогаю якіх лягчэй кіраваць народам. Яны ніколі не запатрабуюць у ахвяру цябе самога.

Н і к а н д р. Гаворыш пра багоў, як пра пакорлівых служак. Сцеражыся, Марон! Багі не даруюць знявагі.

М а р о н. Багі мусяць быць удзячныя мне за багатыя дары, якія прыносяць ім люд Гелікі.

Н і к а н д р. А якая частка гэтых дароў асядае ў тваім жываце і ў тваіх кішэнях?

М а р о н (*лагодна*). Не разумею, за што ты мяне так не любіш. Няўжо нашаму войску і табе асабіста нечага бракуе? Павер, нам абодвум даволі месца пры каралеўскім троне. Лепш быць хаўруснікамі, чым ворагамі. Чаму ты прыйшоў сюды, да Сівой Гары, а не ў нашу бажніцу? Вярніся ў храм, прынясі ахвяру багам, і я нікому не скажу, што цябе тут бачыў.

Н і к а н д р. Ніколі! Ты спадзяешся зжыць нас з Іфідай са свету, гэтаксама, як пазбыўся Псіхеі. Тады ўжо ніхто не перашкодзіць табе кіраваць краінай праз сваю палюбоўніцу!

М а р о н. А ты спадзяешся, што твой будучы сын стане каралём Гелікі? Дарэчы, якія дары ты прынёс Яшчару? (*Падыходзіць да слупа і зазірае ў кошык.*) Вачам сваім не веру: галубіныя яйкі! Няўжо ты, як просты рамеснік, верыш у забабоны? (*Смяецца.*) Твае яйкі тут не дапамогуць. Іфіда ніколі не народзіць дзіця.

Н і к а н д р. Табе адкуль ведаць, еўнух?

М а р о н. Нават нявольнікі ў палацы ведаюць: твая жонка з кім толькі ні стараецца, а не можа зацяжарыць.

Н і к а н д р. Змоўч, сабака! (*Сціскае кулакі і робіць некалькі крокаў да Марона.*)

М а р о н (*пераскоквае праз ручай*). Асцярожна, стратэг! За гэтым ручаём пачынаецца краіна памерлых.

Н і к а н д р (*адступнае*). Я пакуль што туды не спяшаюся. А вось ты зараз развітаешся з гэтым светам.

М а р о н. Ці хопіць у цябе спрыту, няздара?

Н і к а н д р. Паразважаеш пра мой спрыт, калі я выпушчу з цябе кішкі.

Нікандр паказвае, як ён расправіцца з жрацом, паварочваецца і ідзе прэч. Счакаўшы хвіліну, Марон вяртаецца да ахвярнага слупа і ставіць нагу ў Нікандраў кошык.

М а р о н (*з нянавісцю*). Пабачым яшчэ, хто з чым развітаецца! (*Трушчыць нагой яйкі ў кошыку і адыходзіць.*)

З'ява шостая

Ля Сівой Гары праз некалькі дзён пасля першай сустрэчы сясцёр. З'яўляюцца А т а з мячом у руках і І ф і д а з запаленым ліхтаром.

І ф і д а (*разглядаецца на бакі*). Нашай шчасліўкі пакуль што не відаць. (*Іранічна.*) Напэўна, прыбірае ў сваім вялізным палацы. Пра слугаў яна не ўспамінала.

А т а. Ты пэўная, што здолееш яе пераканаць?

І ф і д а. Не сумнявайся, Ата. Ёсць у свеце рэчы, на якіх я знаюся лепш за цябе. Я ведаю, як нацкаваць жонку на мужа. Давай меч. А сама дзе схавайся.

А т а. Пабачым, на што ты здатная са сваімі жаночымі хітрыкамі.

І ф і д а. На большае, чым ты са сваім мужчынскім розумам.

Ата адыходзіць, Іфіда стаўляе ліхтар на зямлю, меч кладзе побач і кліча Псіхею.

І ф і д а. Псіхея! Сястрыца мая, дзе ты? (*Разглядаецца.*) Але ж і панурая мясціна! Як я набралася адвагі прыйсці сюды другі раз?

Невядома адкуль з'яўляецца П с і х е я.

П с і х е я (*здзіўлена*). Іфіда?

І ф і д а. Не чакала зноў мяне тут пабачыць? Думаеш, адна Ата непакоіцца пра тваё шчасце? Я таксама хачу выратаваць цябе.

П с і х е я (*сумна*). Не трэба мяне выратаўваць ад шчасця. Шкада, што вы з Атай не бачыце яго.

І ф і д а. Гэта ты пра смарагдавы палац? Так, мы не бачым яго, не можам яго памацаць, але ў адрозненне ад Аты я веру ў яго існаванне.

Псіхея (*узрадавана*). Верыш? Сапраўды?

Іфіда. Твайму богу прыйшла да галавы выдатная думка: зрабіць свой палац невідочным для людзей. Чаму не? Не трэба баяцца злодзеяў, наймаць ахову. Зразумела, што для сваёй абранніцы ён зрабіў вынятак, і ты можаш захапляцца хараством вашага жытла звонку і ўсярэдзіне. (*Заклапочана.*) Мяне здзіўляе іншае, Псіхея. Чаму твой муж наведвае цябе толькі ўначы і не паказваецца пры дзённым святле?

Псіхея. Але я ўжо казала вам: прыгажосць ягоная слепіць.

Іфіда. А табе не здаецца, што на гэта ёсць іншае вытлумачэнне?

Псіхея (*няўцямна*). Іншае? Якое, Іфіда?

Іфіда. Твой муж – брыдкая пачвара, і калі б ты ўбачыла яго – памерла б з агіды.

Псіхея (*абурана*). Ты... Ты... Як ты можаш такое казаць!

Іфіда. Табе балюча гэта чуць, бо я кажу чыстую праўду. (*Пераканана.*) Твой гэтак званы бог, твой каралевіч са смарагдавага палаца – насамрэч аблезлы Яшчар!

Псіхея. Я не хачу цябе слухаць! (*Затуляе вушы рукамі.*)

Іфіда (*патэтычна*). Якая абраза каралеўскаму роду! Штоночы нейкая юрлівая яшчарка цешыцца пекным целам нашае сястры, кратае яе сваімі слізкімі лапамі і яшчэ мае нахабства баяць небыліцы пра сваю незямную прыгажосць!

Псіхея. Іфіда!

Іфіда (*па-змойніцку*). Паслухай мяне, даражэнькая! Я навучу цябе, як пазбыцца гэтай абрыды. (*Бярэ ў рукі ліхтар.*) Сёння ўночы, калі ён засне пасля любоўных уцех, ты запаліш гэты ліхтар і пабачыш сапраўднае аблічча свайго мужа. Пераканаўшыся

ў праўдзівасці маіх слоў, возьмеш гэты меч і адсячэш пачвары галаву. (*Бярэ з зямлі меч і падае яго Псіхеі.*) Чары са смарагдавага палаца спадуць, ён станецца відочным і будзе належаць нам. (*Задаволеная сваім бліскучым планам.*) Вось!

Псіхея глядзіць на сястру шырока раскрыўшы вочы, а потым выбухае смехам.

І ф і д а (*здзіўлена*). Ты чаго?

П с і х е я (*праз смех*). Іфіда, як ты даўмелася прапанаваць мне такое? Няўжо ты лічыш мяне зусім ідыёткай?

І ф і д а. Не разумею.

П с і х е я (*сур'ёзна*). Ну, як табе сказаць... (*Падбірае патрэбныя словы.*) Я не буду пераконваць цябе, што бог, які стварыў такі прыгожы палац, не можа быць брыдкім. Што не можа быць гідкай пачварай той, ад каго зыходзіць такое шчырае каханне і дабрныя. Я паспрабую табе растлумачыць як жанчына жанчыне. Ты магла б у поўнай цемры адрозніць Нікандра ад яшчаркі, калі б вы былі разам у ложку?

І ф і д а (*разгублена*). Вядома, магла б. Што за дурное пытанне? (*Не стрымайшыся.*) І ад кожнага іншага мужчыны – таксама.

П с і х е я. Вось і я, нават не бачыўшы пры святле аблічча свайго каханага, магу сказаць, што ён – не Яшчар. Ён мае цела чалавека. (*Натхнёна.*) Віно п'янкое і хмельнае – пацалункі ягонья, подых лагоднага ветру і націск навальніцы шалёнай – абдымкі ягонья. Увесь ён авеяны лілейным водарам, а голас ягоны гучыць пералівістым спевам сірынгі. Начны змрок не замінае нам злівацца ў шчырым каханні, што не бачаць вочы мае – чуе сэрца. Мой каханы не Яшчар, Іфіда.

І ф і д а (*зрываецца на крык*). Ён цябе зачараваў!
Ты ўспрымаеш яго не такім, якім ён ёсць насамрэч.
Усё вакол цябе зачараванае, падманлівае.

П с і х е я (*разважліва*). Калі я зачараваная, дык і пры
святле ліхтара я не ўбачу ягонага, як ты кажаш, са-
праўднага аблічча. Бывай, Іфіда. Блізіцца вечар, я мушу
вяртацца ў палац, сустракаць свайго мужа. (*Паказвае
на меч з ліхтаром.*) А ты ідзі лепш, і забяры з сабой
гэтыя рэчы. (*Шчыра.*) Я вельмі хачу, каб багі паслалі
табе нарэшце дзіця, якога ты так прагнеш, сястра.

І ф і д а (*дрыжачым голасам*). Дык папрасі за мяне
свайго бога. (*Пакорліва брыдзе прэч.*)

З'яўляецца А т а, якая хавалася непадалёк.

А т а (*да Іфіды*). Ну што, сястра, дапамаглі твае жа-
ночыя хітрыкі?

І ф і д а (*агрызаецца*). Пабачым, чаго варты твой
мужчынскі розум.

Іфіда пакідае старэйшай сястры меч, ліхтар і ады-
ходзіць.

П с і х е я (*насяржана*). І ты тут, мая мілая Ата?
І ты будзеш пераконваць мяне, што мой каханы муж –
Яшчар, будзеш намаўляць мяне забіць яго?

А т а. Ты ж ведаеш: я не веру ні ў Яшчара, ні ў багоў.

П с і х е я. Тады дзеля чаго ты прыйшла? (*Паказвае
на меч і ліхтар.*) Навошта табе гэтыя жахлівыя рэчы?

А т а. Можа, таму, што... люблю. (*Кладзе меч і стай-
ляе на зямлю ліхтар.*) Ты верыш, што я люблю цябе,
Псіхея? Адзіная істота ўва ўсім свеце, якая мне па-са-
праўднаму блізкая, – гэта ты.

П с і х е я. Некалі і мне так здавалася, Ата. Але ця-
пер... Не ведаю. (*Сумна.*) Ты не зычыш мне шчасця.

А т а. Якога шчасця, Псіхея? Таго, што ты маеш? Пакажы мне, дзе яно? Неўзабаве скончацца апошнія цёплыя дні восені і халодны паўночны вецер прынясе на сваіх крылах лютую зіму. Твой прывідны палац не ўратае цябе ні ад голаду, ні ад холаду. Хадзем дадому, Псіхея!

П с і х е я. Мой дом тут. Табе не варта было зноў прыходзіць, Ата, калі ты не можаш паверыць ані ў палац, ані ў ягонага гаспадара.

А т а. Я прыйшла, каб уратаваць цябе. *(Цвёрда.)* І клянуся, што зраблю гэта. Палац існуе толькі ў тваім уяўленні. А гаспадар... Магчыма, ёсць нехта, каго ты называеш мужам і з кім дзеліш ложа. Але гэта не бог.

П с і х е я *(насмешліва)*. Можа, Яшчар?

А т а. Не, звычайны мужчына. Збеглы раб, злачынца, які знайшоў сабе сховішча на Сівой Гары. Ён зняў цябе непрытомную з ахвярнага слупа і цяпер карыстаецца тваёй даверлівасцю і безабароннасцю. За твае пешчы ён поіць цябе і корміць. А каб лягчэй было цябе падманваць, гэты лайдак прыходзіць да цябе толькі ўпоцемку.

П с і х е я. Прыкрою, цёмную гісторыю прыдумала ты, сястрыца. Няўжо яна выглядае больш праўдападобнай, чым мая?

А т а. Ах, Псіхея, у жыцці найчасцей здараюцца менавіта прыкрыя гісторыі. Чым харашэйшая гісторыя, тым далейшая яна ад праўды.

П с і х е я *(падыходзіць да Аты)*. Ата, чаму ты не бачыш таго, што бачу я? Чаму не чуеш таго, што я чую? Я не ведала маці, ты была мне замест яе. Я не мела сапраўднай бацькоўскай любові, ты была мне за бацьку. Калі мне было блага – нешта балела, нехта мяне крыўдзіў, – я прыбягала да цябе. І ты заўсёды знаходзіла тые гаючыя словы, якія суцішвалі мой боль. Ты заўжды ахутвала мяне сваёй цеплынёй і любоўю. Ты

рызыкавала дзеля мяне жыццём. Я ведала, што ты – наймацнейшая, наймудрэйшая, што абароніш мяне ад усякага ліха. Але цяпер ты здаешся мне маленькай дзяўчынкай, якой патрэбна мая дапамога і спагада. (*Абдымае сястру.*) Дзе мне знайсці патрэбныя словы, каб пераканаць цябе, каб ты мне паверыла?

А т а (*таксама абдымае сястру*). О Псіхея, я старалася быць для цябе маці! Таму і цяпер я мушу ўратаваць цябе, вывесці з гэтага ачмурэння. Я перабрала ў галаве самыя розныя спосабы... Найпрасцей мне здавалася прывесці сюды кагарту жаўнераў, пра часаць схілы Гары і знайсці таго мярзотніка, які цябе ашуквае. Забіць яго як сабаку, а цябе сілай завесці дамоў!

П с і х е я (*вырываецца з абдымкаў і трывожна разглядаецца навокал*). Ты не зрабіла гэтага, сястра?

А т а. На жаль, мой план не мог здзейсніцца. Ува ўсёй Геліцы не знайсці ваяра, які б адважыўся наблізіцца да Сівой Гары. (*Падбірае з зямлі меч.*) Тады я надумала ўзброіцца сама і, выкрыўшы ягоную бярогу, забіць нягодніка ўласнаю рукою.

П с і х е я (*з абурэннем*). Ты нікала па ўсіх пакоях, як гнюсны шпег?!

А т а. Колькі ні шукала я, колькі ні высочвала гэтак звананага мужа, так нікога і не знайшла. Можа, ён існуе толькі ў тваім уяўленні? Наступнай маёй задумай было забіць цябе, калі ты не паабяцаеш назаўсёды пакінуць гэтае паганае месца. (*Прыстаўляе вастрыё мяча да шыі Псіхеі.*) Псіхея, вярніся дадому, іначай я заб'ю цябе. Выбірай: жыццё ці прывідны палац з ягоным няісным гаспадаром!

П с і х е я (*нават не спалохаўшыся*). Ты мяне добра ведаеш, сястра. Ты сумняваешся ў маім выбары?

А т а. Не. Вядома, ты выбараш горшае: смерць. (*Апускае меч.*)

Псіхея. Зрада можа разлучыць нас, смерць – не. (*Задумліва.*) Некалі мне давядзецца памерці для гэтага свету, каб навекі трапіць у ягоны... (*Да Аты.*) Ты пералічыла ўсе прыдуманья табою спосабы, сястра?

Ата. Я была страціла ўсякую надзею выратаваць цябе, як раптам знайшла выйсце. Псіхея, ты таксама мяне добра ведаеш. Ці я калі парушала сваю клятву?

Псіхея. Ніколі, Ата. Тваё слова мацнейшае за каралеўскую пячатку.

Ата. У мяне ёсць да цябе адна просьба. Я не патрабую, каб ты зараз жа вярнулася да нас. Я не намаўляю цябе, як Іфіда, па-здрадніцку забіць свайго мужа. Я толькі прашу цябе сёння ўначы, калі твой каханы бог будзе спаць, запаліць на імгненне гэты ліхтар і пераканацца, што любы твой сапраўды такі прыгожы, як табе кажа. Потым можаш заставацца ў сваім палацы і жыць шчасліва. Я цябе больш не патрываю.

Псіхея (*прастадушна*). Я не магу гэтага зрабіць! Як ты не разумееш?! Ён прасіў мяне, і я яму абяцала.

Ата. Я таксама цябе прашу, і ты паабяцаеш мне, што зробіш гэта. (*Прыстаўляе вастрыё мяча сабе да шыі.*) Інакш, клянуся, я заб'ю сябе! Слова каралевы Гелікі.

Псіхея. Не, не! Так няможна! (*Падае да Аціных ног і абдымае яе за калені.*)

Ата (*няўмольна*). Некалі я выратавала жыццё табе, цяпер маё жыццё ў тваіх руках. Выбірай, што для цябе важнейшае: капрыз мужа ці жыццё сястры. Гэта мой апошні спосаб твайго выратавання. Я не магу пакінуць цябе тут у невядомасці, нічога не зрабіўшы дзеля твайго шчасця.

Псіхея заходзіцца плачам ля Аціных ног. Ата схіляецца над ёю і спрабуе суцешыць.

А т а (*лагодна*). Не плач, дурнічка. Падумай, ты нічога не траціш. Пабачыш на ўласныя вочы, як выглядае твой каханы. Сама ўпэўнішся, нас супакоіш. Калі твой бог кахае цябе, ён даруе табе тваё непаслушэнства. А калі ты пабачыш, што перад табой збеглы раб, брыдкі ашуканец – уцякай з усіх ног, мы з Іфідай будзем чакаць цябе ля ахвярнага слупа.

Псіхея ўздымаецца з каленяў і выцірае з вачэй слёзы.

П с і х е я. Якая ты жорсткая, Ата. Якая нясцерпная твая любоў да мяне. Шкада, што бацька не забіў мяне немаўляткам. (*Бярэ ў рукі ліхтар.*) Бывай, мы болей ніколі не пабачымся. (*Брыдзе прэч.*)

А т а (*наўздагон*). Памятай, мы будзем чакаць цябе ўсю ноч!

П с і х е я (*спынілася і на імгненне абярнулася да сястры*). Няўжо ты не разумееш, што гэта ўсё? Калі я не паслухаюся свайго мужа, ён назаўсёды пакіне мяне, а я, нібы тая начная птушка, буду дарэмна шукаць яго па ўсёй зямлі. (*Адыходзіць.*)

А т а (*пад уплывам незразумелага пачуцця*). Ён даруе табе, Псіхея! Вось пабачыш, абавязкова даруе!

Псіхея знікае. Ата стаіць здранцвелая каля ахвярнага слупа. З’яўляецца ўсхваляваная Іфіда.

І ф і д а. Я ўсё бачыла, сястрычка, хоць не ўсё зразумела. Ты паклялася, што заб’еш яе, і яна паабяцала запаліць святло ў спачывальні? (*Лісліва.*) Якая ты спрытная, Ата!

А т а (*выбухае гневам*). Маўчы, дурніца!

З'ява сёмая

Познім вечарам ля Сівой Гары. Пад ахвярным слупом сядзіць маркотная Псіхея і то запальвае, то тушыць ліхтар.

Псіхея. Быў сабе бог, малады і вечны, магутны і добры. І была простая дзяўчына, якая ўявіла сябе багіняй і марыла пра іншае, незямное жыццё. Бог упадабаў дзяўчыну за характэрнае летуценняў і, хаця іншыя багі адгаворвалі яго, задумаў спраўдзіць яе чароўную мару. Але, прыняўшы ад бога падарунак, дзяўчына не здолела ўтрымаць яго і выпусціла са сваіх нязграбных рук у самы бруд. Бо ніякая яна была не багіня, а нічэмнае стварэнне, прывязанае да зямлі. Ланцугі мінулага трымаюць мацней за жалезныя. Любыя сёстры, ці маё няшчасце зробіць вас шчаслівымі?

Псіхея бачыць дзве прарочыя відзежы.

Спачатку святло ліхтара выхоплівае з цемры постаці стратэга Нікандра і жраца Марона. Нікандр дасканаліць удар мячом, уяўляючы, як ён забівае ненавіснага яму жраца. У гэты час Марон ціхутка падыходзіць ззаду і кратае стратэга за плячо. Калі Нікандр паварочваецца, Марон здзьмухвае са сваёй далоні нейкі залацісты парашок проста ў твар стратэгу. Атрочаны Нікандр ссоўваецца на зямлю. Постаці расплываюцца ў цемры.

За другім разам святло ліхтара асвятляе постаці Аты і Іфіды. Ата падсыпае атруту ў кубак з віном і ўяўляе, як падае яго сястры-саперніцы. У гэты час Іфіда неўпрыкмет падкрадаецца да Аты ззаду, накідвае ёй на шыю вярхоўку і душыць. Ата апускаецца на зямлю. Постаці знікаюць у цемры.

Псіхея (*уздымаецца з зямлі*). Я выканаю, Ата, тваю просьбу. Не таму, што не давяраю свайму каханаму, але каб ацаліць жыццё табе. Ведаю, што не паспее

ўзысці сонца, як маё шчасце ляжа друзам. Ведаю, што мяне чакаюць бясконцыя вандроўкі, цяжкая праца, прыніжэнні і розныя іншыя выпрабаванні. Мушу да дна выпіць горыч гэтага свету, спазнаць усе беды і няшчасці чалавечага быцця. Але я веру ў бязмежную дабрыню і міласэрнасць свайго каханага, веру, што ў канцы майго пакутнага шляху ён будзе чакаць мяне і там мы зноў злучымся ў любові. Смарагдавы палац я атрымала ў падарунак, цяпер я мушу выпакутаваць сваё шчасце.

Каля ахвярнага слупа з'яўляюцца Псіхеіны сёстры. Яны ледзь відочныя ў цемры.

Іфіда. А раптам яна не датрымае слова? Няўжо ты споўніш сваё абяцанне, Ата?

Ата. Уяўляю, як ты ўзрадуешся. *(Занепакоена.)* Толькі б Псіхея паспела ўцячы.

Іфіда. Залежыць, ад каго ёй давядзецца ўцякаць. Адно, калі ад брыдкага раба, іншае – калі ад прыгожага бога.

Ата *(уражаная словамі сястры)*. Ты яшчэ сумняваешся – ад каго? Іфіда, ты больш не верыш у свайго Яшчара?

Іфіда *(агрызаецца)*. Табе што да таго, у каго я веру? Раней цябе гэта не вельмі цікавіла, сястрычка.

Ата. Іфіда... *(Не адразу адважваецца спытацца.)* Ты пэўная, што мы ўсё слухна зрабілі?..

Нечакана далёка ў цемры ўспыхвае святло ліхтара і асвятляе знямелы твар Псіхеі. Праз імгненне святло знікае, а на Сівой Гары ўсчынаецца нешта неверагоднае. Б'юць перуны, бліскаюць маланкі. Чуваць, як нешта трэснула і пасыпаліся дробныя аскепкі.

Сярод усяго гэтага шуму да сясцёр далятае невыразны голас, адначасна прывабны і жахлівы, пяшчотны і суровы.

У водблісках маланак сёстрам бачыцца смарагдавы палац з бурштынавым дахам, які рассыпаецца ў іх на вачох. Над палацам на імгненне ўзнікаюць абрысы боскага твару невымоўнай красы.

Навальніца сціхае гэтаксама раптоўна, як і пачалася. Усталёўваецца цішыня, і толькі недзе ўглыбіні чуваць плач, які ператвараецца ў крыкі начной птушкі.

І ф і д а (*ціха*). Спічастыя дахі, брама з адмысловай разьбой, вітражы ў вокнах...

А т а (*няўцямна*). Абрысы твару, велічнага і гожага... Позірк дакорлівы і гнеўны, які працінае наскрозь...

І ф і д а (*ачуняўшы*). Ата, што гэта было?

А т а (*вяртаецца да рэчаіснасці*). Навальніца. Раптоўная змена надвор'я ў гарах. (*Асцярожна.*) Ты бачыла ці чула нешта незвычайнае?

І ф і д а (*павагаўшыся*). Не. А ты?

А т а (*перамагае сябе*). Маланкі. Грымоты. Схілы Сівой Гары, асветленыя бліскавіцай. (*Памаўчаўшы.*) Што мы тут робім, сястра? Ці не час нам вяртацца ў палац?

І ф і д а (*паспешліва*). Самы час. Я змерзла і згаладнела. Залезці б хутчэй у цёплы ложак, да люблага Нікандра.

А т а. Нас чакаюць справы дзяржаўнай важнасці. Народу Гелікі патрэбна нашая мудрасць і дасведчанасць. Вяртаемся дадому, Іфіда.

Баязліва азірнуўшыся, сёстры паспешліва пакідаюць нядобрае месца.

Крык начной птушкі, пранізлівы і тужлівы, заціхае ў далечыні.

З а с л о н а .

ПАН ТВАРДОЎСКІ

Негістарычная драма ў 2-х дзях

АСОБЫ:

Пан Твардоўскі, чарнакніжнік.

Барбара Радзівіл, маладая віленская магнатка.

Ганна Радзівіл, яе сястра,
яна ж – Незнаёмая, яна ж – Вучань Ян.

Жыгімонт Аўгуст, вялікі князь літоўскі,
каралевіч.

Суддзя, ён жа – Пасланец.

Гальшка, карчмарова дачка.

Кавалеры, Фрэйліны, Жаўнеры, Блазны.

Дзеянне адбываецца 13 ліпеня 1572 г. у прыдарожнай ліцвінскай карчме, а таксама ў розных іншых месцах у розныя часы.

+ + +

У Барнардывнскай прысадзе шапочуць пажоўкляы лісці,
Ледзь прыкметны на сцежках бліскучыя скуркі каштанаў,
І вада ў Вялейцы, ад зімна сіней і празрысцей,
Гаманіць з камянем аб працёкшых гадах без устану...

...І выходзіць між дрэў, ў патаёмную вечара пору,
Князь апошні Літвы, ў хвалях гаснучых зыбкага свету,
З барадой кучаравай – даспелых каштанаў калёру,
Са струсёвым пяром, што як воблык, пад чорным барэтам.

І, суваючысь крокам павольным па сцежынках саду,
Ён усходзе на гору, падходзіць да вежы цаглянай
І, апёршысь рукой пад плашчом на злачоную шпаду,
На прыціхшае месца глядзіць аж да самага рана...

І чакае... пакуль не засмуціцца ноч над ракою,
Над вадой пабялеўшай прытуляцца сонныя мары
І ў празрыстай імгле папльвуць лебядзі чарадою,
А над іскрамі росаў праблісне апратка Барбары...

Ігнат Канчэўскі,
“Вераснёвае пано”

Пралог

Няпэўны час, нерэальная прастора, нязнанья абставіны.

Ці то на яве, ці то ў сне да чарнакніжніка Твардоўскага з'яўляецца Д'яблаў Пасланец.

Пасланец. Твае варункі прынятыя, чарнакніжнік. Наш уладар пасмяяўся з тваіх хітрыкаў, але пагадзіўся. Усё адно нас не ашукаеш.

Твардоўскі. Пабачым. (*Папрабавальна.*) Дзе магічнае люстра?

Пасланец. А можа, лепей возьмеш грошы? Шмат грошай, незлічонае багацце!

Твардоўскі. Люстра!

Пасланец. А каханне найпрыгажэйшых жанчын у свеце?

Твардоўскі. Аддаць несмяротную душу за няшчырыя абдымкі распусніц? Люстра!

Пасланец. А бязмежная ўлада над людзьмі?

Твардоўскі. Той, хто ведае будучыню, мае сапраўдную ўладу над светам. (*Нецярпліва.*) Люстра!

Пасланец. Які ты ўпарты! (*Пляскае ў далоні.*)

Двое слуг-чарцянят прыносяць вялікае люстра на драўлянай падстаўцы. Люстра закрыта палатном. Чарцяняты кланяюцца Пасланцу і знікаюць.

Твардоўскі (*падазрона*). Тое самае?

Пасланец. Не сумнявайся. Мы не ашукваем сяброў. Магічнае люстра Валентуса, з дапамогай якога можна зазірнуць у мінулае і ў будучыню, пагаварыць з нябожчыкамі або з уласнымі нашчадкамі. Можна здзейсніць і іншыя дзіўныя рэчы. Папярэджваю: не ўсе ўласціvasці люстра вядомыя, таму яно вельмі небяспечнае.

Т в а р д о ў с к і. Не сумнявайся, я даведаюся пра ўсе яго ўласцівасці. (*Падыходзіць да люстра, з цікавасцю кранае бераг палатна.*)

П а с л а н е ц (*задуменна*). Маг Валентус дорага заплаціў за сваё вынаходніцтва. У яго не было на гэтым свеце ні сяброў, ні блізкіх, ні каханай...

Т в а р д о ў с к і (*абыякава*). Кожны мудры чалавек самотны ў гэтым свеце. Веды – вышэй за ўсё.

П а с л а н е ц. Ну, што ж. Зычу поспехаў. Магічнае люстра – тваё, твая бессмяротная душа – наша.

Т в а р д о ў с к і. Але памятайце пра маю ўмову: сваю душу я аддам вам толькі ў Рыме.

П а с л а н е ц. Памятаем. (*Іранічна.*) Дарэчы, чаму ты выбраў менавіта Рым?

Т в а р д о ў с к і. Бо ніколі туды не паеду! (*Пераможна рагоча.*)

П а с л а н е ц. Мы так і зразумелі. Але памятай, чарнакніжнік: калі ты не прыедзеш у Рым, Рым з'явіцца да цябе. (*Знікае.*)

Т в а р д о ў с к і. Патрэбны мне ваш Рым! (*Нецярпліва адхінае палатно.*) Ведаеш, шаноўнае люстра, што я папрашу паказаць мне найперш? Маю смерць. (*Шэпча магічны заклён.*) Пакажы, як слаўтаму чарнакніжніку Твардоўскаму ўдалося падмануць самога Д'ябла і дасягнуць несмяротнасці! (*Глядзіць у магічнае люстра.*)

Нечакана ў люстры з'яўляецца жахлівая выява: чэрці цягнуць няшчаснага чарнакніжніка Твардоўскага ў пекла і пераможна рагочуць.

Т в а р д о ў с к і. Не, гэтага не можа быць! Я ж усё прадумаў... (*Адхінаецца ад люстра.*) Што за д'ябальскія жарты?! (*Крычыць.*) Я хачу разарваць дамову!..

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

З’ява першая Арышт

13 ліпеня 1572 года. Прыдарожная карчма недалёка ад Вільні. У пакоі на другім паверсе спыніўся чарнакніжнік Т в а р д о ў с к і. Ён спіць на тапчане, не распрануўшыся, каля дзвярэй стаяць нераспакаваныя рэчы, у куце на драўлянай падстаўцы – закрытае палатном магічнае люстра.

Чуваць, як у горадзе трывожна б’юць званы ў касцёлах і цэрквах.

У пакой уваходзіць Г а л ь ш к а, карчмарова дачка, з вялізнай талеркай у руках.

Г а л ь ш к а. Прачынайцеся, пане! Час снедаць.

Т в а р д о ў с к і (*усхопліваецца*). Я хачу разарваць дамову!.. Прэч, нячысцікі! Я не аддам вам свае душы!

Г а л ь ш к а (*спалохана*). Ай!

Т в а р д о ў с к і (*заўважае Гальшку*). Ты хто?

Г а л ь ш к а. Я – Гальшка, карчмарова дачка. Учора, прыехаўшы, вы прасілі прынесці вячэру. Але калі я зазірнула ў пакой, пан ужо спаў. То, можа, з’ясцё сняданак?

Т в а р д о ў с к і (*апамятаўшыся*). Прабач, дзяўчынка. (*Вінавата.*) Сніўся мне прыкры сон. Быццам два д’яблы б’юцца за маю душу, цягнуць яе ў розныя бакі, раздзіраюць на часткі, а Маці Божая назірае за імі з нябёсаў і гаротна плача.

Г а л ь ш к а. Які жах!

Т в а р д о ў с к і. Нічога, я прызвычаіўся. (*З цікавасцю.*) А што на сняданак?

Г а л ь ш к а. Хлеб, масла, авечы сыр, гародніна. (*Стаўляе талерку на край вялізнага дубовага стала, на якім ляжаць нераспакаваныя запаленыя кнігі.*)

Яшчэ пан замаўляў учора бутэльку рэйнскага віна. *(Асуджальна.)* Але пачынаць божы дзень з віна – ня добра.

Т в а р д о ў с к і *(сядае за стол)*. Нядобра, Гальшка. Але ў мяне, старога чалавека, няшмат радасцяў засталася ў жыцці. Увесь час я ў дарозе, некуды спяшаюся, ад некага ўцякаю. *(Налівае ў кубак віна і выпівае.)* Ні дома, ні сям’і, ні сяброў. Дык хоць боскага напою вып’ю. *(Прыслухоўваецца.)* А з якой нагоды б’юць званы ў Вільні?

Г а л ь ш к а. Кажуць, у Кракаве памёр кароль.

Т в а р д о ў с к і *(ад нечаканасці выпускае кубак з віном)*. Жыгімонт памёр? *(Ускоквае з-за стала.)* Гальшка, бяжы хутчэй да бацькі! Хай падрыхтуе мне вазок! Я мушу зараз жа выпраўляцца ў дарогу. *(Мітусіца па пакоі, хапаецца за кнігі, прылады для доследаў, люстра.)* Уцякаць, пакінуць гэтую краіну як найхутчэй!

Г а л ь ш к а *(здзіўлена)*. Але ж вы толькі ўчора прымчаліся, пане! Хаця б сняданак з’елі...

Т в а р д о ў с к і. Бяжы, няма часу!

Гальшка здзіўлена сцэпвае плячыма і выходзіць з пакоя.

Т в а р д о ў с к і *(сам да сябе)*. Кароль Жыгімонт Аўгуст, апошні з Ягелонаў, пакінуў свет! Як даўно я не глядзеў на зоркі, стары п’яніца! *(Паспешліва капаецца ў сваіх рэчах, знаходзіць нейкі скрутак, разгортвае і чытае рукапіс.)*

Нечакана ў пакой уваходзіць С у д д з я, які штурхае перад сабой спалоханую Гальшку. Суддзя вельмі падобны да Пасланца, можа здацца, што гэта тая самая асоба.

Г а л ь ш к а (*да Твардоўскага*). Пане, унізе поўна жаўнераў!

С у д д з я. Цыц, дурніца! (*Хапае Гальшку за руку і прыцягвае да сябе, каб закрыць дзяўчыне рот.*)

Т в а р д о ў с к і. Хто гэта? (*Углядаецца ў твар чалавека, які ўвайшоў.*)

С у д д з я (*з усмешкай*). Не пазнаеш старога знаёмага?

Т в а р д о ў с к і. Пан суддзя... А я ўжо быў падумаў...

С у д д з я. Я ж абяцаў, што мы з табой яшчэ сустрэнемся, чарнакніжнік Твардоўскі!

Т в а р д о ў с к і. Мінула шмат гадоў, і я забыўся пра вашае абяцанне.

С у д д з я. Я не забыўся. Так што збірайся: пойдзеш спачатку ў вязніцу, а потым на вогнішча.

Т в а р д о ў с к і. Але ў мяне ахоўная грамата ад караля. (*Працягвае Суддзі скрутак.*)

С у д д з я. Памятаю, некалі чытаў. Але кароль памёр. (*Кідае скрутак пад ногі Твардоўскаму і паказвае чарнакніжніку іншы скрутак.*) І я маю судовы ордэр на твой арышт. (*Паказвае на Гальшку.*) Хто гэтая дзеўка?

Т в а р д о ў с к і. Пусціце яе. Гэта карчмарова дачка. Прынесла сняданак.

С у д д з я. Няхай пакуль што пасядзіць у тваім пакоі, каб не нарабіла ляманту.

Т в а р д о ў с к і. Гэтулькі гадоў мінула... Чаму ты не пакінеш мяне ў спакоі, пане?

С у д д з я. Бо я мушу даведацца праўду і пакараць вінаватых. Хто напусціў чары на каралевіча Жыгімонта? Як у яго дайшло да шлюбу з распусніцай Барбарай Радзівіл? Ты адзіны сведка. Цябе чакае жорсткі допыт у катойні, даражэнькі.

Т в а р д о ў с к і. Гэта доўгая і забытаная гісторыя.
У катоўні я наўрад ці раскажу яе падрабязна.

С у д д з я (*хітра*). Добра, я дам табе іншую мажлі-
васць. Вазьмі пяро, паперу і падрабязна апішы ўсё,
што адбылося дваццаць гадоў таму. Твой далейшы лёс
будзе залежаць ад таго, што ты напішаш. Не спрабуй
уцякаць – пакой вартуюць жаўнеры. Я наведу вілен-
скага ваяводу і неўзабаве вярнуся.

Т в а р д о ў с к і. А дзяўчыну пусціце?

С у д д з я. Маё слова. Але без хітрыкаў! Пад акном
таксама стаяць жаўнеры.

Т в а р д о ў с к і. Не ў тым я веку, каб скакаць праз
акно, пане суддзя.

С у д д з я (*задаволена*). І то праўда. Таму бярыся за
працу, нягоднік. (*Суддзя пакідае пакой.*)

Гальшка кідаецца да дзвярэй, грукае, штурхае, але
дарма.

Г а л ь ш к а (*узрушана*). Яны нас зачынілі!

Т в а р д о ў с к і. Супакойся, дзяўчына, нешта пры-
думаем.

Г а л ь ш к а (*з жахам і цікавасцю глядзіць на
Твардоўскага*). Няўжо вы той самы Твардоўскі? Чар-
накніжнік, які навучыўся ператвараць мышыныя
каўцюшкі ў золата?

Т в а р д о ў с к і (*абурана*). Фэ, хто прыдумаў такое
глупства?

Г а л ь ш к а. Чараўнік, які на заклад з бурмістрам
перавярнуў дагары кракаўскую ратушу?

Т в а р д о ў с к і (*усміхаецца*). Можна і было такое па
маладосці, не помню.

Г а л ь ш к а (*захоплена*). Маг, які змяняў жолабы
рэк, перасоўваў з месца на месца скалы, які здзейсніў
падарожжа на месячык?!

Т в а р д о ў с к і (*зацікаўлена*). Падарожжа на месячык? Як гэта?

Г а л ь ш к а (*з веданнем справы*). Верхам на чорным пеўні!

Т в а р д о ў с к і (*са шкадаваннем*). Чуткі пра мае геройствы перабольшаныя. Каб я такое мог рабіць, то не сядзеў бы цяпер пад арыштам.

Г а л ь ш к а (*пасля паўзы, расчаравана*). Вы напішаце тое, пра што просіць суддзя?

Т в а р д о ў с к і. Гэта мяне не ўрагуе. Суддзя прыдумаў фокус з прызнаннем, каб узгадніць мой арышт з віленскім ваяводам. Яму патрэбна мая смерць на вогнішчы, а не прызнанне.

Г а л ь ш к а. Што ж рабіць?

Т в а р д о ў с к і. Цябе яны выпускаць. А за мяне не бойся. Хоць я і не лётаў на чорным пеўні на месячык, але ўсё ж я чараўнік. (*Падыходзіць да магічнага люстра і скідае з яго палатно. Моўчкі ўглядаецца ў цёмную матавую паверхню.*)

Г а л ь ш к а (*забыўшыся на страх, з дзіцячай цікавасцю*). Што гэта?

Т в а р д о ў с к і. Магічнае люстра.

Г а л ь ш к а. А я думала – карціна. Навошта люстра завешваць палатном? Нябожчыкаў тут няма...

Т в а р д о ў с к і. Бо глядзець у магічнае люстра небяспечна – яно зацягвае ў сваю глыбіню... Лепей табе адварнуцца, дзяўчына. Зараз я прамоўлю заклён і знікну ў магічным люстры. А ты потым зноў накрывеш люстра палатном.

Г а л ь ш к а (*спалохана*). Знікнеце? Назаўсёды?

Т в а р д о ў с к і. Не... Вярнуся праз дзень... Альбо праз год.

Г а л ь ш к а (*з жахам*). Праз год?.. Пачакайце, пане! Калі ласачка, раскажыце мне спачатку гісторыю пра

караля Жыгімонта і Барбару Радзівіл. Я не вытрымаю цэлы год!

Т в а р д о ў с к і. Якая ты цікаўная... Хіба мала ты чула пра іх розных плётак?

Г а л ь ш к а. Але гэта толькі плёткі, як і пра чорнага пеўня. А суддзя сказаў, што вы адзін ведаеце, як было насамрэч!

Т в а р д о ў с к і (*важна*). Так. Ніхто, акрамя мяне, не ведае с а п р а ў д н а й гісторыі кахання караля Жыгімонта Аўгуста і Барбары Радзівіл. (*Заклапочана.*) Толькі не да таго зараз.

Г а л ь ш к а (*з мальбой*). Пане Твардоўскі! Мяне праз вас зачынілі ў гэтым пакоі. Вы сабе знікнеце ў люстры, а я буду сядзець адна цэлы дзень!

Т в а р д о ў с к і (*вагаецца*). Хм!

Г а л ь ш к а (*у роспачы*). Дый сняданак вы свой не з'елі, нават віно не выпілі! (*Спрытна падбірае з падлогі кубак, выцірае фартухом і налівае Твардоўскаму віна.*)

Т в а р д о ў с к і (*па-філасофску*). І праўда: куды спяшацца? Перада мною – вечнасць. (*Сядае за стол.*) Добра, я раскажу табе гэтую незвычайную гісторыю, але дай слова, што захаваш яе ў таямніцы.

Г а л ь ш к а. Клянуся! (*Сядае на тапчан і ўважліва слухае.*)

Т в а р д о ў с к і. Толькі адразу цябе расчарую: у каханні Жыгімонта і Барбары не было ніякай варажбы, ніякіх мілосных эліксіраў, ніякіх магічных заклёнаў. Яны закахаліся адзін у аднаго з першага пагляду, з першага... танца. Здарылася гэта так. У Барбары Радзівіл была старэйшая сястра, Ганна...

Пакой знікае ў цемры, чуваць толькі голас чарнакніжніка Твардоўскага, які далятае з далечыні часу.

З'ява другая Сёстры

Вільня, 5 верасня 1543 года. Баль у палацы вялікага князя літоўскага, каралевіча польскага Жыгімонта Аўгуста. Кавалеры і фрэйліны круцяцца па залі ў вяселым, імклівым танцы. Сярод усіх вылучаецца каралевіч Жыгімонт, апрануты ўва ўсё чорнае, і Ганна Радзівіл, апранутая ў белую сукенку. Калі танец канчаецца, галантны Жыгімонт і шчаслівая, задаволеная ўвагай каралевіча Ганна застаюцца разам і гамоняць.

Жыгімонт (*куртуазна*). Вы цудоўна танцуеце, Ганна. І так прывабна выглядаеце ў гэтай белае сукенцы.

Ганна. Дзякуй за кампліменты, Ваша Вялікасць. (*Какетліва.*) Але ж Вы іх гаворыце ўсім паннам, з якімі танцуе.

Жыгімонт. Не ўсім. Толькі тым, якія мне падабаюцца. (*Ціха.*) Тым, якія ноччу чакаюць мяне ў сваіх спачывальнях.

Ганна (*з удаванай сарамлівасцю*). Ваша Вялікасць!

Жыгімонт (*на вуха Ганне, па-змойніцку*). Пасля балю, як звычайна.

Ганна (*вінавата азірнуўшыся, пераводзіць размову на іншую тэму*). Ах, Вы нават не ўяўляеце, Васпане, як сумна было ў Вільні да Вашага прыезду!

Жыгімонт. Якраз каб разагнаць ваш правінцыйны сум, я і прыехаў. А Вы мне дапамагаеце гэта рабіць.

Ганна (*з дакорам*). Не толькі я, але і іншыя віленскія панны. Вашыя ўпадабанні – зменлівыя і недаўгавечныя.

Жыгімонт. Ну, што Вы, Ганна! У Вас няма канкурэнтак.

У гэты час у залю ўваходзіць адзетая ўва ўсё чорнае
Б а р б а р а Р а д з і в і л, нясмела разглядаецца на
бакі, некага шукаючы.

Жыгімонт (*з цікавасцю*). Хто гэтая прыгажуня?
Г а н н а (*незадаволена*). Вось бачыце, гутарыце
з адной паненкай, а сочыце за іншымі. Гэта мая ма-
лодшая сястра. (*Кліча.*) Бася!

Барбара, убачыўшы сястру, радуецца. Падыходзіць
да Ганны і Жыгімонта, кланяецца каралевічу.

Жыгімонт. Мы знаёмыя?
Б а р б а р а (*сарамліва апусціўшы вочы*). Калі мне
было сем гадоў, вы, Вашая Вялікасць, разам з баць-
камі заязджалі ў наш маёнтак.

Жыгімонт (*смяецца*). Мне было тады не нашмат
больш! Прыемна пабачыць прыяцельку дзяцінства.

Г а н н а (*строга*). У Барбары нядаўна памёр муж.
Гэта яе першы выхад у свет пасля жалобы.

Жыгімонт. Муж? (*Раўніва.*) І кім быў гэты шчас-
лівы чалавек?

Б а р б а р а (*зачырванейшыся*). Ваша Вялікасць!..
Жыгімонт (*сумеўшыся*). Выбачайце, выпадала
б запытацца: хто быў гэты няшчасны?

Г а н н а. Станіслаў Гаштольд, віленскі ваяводзіч.
Жыгімонт. Старадаўні род. (*Глядзіць спадылба
на Барбару.*) Але, здаецца, выгас беззваротна?

Б а р б а р а. Так, у нас са Станіславам не было дзя-
цей.

Гучыць урачыстая, крыху тужлівая музыка.

Г а н н а (*спрабуе звярнуць на сябе ўвагу*). Новы та-
нец, Ваша Вялікасць!

Жыгімонт (*да Барбары*). Дазвольце мне выкупіць віну за сваю нетактоўнасць і запрасіць Вас на танец, пані Барбара. (*З пачуццём годнасці*). Спадзяюся, Вы не адмовіце будучаму каралю?

Барбара. Я Ваша пакорлівая служба, Васпане. (*Схіляецца ў паклоне.*)

Жыгімонт з Барбарай ідуць танцаваць. Адзін з прыдворных запрашае разгубленую і незадаволеную Ганну. У час доўгага старадаўняга танца Жыгімонт не зводзіць з Барбары вачэй, а прыдворныя дамы і кавалеры кідаюць зацікаўленыя позірккі на каралевіча і ягоную партнёрку.

Калі танец канчаецца, Жыгімонт і Барбара кланяюцца адзін аднаму і застаюцца стаяць разам. Да іх адразу падыходзіць Ганна Радзівіл.

Ганна. Барбара, з табой хоча пазнаёміцца малады граф Тэнчынскі! (*З надзеяй.*) А Вы, Ваша Вялікасць, не пакінеце мяне ў адзіноце? Здаецца, баль неўзабаве скончыцца.

Жыгімонт (*суха*). На жаль, я мушу пакінуць Вас да завяршэння балю. Пільныя дзяржаўныя справы. (*Да Барбары.*) Пані Барбара, Вы ведаеце, што паводле закону маёнтак Вашага мужа, як апошняга з роду, адыходзіць да каралеўскай маетнасці?

Барбара. Так, Ваша Вялікасць. Я гатова хоць заўтра пакінуць Геранёны і пераехаць у палац маёй маці.

Жыгімонт. Не спяшайцеся. Мой абавязак, як вялікага князя літоўскага, зрабіць інспекцыю маёнтка. Таму чакайце мяне неўзабаве ў Геранёнах!

Барбара. Для мяне гэта вялікі гонар, Ваша Вялікасць!

Жыгімонт імкліва адыходзіць, нават не развітаўшыся з Ганнай.

Б а р б а р а (*задумліва*). Няўжо гэта так пільна?

Г а н н а (*абурана*). Ты!.. Ты!.. Навошта ты сюды прыйшла, сястрычка? Сядзела б у сваёй нары і аплаквала мужа!

Б а р б а р а (*здзіўлена*). Ганна!

Г а н н а. Не здагадваешся, дзеля чаго ён прыедзе ў Геранёны? Дурнічку ўдаеш?

Б а р б а р а (*вінавата*). Ганна!

Г а н н а. Так заўсёды ў маім жыцці! Усё добра, пакуль не з'яўляешся ты з сваімі бессаромнымі вачыма і ўяўнай пакорай. Ненавіджу цябе! (*Выбягае з залі.*)

Б а р б а р а (*у роспачы*). Ганна, вярніся!

Зноў гучыць музыка. Барбара застаецца адна сярод параў, якія танцуюць. Да новай абранніцы каралевіча Жыгімонта ніхто не адважваецца падысці.

З’ява трэцяя Чароўны эліксір

Вільня, 3 жніўня 1547 года. Невялікі пакой у доме, дзе пасяліўся чарнакніжнік Т в а р д о ў с к і. Ён сядзіць за сталом і нешта піша; на стале – кнігі, астралябія, прылады для алхімічных доследаў, а яшчэ адкаркаваная бутэлька віна і абярнуты келіх. У куце пакоя на драўлянай падстаўцы стаіць магічнае люстра, захінутае палатном.

Чуваць нервовы стук у дзверы.

Т в а р д о ў с к і (*адрываецца ад працы*). Калі ласка! Заходзьце!

У пакой уваходзіць Н е з н а ё м а я ў прыгожым, багатым строі, твар яе закрыты вэлюмам.

Н е з н а ё м а я. Тут жыве славуты маг Твардоўскі?
Т в а р д о ў с к і. Ён перад вамі, пані. (*Устае з-за стала.*)

Жанчына з недаверам глядзіць на мага, потым уважліва аглядае пакой.

Н е з н а ё м а я. Гэта напэўна вы?

Т в а р д о ў с к і. А што – не падобны? (*Усміхаецца*).
Пані чакала ўбачыць карла з сівой барадой да падлогі?

Н е з н а ё м а я. Не. Але я думала, што славутыя магі выглядаюць іначай. Больш таямніча і велічна... (*Пагардліва.*) У вас парвана рукаво камзола.

Т в а р д о ў с к і (*разводзіць рукамі*). Выбачайце, калі я не адпавядаю вашым спадзяванням. Чым магу дапамагчы?

Н е з н а ё м а я. Мне патрэбен мілосны эліксір. Мой кавалер перастаў звяртаць на мяне ўвагу. Бо закахаўся ў іншую...

Т в а р д о ў с к і (*пагардліва*). Мілосны эліксір? Дзе-
ля гэтай дробязі вы турбуеце прафесійнага мага? Яго
вам зробіць усякая вясковая варажбітка!

Н е з н а ё м а я. Мне патрэбны сапраўдны магічны
сродак, а не нейкае там прываротнае зелле. Мілоснае
пітво, такое, як выпілі некалі Трышчан з Іжотай. І па-
кахалі адзін аднаго навекі.

Т в а р д о ў с к і. Так? Але, помніцца, Трышчан меў
праз гэта шмат клопату. Вы ўпэўнены, пані, што ва-
шае каханне не прынясе клопату вашаму кавалеру?

Н е з н а ё м а я. Я Вас шчодра ўзнагароджу. (*Падае*
Твардоўскаму скураны мяшэчак з грашыма.)

Т в а р д о ў с к і (*узважыўшы мяшэчак на руцэ*).
А атрута вам выпадкова не патрэбная, пані?

Н е з н а ё м а я. Для каго?

Т в а р д о ў с к і. Для вашай саперніцы.

Н е з н а ё м а я (*узрадавана*). Патрэбна! Я заплачу
яшчэ больш! (*Падае Твардоўскаму яшчэ адзін мя-
шэчак.*)

Т в а р д о ў с к і (*здзіўлена*). Ну, што вы, я пажарта-
ваў!

Н е з н а ё м а я. Шкада.

Т в а р д о ў с к і. Я зраблю вам мілосны эліксір, пані.
(*Вінавата.*) Я збіраюся ўчыніць падарожжа ў Сара-
госу, і грошы мне спатрэбяцца. Зробіць пані ласку на-
зваць сваё імя?

Н е з н а ё м а я (*няўпэўнена*). Я хацела б захаваць
інкогніта.

Т в а р д о ў с к і. Але для таго, каб зрабіць эліксір,
я павінен назваць у заклёне вашае імя.

Н е з н а ё м а я. Ганна.

Т в а р д о ў с к і. А імя кавалера?

Н е з н а ё м а я. Яно таксама патрэбна?

Т в а р д о ў с к і. Вядома. (*Узнёсла.*) Як Трышчан
з Іжотай!

Незнаёмая (*неахвотна*). Жыгімонт.

Твардоўскі. А імя саперніцы?

Незнаёмая (*яшчэ больш неахвотна*). Барбара.

Твардоўскі (*кідае здзіўлены позірк на Незнаёмку, але стрымліваецца*). Больш няма пытанняў. Зараз я прыгатую эліксір. Магу я папрасіць шаноўную пані пачакаць хвілінку за дзвярыма? (*Таямніча.*) Таямніцы прафесіі.

Незнаёмая. Зразумела.

Незнаёмая выходзіць. Твардоўскі пазяхае, хавае ў скрыню мяшэчак з грашыма.

Твардоўскі (*задаволена*). Восьмы мяшэчак ад закаханых паненак. І кожная з закаханых Іжотаў называе тое самае імя: Жыгімонт.

Потым вымае з шафкі невялікую парожнюю бутэчку, налівае туды віна з бутэлькі, якая стаяла на стале. Паглядзеўшы на бутэчку, незадаволена ківае галавой, адлівае крыху ў кубак.

Твардоўскі. Зашмат. (*Выпівае з келіха віно. Затывае бутэчку спецыяльным коркам.*) Шаноўная пані, заходзьце!

Уваходзіць Незнаёмая.

Твардоўскі. Магія споўнілася. Забірайце эліксір. (*Падае бутэчку Незнаёмай.*)

Незнаёмая (*з недаверам глядзіць на бутэчку*). Дарэчы, калі раптам эліксір не паможа...

Твардоўскі. Бывае, здараецца. (*Паспешліва.*) Але ў такім разе грошы я ўсё роўна не вяртаю.

Незнаёмая. Вам не патрэбен вучань, майстра? Дакладней, вучаніца...

Т в а р д о ў с к і. Вучаніца? (*Здзіўлена глядзіць на Незнаёмую.*) Ні ў якім разе! Я не хачу скончыць як чараўнік Мэрлін, якога ягоная вучаніца, Фата Маргана, жыўцом замуравала ў скале.

Не з н а ё м а я (*расчаравана*). Шкада. Я ўсё жыццё марыла навучыцца магіі і, як гамераўская, Кірка ператвараць у свіней тых мужчын, якія гэтага заслугоўваюць.

Т в а р д о ў с к і. Мілая пані, калі б вашае жаданне здзейснілася, сусвет ператварыўся б у суцэльны свінушнік!

Не з н а ё м а я. А хіба зараз ён лепшы? Ненавіджу... людзей.

Незнаёмая пакідае пакой.

Т в а р д о ў с к і. Небяспечная кабета! Каралевічу Жыгімонту лепей трымацца ад яе далей. (*Сядае за стол.*) Але зоркі мяне не падманулі! Тут у Вільні адбываюцца важныя падзеі. (*Мармыча нешта на лаціне і працягвае запісы.*)

Чуваць рэзкі, патрабавальны стук у дзверы.

Т в а р д о ў с к і (*нібыта гэтага чакаў*). Што я казаў! Усім я раптам спатрэбіўся!

Дзверы ў пакой расчыняюцца, і на парозе з'яўляецца чалавек у чорным плашчы, з накінутым на галаву капюшонам.

Т в а р д о ў с к і (*спалохана*). Прэч, нячыстая сіла! (*Усхопліваецца з-за стала.*) Не, не сёння, мы так не дамаўляліся!

Чалавек у чорным плашчы скідае з галавы капюшон, і мы бачым, што гэта С у д д з я.

Т в а р д о ў с к і (*пазнаўшы*). Пане Суддзя? Але ж вы мяне напалохалі... Я прыняў вас за іншага... хм, чалавека.

С у д д з я. Цікава, за каго?

Т в а р д о ў с к і. Ды так, за аднаго старога знаёмага. (*З дакорам.*) Зноў вы хочаце мяне арыштаваць, пане? Я ж вам ужо казаў: я не праводжу забароненых доследаў і не знаюся з ерэтыкамі.

С у д д з я. Не бойся, бязбожнік, гэтым разам я не збіраюся цягнуць цябе ў суд. Наадварот, я прыехаў з карыснай для цябе прапановай.

Т в а р д о ў с к і. Слухаю, пане. (*Прапановы вае госцю крэсла.*)

С у д д з я. Я прыехаў на даручэнне адной важнай асобы, імя якой называць не буду.

Т в а р д о ў с к і. Слухаю ўважліва.

С у д д з я. Да Кракава дайшлі чуткі пра любошчы каралевіча Жыгімонта з вядомай віленскай распусніцай Барбарай Радзівіл.

Т в а р д о ў с к і. І што з таго? Ці мала было ў каралевіча любошчаў?

С у д д з я. Гэтым разам любоўная сувязь будучага караля зайшла задалёка. Кажуць, хітрая Барбара цалкам зачаравала легкадумнага Жыгімонта. А ўсім кіруюць яе браты, Мікалай Чорны і Мікалай Руды, якія збіраюцца пасадзіць сястру на каралеўскі трон.

Т в а р д о ў с к і (*з пагардай*). Палітыка, інтрыгі... Я трымаюся далёка ад зямной мітусні. Мяне больш цікаваць таямніцы зорнага неба, чым таямніцы прыдворнага жыцця.

С у д д з я. Не ўдавай дурня, разумнік. (*Пагрозліва.*) Скажы, ці не з тваёй помаччу Барбара зачаравала Жыгімонта?

Т в а р д о ў с к і. Што вы, пане, хіба я б адважыўся ўмешвацца ў жыццё каралеўскай сям'і? Тая асоба, ад

імя якой Вы прыехалі, мне ніколі б гэтага не даравала.

Суддзя. Твая праўда. Але каб давесці сваю вернасць каралеўскай сям’і, ты мусіш нам памагчы, чарнакніжнік. Трэба прыбраць Барбару з Жыгімонтавых вачэй.

Твардоўскі. Што значыць: прыбраць? Забіць? Але чаму пан прыехаў да мяне? Хіба пры двары каралевы Боны бракуе дасведчаных лекараў?

Суддзя. Пакуль што ніхто яе забіваць не збіраецца. Ты зробіш такі эліксір, выпіўшы які, каралевіч і глядзець больш не захоча на каханку. (*Усміхаецца.*) А яшчэ лепш – такі эліксір, які б выпіла яна, і пасля гэтага ніхто б не хацеў глядзець на яе.

Твардоўскі (*абурана*). Мяне, славутага вучонага і мага, трактуюць як нейкую вясковую вядзьмарку!

Суддзя. Вясковую вядзьмарку так шчодро б не ўзнагародзілі. (*Паказвае Твардоўскаму цяжкі скураны мяшэчак з грашыма.*) Акрамя таго, табе даруюцца былыя грахі і правіны. Так што выбірай: узнагарода ці турма.

Твардоўскі. Добра, я зраблю эліксір. Пачакайце хвілінку за дзвярыма.

Суддзя (*абурана*). Гэта яшчэ чаму? Ты надумаўся нас ашукаць?

Твардоўскі. Магія – рэч небяспечная. Раптам я прамоўлю заклён і вы закахаецеся ў Барбару Радзівіл?

Суддзя. Цьфу! (*Выходзіць з пакоя.*)

Твардоўскі бярэ з шафы яшчэ адну бутэлечку і налівае туды рэйнскага віна. Глядзіць, колькі засталася ў бутэльцы.

Твардоўскі (*незадаволена*). Так і самому нічога не застанеца. Давядзецца ўвечары замовіць яшчэ адну бутэльку... Вядома, можна назваць мяне махля-

ром і ашуканцам, але трэба ўлічыць, што я выкарыстоўваю рэйнскае віно найлепшага гатунку! (*Закаркоўвае бутэлечку.*) Заходзьце, пане Суддзя!

Суддзя ўваходзіць. Твардоўскі аддае яму бутэлечку, атрымлівае мяшэчак з грашыма.

Т в а р д о ў с к і (*узважае на руцэ мяшэчак*). Сапраўды, каралеўская ўзнагарода! Перадайце неназванай асобе вялікі дзякуй, заўсёды рады ёй служыць.

С у д д з я. Не распускай язык, лотр!

Т в а р д о ў с к і. А як вы збіраецеся падліваць эліксір пані Барбары?

С у д д з я. Не твой клопат, у нас паўсюль ёсць людзі. Бывай, чарнакніжнік. І маліся сваім багам, каб эліксір падзейнічаў. Інакш я табе не зайздросчу.

Т в а р д о ў с к і (*цяжка ўдыхае*). Чаму тут зайздросціць?..

Суддзя выходзіць. Твардоўскі ў задуменні ходзіць па пакоі.

Т в а р д о ў с к і. А яшчэ менш я зайздросчу каханцы каралевіча Жыгімонта. Калі яны могуць неўпрыкмет падліць ёй у келіх гэты эліксір, то наступным разам – змогуць і атруту. (*Удыхае.*) Час збірацца ў дарогу. За тэя грошы, што я сёння атрымаў, не толькі да Сарагосы, але і да Кітая можна даехаць.

Чуваць нясмелы стук у дзверы.

Т в а р д о ў с к і. Не, гэта ўжо занадта! Гэтулькі грошай мне не трэба! Дый рэйнскага ўжо не засталася. Хто там?

Уваходзіць ж а н ч ы н а, захутаная ў цёмна-сіні плашч.

Б а р б а р а. Добры дзень! (*Запытальна.*) Пан Твардоўскі?

Т в а р д о ў с к і. Перад вамі. (*Іранічна.*) А пекная пані, мусіць, хацела б застацца інкогніта?

Б а р б а р а (*скідае з галавы капюшон плашча*). Мяне завуць Барбара. (*З выклікам.*) Барбара Радзівіл.

Т в а р д о ў с к і (*ацаніўшы смеласць госці*). Чым магу служыць, пані Барбара? (*Прапануе Барбары сесці.*)

Б а р б а р а (*прысеішы на ўслон*). Мне патрэбна Вашая дапамога, майстра.

Т в а р д о ў с к і. Слухаю.

Б а р б а р а (*засмучана*). Я пакахала аднаго мужчыну... (*Замаўкае.*)

Т в а р д о ў с к і (*спачувальна*). І вам патрэбны мілосны эліксір, каб гэты мужчына пакахаў вас?

Б а р б а р а (*кідае здзіўлены позірк на Твардоўскага*). Не. Ён мяне кахае.

Т в а р д о ў с к і. Тады, можа, эліксір, каб адпэндзіць ад яго саперніцу?

Б а р б а р а. Я не баюся здрады.

Т в а р д о ў с к і. Тады вас застаецца толькі павіншаваць. Я не разумею, навошта вы да мяне прыйшлі.

Б а р б а р а (*уздыхае*). Нашае каханне прыносіць яму шмат непрыемнасцяў. І я баюся, што прынясе яшчэ больш. Плёткі, інтрыгі, кожны спрабуе выкарыстаць ягоныя пачуцці да мяне дзеля сваіх інтарэсаў.

Т в а р д о ў с к і. А вам гэтае каханне не прыносіць непрыемнасцяў?

Б а р б а р а. Мне таксама. Сястра са мной не гаворыць. Браты крыўдуюць, што я не слухаюся іхных парадаў. Былыя сяброўкі зайздросцяць мне і шэпчуць па кутах. Але маё жыццё належыць толькі мне, а вось ягонае... Пане Твардоўскі, вы ж ведаеце, пра каго я гавару?

Т в а р д о ў с к і (*сціпла*). Для чалавека, які чытае па зорках, на зямлі няма сакрэтаў.

Б а р б а р а. Каб даведацца пра нашае з Жыгімонт-там каханне, не трэба глядзець на зоркі. Досыць зайсці ў першую-лепшую карчму, каб пачуць гісторыю з усімі падрабязнасцямі.

Т в а р д о ў с к і. Спачуваю вам, пані. І дзякую за давер, які вы мне выказалі. Хоць па-ранейшаму не разумею, навошта вы прыйшлі.

Б а р б а р а. А я спадзяюся на вашае маўчанне. Інакш непрыемнасцяў у мяне будзе яшчэ больш. (*Пасля паўзы.*) Я адкрыю вам таямніцу, якую не ведаюць ні самыя заможныя прыдворныя, ні п'яніцы ў корчмах. Каралевіч Жыгімонт хоча ўзяць са мной таемны шлюб.

Т в а р д о ў с к і (*уражаны*). Сапраўды, гэтая таямніца можа каштаваць мне нават галавы. Я ўяўляю, які ўздымецца вэрхал: без блаславення бацькоў, без ухвалы сойму!

Б а р б а р а (*сумна ўсміхаецца*). Будучы кароль, нашчадак Ягайлы, ажаніўся з ліцвінскай распусніцай і вядзьмаркай...

Т в а р д о ў с к і. У краіне можа пачацца бунт, нават вайна. Вас чакае цяжкае выпрабаванне, пані Барбара.

Б а р б а р а. О, Божа! Я не хачу гэтага шлюбу. Мне патрэбен толькі ён, мой Жыгімонт, а не каралеўская карона! Я згодна да канца дзён заставацца ягонай каханкай, нават не да канца дзён, а пакуль ён мяне не разлюбіць!

Т в а р д о ў с к і (*з павагай*). Вы сапраўды яго кахаеце, пані.

Б а р б а р а. Але Жыгімонт сказаў, што ягонае заповітнае жаданне – убачыць мяне ў каралеўскай кароне, і калі я адмоўлю яму, то зраблю найняшчаснейшым чалавекам у свеце.

Т в а р д о ў с к і. І што вы надумалі?

Б а р б а р а. Я хачу ведаць пэўна! Пане Твардоўскі, вы вялікі маг і чараўнік. Паглядзіце на свае зоркі і скажыце: ці ўбачыць мяне Жыгімонт у каралеўскай кароне і ці не страціць праз мяне сваю! (*Цвёрда.*) Калі праз мяне пачнецца вайна, то я лепш скочу ў Вілію і ўтаплюся.

Т в а р д о ў с к і. Варажыць па зорках можа ўсякі астралаг. Іх шмат пры каралеўскім двары. Але зоркі – альбо астралагі – часта хлусяць. І я таксама не магу чытаць будучыню па зорках.

Б а р б а р а (*разгублена*). Вы не зможаце мне дапамагчы?

Т в а р д о ў с к і. Змагу. Але мне не трэба пытацца ў зорак. Я пакажу вам вашу будучыню ў магічным люстры. Толькі – ц-с-с-с – нікому пра яго не кажыце. Давер за давер. Хадземце! (*Падводзіць Барбару да магічнага люстра.*)

Т в а р д о ў с к і. Магічная люстра – рэч небяспечная. Яно можа ўцягнуць у сваю глыбіню недасведчаная чалавека. Я буду стаяць побач з вамі, пані Барбара, і прамаўляць заклён. А вы глядзіце, глядзіце ўважліва! (*Адкідвае палатно, якім захінута люстра.*)

Барбара з хваляваннем чакае выраку лёсу. Мутная паверхня люстра святлее, і ў ім узнікае выява: маладая і прыгожая Барбара Радзівіл у каралеўскай кароне ляжыць у труне, а побач стаіць няўцешны Жыгімонт Аўгуст і аплаквае яе смерць.

Б а р б а р а (*ускрыквае*). Ах! (*Закрывае вочы рукой.*)

Твардоўскі прамаўляе чарговы заклён, выява ў люстры знікае, паверхня зноў мутнее. Чарнакніжнік хуценька захінае люстра палатном.

Т в а р д о ў с к і. Што вы ўбачылі, пані Барбара?

Б а р б а р а (*шэптам*). Я ўбачыла сябе ў каралеўскай кароне... Маладую, прыгожую... Але ў труне!

Т в а р д о ў с к і (*разводзіць рукамі*). Не ведаю, ці дапамог я вам, пані Барбара.

Б а р б а р а. Мне трэба ісці. (*Кіруецца да выхаду, але потым вяртаецца і падае Твардоўскаму мяшэчак з грашыма.*) Гэта Вам, майстра!

Т в а р д о ў с к і. Што вы, пані Барбара! Я за такія прадказанні грошай не бяру!

Б а р б а р а (*абылкава*). Як хочаце! (*Паварочваецца да выхаду.*)

Т в а р д о ў с к і (*рантам*). Пані Барбара!

Барабара Радзівіл спыняецца і глядзіць на Твардоўскага, але думкі яе лётаюць недзе далёка.

Т в а р д о ў с к і. Што б вы ні надумалі – будзьце асцярожныя. Не піце з чужых кубкаў, не прымайце падазронах падарункаў. У вас цяпер шмат ворагаў і зайздроснікаў, якія прагнуць вашай смерці. Нават калі вы бачылі сябе ў труне – не спяшайцеся там апынуцца, пані Барбара.

Б а р б а р а (*сумна ўсміхаецца*). Дзякуй за перасцярогу. (*Выходзіць.*)

Т в а р д о ў с к і. І што яна цяпер зробіць?!

З'ява чацвёртая Таемны шлюб

Праз некалькі дзён. Спачывальня Барбары ў віленскім палацы Радзівілаў. Прыгожа апранутая Барбара сядзіць ля начнога століка, глядзіцца ў маленькае люстэрка і папраўляе валасы.

У спачывальню імкліва ўваходзіць Ганна Радзівіл.

Ганна. Прывітанне, красуня! Чаму я апошня даведваюся пра шлюб роднай сястры?

Барбара (*вінавата*). Ах, Ганна, я б сказала табе, але браты...

Ганна. Я ледзь вырвала ў іх гэтую таямніцу!

Барбара. Памятай, што гэта не толькі мая таямніца, але і Жыгімонтава... Калі ягоныя ворагі даведваюцца...

Ганна. Усё разумею. Віншую, сястрычка! (*Нахіляецца над Барбарай і цалуе яе.*)

Барбара. Я думала, ты мне ніколі не даруеш.

Ганна. Ну што ты, якія могуць быць крыўды? Што я, вораг уласнай сям'і? Парадніцца з будучым каралём – мара кожнага магнацкага роду.

Барбара. Ты разважаеш дакладна як нашы браты. А яшчэ невядома, ці адбудзецца наш шлюб.

Ганна (*зацікаўлена*). Праўда?

Барбара. Я не ведаю, што рабіць. Зараз прыйдзе Жыгімонт, і я мушу даць сваю згоду.

Ганна (*ненатуральна*). Не адмаўляйся ад свайго шчасця, сястра.

Барбара. Калі яно шчасце... (*Задумваецца.*)

Ганна. А я хацела б адправіцца ў падарожжа. Пабачыць Вену, Рым, Парыж, пазнаёміцца з цікавымі людзьмі. Я стамілася ад Вільні, ад нашага правінцыйнага жыцця. Чаму братам можна падарожнічаць па

Еўропе, а нам з табой – не? Толькі таму, што мы – жанчыны?

Б а р б а р а (*апамятаўшыся*). Што ты кажаш?

Г а н н а. Я кажу, што хацела б нарадзіцца мужчынам. Як моцна я ненавіджу мужчын, так і зайздросччу ім.

Б а р б а р а (*усхопліваецца*). Гэта ён, Жыгімонт! Я чую ягоныя крокі! (*Мітусіцца па пакоі.*)

У спачывальню ўваходзіць Жыгімонт, вясёлы і бадзёры. Сёстры кланяюцца каралевічу.

Жыгімонт (*убачыўшы Ганну*). І ты тут, Ганна? Рады цябе бачыць.

Г а н н а. Прыйшла павіншаваць сястру.

Жыгімонт. Выдатна! Забудзем былыя крыўды. Дарэчы, дзякуй табе за падарунак! Цудоўнае віно!

Г а н н а (*з раптоўнай надзеяй*). Вашай Вялікасці спадабалася?

Жыгімонт (*сканфужана*). Праўду кажучы, я так яго і не пакаштаваў. Якраз прыехаў ганец ад бацькі, і я мусіў заняцца справамі. Але мой падчашы, які згодна з пасадай першы пакаштаваў віно, а потым, відаць, прыкончыў усю бутэльку, быў проста ў захапленні. Усё распытваў, што за пані прыслала такое шляхетнае віно. Ён проста закахаўся ў вас, Ганна!

Г а н н а. Зычу шчасця! (*Выскоквае з пакоя, быццам варам на яе лінулі.*)

Жыгімонт (*здзіўлена*). Што гэта з ёй?

Б а р б а р а. Добра, што ваш падчашы першы каштуе віно. На маім століку ўчора знайшлі бутэльку з дарэгім віном, ніхто не ведае, адкуль яна ўзялася.

Жыгімонт. От ліха! Трэба распытаць слуг.

Б а р б а р а. Мае браты ўжо заняліся гэтым. Але ніякіх вынікаў. Я баюся, Жыгімонт. Яшчэ можна ўсё адмяніць.

Жыгімонт. Любая мая! (*Абдымае Барбару.*) Хутка ўсё зменіцца!

Барбара. Калі? Адразу пасля шлюбу ты з'язджаеш у Кракаў і невядома калі вернешся.

Жыгімонт. Трэба падрыхтаваць бацькоў, пераканаць магнатаў, падкупіць бедную, але крыклівую шляхту. Ты ведаеш, у нашага шлюбу шмат ворагаў, але калі мы ўсіх пераможам – ты станеш каралевай!

Барбара. Ты ж ведаеш, не каралеўская карона мне патрэбна. (*Туліцца да Жыгімонта.*) Я хачу толькі, каб мы былі разам.

Жыгімонт. Узяўшы шлюб, мы будзем разам да веку, каханая! (*Пяшчотна цалуе Барбару.*)

Барбара (*задумліва*). Давеку... Якое дзіўнае слова... Скажы, любы, калі б ты ведаў, што гэтая вечнасць будзе доўжыцца ўсяго некалькі імгненняў, ты ўсё роўна б узяў са мной шлюб?

Жыгімонт. Лёс звёў нас з табой на зямлі, няхай Бог паяднае нас, калі мы будзем на небе! Хадзем, Барбара! Ксёндз ужо чакае ў замкавай капліцы.

Барбара. Але абяцай кахаць мяне так моцна, нібыта ў нас наперадзе не вечнасць, а адзін апошні пацалунак, апошні глыток паветра разам!

Жыгімонт. (*урачыста*). Клянуся! Няхай так станецца! (*Бярэ Барбару пад руку і выводзіць са спачывальні.*)

Гучыць арган, як на ўрачыстым шлюбe ў касцёле.

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

З'ява пятая Карчма

Перад вачыма ў глядачоў зноў узнікае пакой у карчме, дзе заварожаная Г а л ь ш к а слухае аповед чарнакніжніка Т в а р д о ў с к а г а.

Т в а р д о ў с к і (*узнёсла*). Менавіта каралевіч Жыгімонт хацеў гэтага шлюбу, ён шчыра пакахаў Барбару і прагнуў, каб яна, а не якая аўстрыйская прынцэса, стала ягонай жонкай і каралевай. Але звычайным людзям цяжка паверыць у чысціню пачуццяў вялікіх людзей, яны мераюць свет уласнай меркай і шукаюць іншыя, мізэрныя тлумачэнні іхніх паводзінаў. Нядобразычліўцы пусцілі плётку, што Жыгімонта прымусілі ажаніцца з Барбарай яе хітрыя браты, завабіўшы легкадумнага каралевіча ў загадзя падрыхтаваную пастку. І, вядома, усе паверылі гэтай плётцы, нават суровы манах-летапісец, які ўвекавечыў яе на старонках летапісу. Якое глупства! Нібыта Жыгімонта Аўгуста, вялікага князя літоўскага, будучага караля польскага, можна прымусіць ажаніцца, заспеўшы яго знянацку ў спачывальні каханкі! Ці мала ў яго было падобных прыгодаў у Кракаве ды Вільні? Не, я добра ведаў караля і магу пабажыцца, што нічога б не здарылася супраць яго волі. (*З павагай.*) Жыгімонта з Барбарай злучыла сапраўднае пачуццё: каханне, якое здараецца на гэтай зямлі раз на стагоддзе. (*З пагардлівай усмешкай.*) Але не сумнявайся, Гальшка, нашчадкі павераць словам летапісца і будуць апісваць бліскучую інтрыгу Радзівілаў у раманах ды п'есах!

Г а л ь ш к а (*перapyняе разважанні чарнакніжніка*). Пане, што было далей?

Т в а р д о ў с к і. Далей? (*Важна.*) Далей я мусіў пакінуць Вільню і адправіцца ў Сарагосу. Як ты разумеш, пасля цудоўнага ператварэння рэйнскага віна ў чароўны эліксір у мяне з'явілася шмат ворагаў. Але акрамя ворагаў у мяне нечакана з'явіўся вучань...

Г а л ь ш к а (*нецярпліва*). Ды не з вамі! Што было далей з Барбарай і Жыгімонтам?

Т в а р д о ў с к і (*разгублена*). З Барбарай і Жыгімонтам? (*Паўза.*) Але спачатку я мушу расказаць табе пра свайго вучня! (*Усхвалявана.*) Пра надзвычай здольнага хлопца, які захацеў дзяліць са мной цяжар вандроўнага жыцця...

З’ява шостая Вучань чараўніка

Вільня, 5 жніўня 1547 года.

У пакоі, дзе пасяліўся чарнакніжнік Твардоўскі, нейкі час нікога няма. На сталае стаяць запакаваныя для ад’езду рэчы: мікраскоп, астралябія, прылады для алхімічных доследаў, некалькі пакункаў кніг.

У расчыненыя дзверы ўваходзіць Т в а р д о ў с к і, услед за ім – малады хлопец Я н.

Я н. Майстра Твардоўскі, вазьміце мяне ў вучні!

Т в а р д о ў с к і. Я табе ўжо казаў: не вазьму. Вяртайся да сваіх бацькоў.

Я н. У мяне няма бацькоў, толькі цётка. І тая хоча зжыць мяне са свету.

Т в а р д о ў с к і. Калі ўлічыць тваю надакучлівасць і ўпартасць, я яе разумею.

Я н. Няпраўда, я ціхі, я магу маўчаць праз цэлы дзень. Я вам не буду замінаць.

Т в а р д о ў с к і. Я выбіраюся ў далёкае падарожжа, і мне не патрэбен лішні рот.

Я н. Я вам дапамагаць буду, як верны слуга буду! Вазьміце мяне ў вучні!

Твардоўскі бярэ некалькі рэчаў і выносіць з пакоя. Ян хапае два пакункі кніг і бяжыць за чараўніком.

Праз хвіліну Твардоўскі і Ян вяртаюцца.

Т в а р д о ў с к і. Які з цябе слуга? Адразу відаць, што беларучка.

Я н. Я ўсяго навучуся! Затое я ўмею чытаць і пісаць, ведаю матэматыку і лаціну!

Т в а р д о ў с к і (іранічна). Ого, а грэцкую мову ты не ведаеш?

Я н. А што?

Т в а р д о ў с к і. Мне якраз патрэбны вучань з ве-
даннем грэцкай мовы.

Я н. Я вывучу, я вельмі здольны да моваў. Вось па-
бачыце!

Т в а р д о ў с к і (*паказваючы на люстра*). Бярыся,
дапаможаш мне вынесці люстра. Толькі асцярожна,
хлопча!

Ян з радасцю хапаецца выконваць даручэнне чар-
накніжніка, яны ўдвух выносяць люстра з пакоя.

Праз некалькі хвілін вяртаюцца.

Т в а р д о ў с к і. Дзе ж ты навучыўся лаціны і матэ-
матыкі?

Я н. Калі быў жывы мой бацька, ён наймаў мне на-
стаўніка. Хацеў адправіць у Кракаўскую акадэмію.
Але потым бацькі памерлі, а ў цёткі няма ні грошай,
ні жадання мяне вучыць.

Т в а р д о ў с к і. Бедны хлопча. Калі б я не ад'я-
джаў, я можа б і ўзяў цябе ў вучні. (*Бярэ ў рукі паку-
нак з кнігамі.*) Але падарожжа далёкае і небяспечнае.

Я н. Вазьміце мяне з сабой, майстра! Я так хачу па-
бачыць свет! Пабываць у Вене, Парыжы, Рыме...

Т в а р д о ў с к і (*выпусціўшы з рук пакунак
з кнігамі*). Сціхні!

Чуваць злавесны смех. Пасярэдзіне пакоя ў клубах
дыму з'яўляецца постаць П а с л а н ц а.

П а с л а н е ц (*пагрозліва ківаючы пальцам у бок
Твардоўскага*). Час табе, чараўнік, адпраўляцца
ў Рым. Мы цябе даўно чакаем.... (*З рогатам расплы-
ваецца ў паветры.*)

Я н (*спалохана*). Пане Твардоўскі! (*Паказвае на
тое месца, дзе толькі што ўзвышалася постаць Па-
сланца.*)

Т в а р д о ў с к і (*хапае Яна за руку*). Ніколі, чуеш, хлопча, ніколі не вымаўляй пры мне назвы гэтага горада! Хадзем! (*Выводзіць разгубленага Яна з пакоя, не звяртаючы ўвагі на пакункі з кнігамі і рэчы, якія яшчэ засталіся.*)

З’ява сёмая Кола Фартуны

Перад вачыма ў глядачоў зноў узнікае пакой у карчме, дзе Гальшка слухае аповед Твардоўскага.

Гальшка (*нецярыліва*). Я рада, што ў вас быў вучань, пане. Але раскажыце мне, што сталася з Барбарай і Жыгімонтам пасля таго, як яны ўзялі шлюб?

Твардоўскі. З Барбарай і Жыгімонтам? (*Паўза.*) О, іх чакалі цяжкія выпрабаванні, перш чым яны ўзышлі на трон... (*Доўгая паўза.*) Я пакажу табе іх лёс у чароўным люстры. (*Падводзіць Гальшку да люстра і шэпча магічныя словы.*)

Паверхня люстра праясняецца, праступае выява далёкага мінулага...

Фантасмагарычны баль-маскарад у вялікай троннай залі на Вавельскім замку ў Кракаве. На троне сядзіць кароль Жыгімонт Стары, побач з ім, на меншым троне – каралева Бона. Прыдворныя, апранутыя ў прыгожыя строі, танцуюць старадаўні танец.

У час танца раз-пораз узнікаюць доўгія рытмічныя паўзы, у гэты момант прыдворныя крычаць: “Няхай жыве кароль Жыгімонт Першы!”, “Віват каралева Боне!”, “Слава нашаму непераможнаму ўладару!”, “Вітаем мудрасць высакароднай каралевы!”, “Дай Божа доўгіх гадоў жыцця каралю і каралева!”, “Няхай жыве!..”, “Віват!..”, “Слава!..” Прыдворныя схіляюцца ў паклоне, кароль і каралева ў адказ ківаюць галовамі, потым музыка гучыць зноў і танец працягваецца.

Нечакана ў залі з’яўляецца постаць Смерці, якая няспешна плыве ў бок каралеўскай пары, услед за ёй двое блазнаў коцяць багата ўбраную труну на колцах. Смерць, блазнаў і труну ніхто не заўважае, яны набліжаюцца да трона, Смерць штурхае караля Жыгі-

монта Старога, і той падае проста ў труну, спрытна падстаўленую блазнамі. Музыка ператвараецца ў бязладдзе, потым зусім абрываецца, прыдворныя застываюць кожны на сваім месцы. З’яўляюцца яшчэ двое блазнаў, накідваюць на плечы каралевы Боны жалобную накідку. Потым Смерць накіроўваецца да выхаду, за ёй двое блазнаў коцяць труну, за труной ідзе, схіліўшы голаў, каралева Бона.

Працэсія пакідае залю, двое блазнаў, якія накідвалі на плечы Боне жалобную накідку, зачыняюць за каралевай дзверы, але самі застаюцца ў залі.

Нейкае імгненне ў троннай залі пануе цішыня, ніхто не рухаецца. Але неўзабаве музыка пачынае гучаць зноў, блазны адчыняюць дзверы наросхрыст і абвясчаюць: “Яго вялікасць, кароль Жыгімонт Другі Аўгуст!”, “Яе высокасць, каралева Барбара!” У залю ўрачыста ўваходзяць святочна апранутыя Жыгімонт Аўгуст і Барбара Радзівіл, займаюць апусцелыя троны караля і каралевы. Музыка гучыць грамчэй, прыдворныя працягваюць танец, а як толькі ўзнікае паўза, крычаць: “Няхай жыве новы кароль!”, “Віват маладой каралеве!”, “Слава нашаму ўладару Жыгімонту Аўгусту!”, “Няхай красуе хараство каралевы Барбары!”, “Дай Божа каралю і каралеве доўгіх гадоў жыцця!”, “Няхай жыве!..”, “Віват!..”, “Слава!..”

Прыдворныя схіляюцца ў паклоне, Жыгімонт і Барбара шчасліва ўсміхаюцца, ківаюць галовамі, музыка гучыць зноў, і танец працягваецца.

Нечакана ў залі зноў з’яўляецца постаць Смерці, услед за ёй двое блазнаў коцяць багата ўбраную труну на колцах. Смерць, блазнаў ды труну і гэтым разам ніхто не заўважае, яны набліжаюцца да трона, Смерць штурхае Барбару Радзівіл, і тая падае проста ў труну, спрытна падстаўленую блазнамі. Музыка ператвараецца ў бязладдзе, потым зусім абрываецца, прыдворныя застываюць кожны на сваім месцы. З’яўляюцца яшчэ двое блазнаў, накідваюць на плечы караля Жыгімонта жалобны плашч. Смерць накіроўваецца да выхаду, услед за ёй двое блазнаў коцяць труну, услед за труной ідзе, схіліўшы галаву, кароль Жыгімонт Аўгуст.

Працэсія пакідае залю, двое блазнаў, якія накідвалі на плечы Жыгімонта жалобную накідку, выходзяць з залі таксама і зачыняюць за сабой дзверы.

Ніхто з прыдворных не зварухнецца, у троннай залі пануе мёртвая ціша – здаецца, ужо навечна...

І зноў – пакой у прыдарожнай карчме, дзе чарнакніжнік Т в а р д о ў с к і расказвае Г а л ь ш ц ы доўгую гісторыю пра каханне караля Жыгімонта і Барбары Радзівіл.

Т в а р д о ў с к і (*захінае палатном чароўнае люст-ра*). Вось такая гісторыя, даражэнькая. Не плач, ты ж ведала, чым яна скончыцца.

Г а л ь ш к а (*праз слёзы*). Ве-е-едала.

Т в а р д о ў с к і. Чаго тады галосіш?

Г а л ь ш к а. Усё адно шкада.

Т в а р д о ў с к і. Шкада. (*Пасля паўзы.*) Толькі гэта яшчэ не канец гісторыі.

Г а л ь ш к а. Як не канец? (*Пасля паўзы, з надзе-яй.*) Праўда?

Т в а р д о ў с к і. А вось так. Выцірай слёзы і слухай далей. Я раскажу табе, як кароль апошні раз убачыў Барбару. (*Сумна.*) На жаль, я зноў мушу ўспомніць пра свайго вучня.

З'ява восьмая Прывід Барбары

Позняя восень 1552 года. Кракаў, адзін з пакояў каралеўскага замка на Вавелі. Мінула больш за год па смерці Барбары Радзівіл. У крэсле сядзіць кароль **Жыгімонт Аўгуст**, побач на ўслоне – чарнакніжнік **Твардоўскі**, крыху далей стаіць вучань **Ян Пасярод** пакоя знаходзіцца магічнае люстра, нераспакаванае яшчэ з дарогі.

Жыгімонт. Як яна і прасіла, яе пахавалі ў Вільні, дзе яе любілі, а не ў Кракаве, дзе ненавідзелі. Перад смерцю Барбара прызналася мне, што бачыла ў тваім магічным люстры сваю хуткую смерць.

Твардоўскі. Так, Ваша Вялікасць.

Жыгімонт. Таму яна так не хацела браць шлюб. Баялася, што прынясе мне шмат пакутаў і болю.

Твардоўскі. А Вы, Ваша Вялікасць, не шкадуецце, што ажаніліся з Барбарай? (*Уважліва глядзіць на Жыгімонта Аўгуста.*)

Жыгімонт. Не. Я шкадую, што яна не ўзяла мяне з сабой. Без Барбары мне на зямлі няўтульна і самотна.

Твардоўскі. Напэўна, яна Вас там чакае.

Жыгімонт. Гэта мая адзіная надзея. Але скажы, чараўнік, ці можна было б пабачыць яе ў тваім магічным люстры хоць на імгненне?

Твардоўскі. Дзеся гэтага Вы і выклікалі мяне ажно з Сарагосы, Ваша Вялікасць?

Жыгімонт. Так. Я хачу яшчэ раз убачыць яе, хачу сказаць, што не забыў яе і буду кахаць вечна. (*З мальбой.*) Выканай маю просьбу, і я шчодро цябе ўзнагароджу. Прасі, чаго хочаш.

Твардоўскі. Добра, Ваша Вялікасць. Я пакажу Вам Барбару. За гэта я папрашу пажыццёвую ахоўную

грамату. Каб мяне больш не пераследавалі ў гэтай краіне і не цягалі па судах.

Жыгімонт. Ты атрымаеш грамату, а ў дадатак – пажыццёвую рэнту з каралеўскай скарбніцы.

Твардоўскі. Пры дапамозе магічнага люстра я выклічу прывід Барбары з іншасвету. *(Строга.)* Але памятайце, Ваша Вялікасць, Вы не павінны набліжацца да здані і трывожыць яе.

Жыгімонт *(усхвалявана)*. Мне б толькі ўбачыць яе, хоць адным вокам!

Твардоўскі. Ян! *(Робіць знак вучню.)*

Ян развязае тасёмкі на люстры, скідае цёмнае палатно і адыходзіць убок.

Твардоўскі. Хадземце, Ваша Вялікасць! *(Падводзіць караля да люстра.)* Зараз я прамоўлю заклён, а вы глядзіце ўважліва, Ваша Вялікасць! *(Шэпча магічныя словы.)*

Мутная паверхня люстра паступова святлее, і ў ім з’яўляецца прыгожы твар, **Барбары Радзівіл**. Твар такі выразны і пекны, што, здаецца, Барбара ажыла і вярнулася да свайго люблага Жыгімонта.

Твардоўскі *(шэптам)*. Ваша Вялікасць...

Жыгімонт Аўгуст *(убачыўшы прывід Барбары, страчвае ўладу над сабой)*. Барбара, каханая мая!!! *(Кідаецца да люстра, спрабуючы схапіць Барбару ў абдымкі.)*

Твардоўскі *(з жахам)*. Ваша Вялікасць!

Жыгімонт пераварочвае люстра, Твардоўскі нейкім чудам паспявае схапіць яго ля самай падлогі.

Т в а р д о ў с к і (*сярдзіта*). Што Вы нарабілі, Ваша Вялікасць!

Жыгімонт Аўгуст (*ачуняўшы, прыўздымаецца на локцях і глядзіць на тое месца, дзе толькі што была здань*). Гэта была яна, мая Барбара...

Т в а р д о ў с к і (*з дакорам*). Калі люстра пабілася ў час сеансу, прывід Барбары ніколі б не вярнуўся ў краіну памерлых! (*Бярэ ў вучня накідку і захінае паверхню люстра.*)

Жыгімонт Аўгуст (*вінавата*). Прабач, дружа. (*Апраўдваецца*). Яна была як жывая! Я гэтулькі хацеў ёй сказаць...

Т в а р д о ў с к і. Усё, больш нельга трывожыць прывід. Я выканаў Вашу просьбу, Ваша Вялікасць.

Жыгімонт. Разумею. І выканаю сваё абяцанне. А зараз бяры з сабой вучня і хадземце разам з'ямо вачэру.

Т в а р д о ў с к і (*занепакоена*). Не! Ян застанецца пільнаваць люстра.

Я н. Так, майстра.

Кароль і чарнакніжнік выходзяць. Вучань праводзіць іх доўгім позірмам.

Калі дзверы пакоя зачыняюцца, Ян нядобра ўсміхаецца, падыходзіць да люстра. Скідае накідку, углядаецца ў паверхню, шэпча нейкія словы. Мутная паверхня люстра святлее, і ў ім зноў з'яўляецца твар Барбары Радзівіл. Гэтым разам ён сумны і пакутлівы.

Я н. Прывітанне, сястрычка! Не пазнаеш мяне? (*Здымае з галавы каптур.*) Гэта я, Ганна. Твой каханы хацеў пагаварыць з табой, расказаць, які ён няшчасны, як сумуе без цябе. Але ад хвалявання ледзь не пабіў люстра, таму ўсё табе раскажу я. Можа, ён і сумуе па табе, але сучашэння шукае ў абдымках прыдворных распусніц. Ён сапраўды не можа цябе забыць,

таму завёў сабе каханку па імені Барбара. Хаця яна простая кракаўская мяшчанка, але з выгляду, кажуць, вельмі падобная да цябе. І яшчэ кажуць, што Жыгімонт зноў збіраецца ажаніцца. З аўстрыйскай прынцэсаю. Можа, яна народзіць яму дзяцей, якіх не здолела нарадзіць ты?

Барбарын твар у люстры крывіцца ад болю.

Я н. Бачыш, якія яны, мужчыны? Дык ці варта ім верыць? Я вось яшчэ крыху падвучуся ў майстра Твардоўскага, а потым зачарую Жыгімонта, прымушу кахаць толькі сябе. Я ўжо авалодала многімі сакрэтамі магіі! Спасцігла законы нябесных сфераў і таямніцы марскіх глыбіняў, навучылася разумець мову жывёлаў і птушак. Я магу выклікаць духаў і загадаць ім танцаваць перада мной, магу з дапамогай люстра ўвайсці ў іншасвет і вярнуцца назад.

Пры гэтых словах Яна-Ганны з ёю пачынае адбывацца дзіўная рэч. Нібыта віхор падхоплівае яе і ўцягвае ў чароўнае люстра.

Я н *(з жахам)*. Не, не, пусці мяне! Я не змагу вярнуцца. Я хлусіла! Я яшчэ не ведаю магічных слоў! *(Знікае ў магічным люстры.)*

На падлозе застаецца ляжаць вучнёўскі каптур.

Праз нейкі час вяртаецца чарнакніжнік Т в а р д о ў с к і.

Т в а р д о ў с к і. Ян, ідзі павячэрай з прыслугай. *(Азіраецца.)* Дзе ты хлопча? *(Аглядае пакой: бачыць адкрытае люстра і вучнёўскі каптур на падлозе. З жахам разумее, што адбылося. Асцярожна накрывае люстра накідкай, падбірае з падлогі каптур.)* Хлоп-

ча, хлопча, што ты нарабіў. Я ж не змагу вярнуць цябе
назад... (*Выходзіць з пакоя.*)

З'ява дзевятая Апошняя варажба

Вільня, 13 ліпеня 1572 года. У пакоі чарнакніжніка Твардоўскага ў прыдарожнай ліцвінскай карчме. Твардоўскі заканчвае свой доўгі аповед, Гальшка ўважліва яго слухае.

Твардоўскі. Вось такі сумны фінал у гэтай гісторыі. Гісторыі пра вечнае каханне, чорную зайздрасць і магічнае люстра... Прызнаюся табе, Гальшка, што я невысока ацэньваю жаночы розум і простае мужчынскае сяброўства стаўлю вышэй за мілосныя дачыненні дамы і кавалера. Але перад мужнасцю Барбары я з павагай схіляю галаву. Ведаючы пра сваю блізкую смерць, яна не прызналася ў гэтым свайму каханаму і не азмрочыла распаччу апошнія хвіліны іхняга шчасця.

Гальшка. А мне здаецца, пане, Вы не зразумелі ўчынку пані Барбары.

Твардоўскі (*здзіўлена глядзіць на Гальшку*). Як?

Гальшка (*цвёрда*). Вы не зразумелі ўчынку пані Барбары. Яна дала згоду на шлюб, бо хацела быць разам з Жыгімонтам давеку: не толькі на зямлі, але і на небе.

Твардоўскі (*задумліва*). Хм, пра гэты аспект я, прызнацца, не падумаў.

Гальшка. Не падумалі, бо не верыце ў Бога і ў несяротнасць душы.

Твардоўскі (*ажно падскоквае*). Цішэй, смаркачка! Што ты ведаеш пра чалавечую душу, пра несяротнасць, пра Бога і д'ябла?!

Гальшка (*пераканана*). Важна не ведаць, а верыць. Я – простая дзяўчына, дачка карчмара, але бачу,

што вашыя веды, пане Твардоўскі, не прынеслі шчасця ані вам, ані людзям.

Т в а р д о ў с к і (*гнеўна*). Цыц, няўдзячнае стварэнне! Дарэмна я марнаваў на цябе час! (*Адварочваецца ад Гальшкі.*)

Г а л ь ш к а (*апамятаўшыся, вінавата*). Прабачце, пане. Я не хацела Вас пакрыўдзіць.

Твардоўскі не адказвае.

Г а л ь ш к а. Сапраўды, хто я такая, каб павучаць славутага чарнакніжніка Твардоўскага? Лепей бы я зашыла вам падзёрты камзол.

Т в а р д о ў с к і (*прымірэнча*). Можы ты і маеш рачыню. У жыцці я зрабіў нямала памылак. (*Пасля паўзы.*) Калі б я не пакінуў Яна сам-насам з магічным люстрам – ён бы не загінуў. Я не змог уратаваць адзінага чалавека, да якога па-сапраўднаму прыкіпеў.

Г а л ь ш к а. Не дакарайце сябе, пане. Чалавек не можа ўсё прадбачыць.

Т в а р д о ў с к і (*сумна*). Нават чарнакніжнік, які аддаў за веды душу? (*Пасля доўгай паўзы.*) Час развітвацца, Гальшка. Я і так раскажаў табе зашмат. (*Падыходзіць да магічнага люстра.*)

Г а л ь ш к а (*ціха*). Няхай літасцівы Бог даруе вам вашыя грахі!

Твардоўскі прамаўляе шэптам магічныя словы. Але нічога не адбываецца. Здзіўлены чарнакніжнік паўтарае заклён яшчэ раз, і зноў без аніякага выніку.

Т в а р д о ў с к і. Што за д'ябал! (*Зноў прамаўляе магічныя словы.*)

Раптам з люстра проста на чарнакніжніка вывальваецца, Г а н н а Р а д з і в і л у вучнёўскай вопратцы.

Яна маладая і прыгожая, такая самая, як была дваццаць гадоў таму, калі знікла ў магічным люстры.

Т в а р д о ў с к і (*здзіўлена*). Ян?!

Г а н н а. Не, цяпер ужо не Ян. Няўжо вы да гэтага часу не здагадаліся? (*З пагардай.*) А яшчэ называеце сябе вялікім магам і чарадзеем. (*Разглядае Твардоўскага.*) Вы пастарэлі, настаўнік. (*Глядзіцца ў люстру, задаволена.*) А вось я засталася такой, як была.

Г а л ь ш к а (*спалохана*). Божухна, хто гэта?

Г а н н а (*з гонарам*). Я – Ганна Радзівіл. (*Да Твардоўскага.*) Памятаеце, як вы мяне падманулі, як дапамаглі маёй сястрычцы завалодаць сэрцам майго каханага? Але я адпомшчу ёй!

Т в а р д о ў с к і. Вашая сястра памерла, Ганна. Дваццаць гадоў таму.

Г а н н а. Вось і цудоўна! Я з'яўлюся перад Жыгімонтам, маладая і прыгожая, і ён зноў мяне пакахае. І ніхто ўжо не перашкодзіць нашаму шчасцю.

Т в а р д о ў с к і (*сумна ўсміхаецца*). Якая вы ўпартая. А калі не пакахае?

Г а н н а. Я прымушу яго. Цяпер я валодаю сапраўднай магіяй, набытай не ў фіглярскіх кнігах, а ў чароўным люстры!

Т в а р д о ў с к і. На жаль, кароль Жыгімонт Аўгуст таксама памёр. І ніякая магія не дапаможа вам яго ўваскрасіць і завалодаць ягоным сэрцам.

Г а н н а (*расчаравана*). Памёр? Калі?

Т в а р д о ў с к і. Учора.

Г а н н а. Значыць, я спазнілася! (*Падумаўшы.*) Але і Барбары ён не дастанецца. Яны размінуліся ў часе!

Т в а р д о ў с к і. Зноў памыляецеся, пані. Гэта вы размінуліся. А яны якраз сустрэліся. Сустрэліся там, навечна. (*Падыходзіць да люстра і прамаўляе магічныя словы.*) Зірніце.

Мутная паверхня магчнага люстра праясняецца і ў ім узнікае вобраз шчаслівай пары: **Б а р б а р ы і Ж ы г і м о н т а**, якія нарэшце сустрэліся пасля дваццацігадовага расстання.

Т в а р д о ў с к і. Паглядзіце на гэтую шчаслівую пару, Ганна, і зразумейце, што ніякія інтрыгі, ніякая магія не разлучаць людзей, якім наканавана быць разам.

Г а н н а. Д'ябал! (*Кідаецца да магчнага люстра і з усяе сілы пхае яго.*)

Т в а р д о ў с к і. Не! Не рабі гэтага! (*Спрабуе падхапіць люстра, але не паспявае.*)

Люстра падае на падлогу, Ганна ў злосці топча яго нагамі. Тое разбіваецца на дробныя аскепкі.

Т в а р д о ў с к і (*бездапаможна*). Вар'ятка, ці ты разумееш, што ты ўчыніла?

Ганна істэрычна рагоча. Гальшка ўскрыквае ад страху і паказвае рукой на Ганну. Ганнін твар мяняецца проста на вачох і ператвараецца ў твар старой кабеты, чорныя як смоль валасы сівеюць, гнуткая постаць горбіцца. Ганна адчувае, што з ёй адбываюцца нейкія змены, яна ўжо не смяецца, разгублена абмацвае твар, а потым і ўсё цела рукамі.

Г а л ь ш к а. Пане, што з ёй? Які жах!

Т в а р д о ў с к і (*сурова*). Жах – гэта калі на тваіх вачах гіне рэч, за якую ты не пашкадаваў аддаць душу. А тут... проста натуральны працэс старэння. Лёс не падманеш, Гальшка.

Пры гэтых словах чарнакніжніка ў пакоі невядома адкуль з'яўляецца **П а с л а н е ц**.

Т в а р д о ў с к і (*заўважыўшы Пасланца*). А, пане

Суддзя... Вы атрымалі ў ваяводы згоду на мой арышт? Што ж, я гатовы. (*Пакорліва.*) Хадземце.

П а с л а н е ц (*загадкава ўсміхаецца*). Я не той, за каго ты мяне прымаеш.

Т в а р д о ў с к і (*углядаецца ў Пасланцоў твар, спалохана*). Але ж не!

Г а л ь ш к а (*да Твардоўскага*). Гэта не Суддзя?

П а с л а н е ц. Я прыйшоў па тваю душу, чарнакніжнік. Як і дамаўляліся.

Т в а р д о ў с к і. Ты забыўся пра нашу ўмову? Ці я сплю і замест Вільні апынуўся ў іншым горадзе?

П а с л а н е ц. А ты не звярнуў увагу на назву карчмы, калі пад'язджаў?

Т в а р д о ў с к і (*занепакоена*). Якую яшчэ назву? Было цёмна...

П а с л а н е ц (*да Гальшкі*). Скажы яму, дзяўчына.

Г а л ь ш к а (*вінавата*). Так па-сапраўднаму наша карчма называецца “Бутрым”. Вельмі па-літоўску. Але днямі нейкі п’яны шляхціц адсек шабляй палову шыльды. І цяпер наша карчма мае іншую назву...

Т в а р д о ў с к і (*з жахам*). “Рым”!

Г а л ь ш к а (*вінавата*). Часова. Бацька ўжо замовіў мастаку новую шыльду.

П а с л а н е ц (*пераможна*). “Рым”! Хадзем, даражэнькі, мы цябе ўжо зачкакаліся.

Т в а р д о ў с к і. Гэта падман! Ашуканства!

П а с л а н е ц. І хто гэта гаворыць? (*Кладзе руку на плячо Твардоўскага і на вачах аслупянелай Гальшкі растае разам з чарнакніжнікам у паветры.*)

Г а л ь ш к а (*зразумеўшы*). Не! Не забірайце яго! Ён добры! Ён верыць у Бога! (*Плача.*)

Г а н н а (*з нянавісцю*). Анягож, верыць... Хацеў падмануць самога Д’ябла. І прайграў. Смажыцца яму цяпер у пекле. І ўсе мы прайгралі. (*Поўзае па падлозе і намагаецца скласці ў адно цэлае шматлікія асклепкі пабітага магічнага люстра.*)

Г а л ь ш к а (*пасля доўгай паўзы*). Не, ён не прайграў. Ён сапраўды верыў у Бога, толькі... забыўся пра гэта. (*Выходзіць у цэнтр пакоя і гаворыць усё больш упэўненым голасам.*) Было так. Калі чэрці схапілі славутага чарнакніжніка Твардоўскага і пацягнулі ў пекла, на яго напаў не страх, а шкадаванне і сорам. Шкада яму стала свайго жыцця, якое прамінула ў пагоні за марнай мэтай. Сорамна стала перад людзьмі, якія верылі ў яго, а ён падмануў іх спадзяванні.

Ганна кідае свой занятак і здзіўлена глядзіць на Гальшку.

Г а л ь ш к а. І ўспомніў у апошняе імгненне Твардоўскі малітву, якой навучыла яго ў дзяцінстве маці, і з усёй шчырасцю стаў прамаўляць словы гэтай дзіцячай малітвы. (*Узвышае голас.*) І такая сіла была ў гэтай малітве, такая вера, што ўсе жахлівыя гукі пекла не здолелі яе заглушыць. Узлаваўся Д'ябал, што нехта адважваецца ў ягоных уладаннях маліцца, схапіў чарнакніжніка за ногі і шпурнуў як шытую ляльку на неба.

Сівая, згорбленая Ганна як зачараваная слухае Гальшку.

Г а л ь ш к а. І хоць не даляцеў Твардоўскі да раю, бо меў на душы шмат грахоў, але зачпіўся краем камзол за рог месячыка і павіс паміж пеклам і раем, паміж днём учарашнім і заўтрашнім. Ён і цяпер жыве на месячыку, сядзіць там маркотны і грае ад няма чаго рабіць на жалейцы. Чуеце? (*Абрывае аповед.*)

Аднекуль з вышыні даносіцца журботны спеў жалейкі.

ІНТЫМНЫ ДЗЁННІК

П'еса ў 2-х гісторыях

Гісторыя першая АСОБЫ:

М а к с і м, паэт, 23 г.

С т ы л я, крымскі мастак і выпівоха, каля 30 г.

К л а в а, курортніца, 28 г.

В о л ь г а, яе малодшая сястра, 20 г.

С а л т ы к о ў, служачы банка, муж Клавы, за 30 г.

Д а р ’ я Ц і м а ф е е ў н а, гаспадыня пансіёна, за 50 г.

Дзеянне адбываецца летам 1915 г. у мястэчку Стараы Крым.

Гісторыя другая АСОБЫ:

П ё т р а, літаратурны крытык, каля 23 г.

Л я в о н, модны пражак, каля 30 г.

К а л і с а, мастачка-дызайнерка, 28 г.

В е р а н і к а, журналістка, 20 г.

М а к с, выдаўца і бізнесмен, за 30 г.

Я д в і г а А н т о н а ў н а, карэктарка, за 50 г.

Дзеянне адбываецца ў нашыя дні ў Мінску.

Заўвага аўтара: Абедзве гісторыі разыгрываюць тыя самыя шэсць акцёраў адпаведнага веку. У канцы спектакля частка акцёраў выходзіць на паклон у строях герояў першай гісторыі, частка – у строях герояў другой, што дапамагае глядачу звязаць дзве гісторыі ў адно цэлае пад назвай “Інтымны дзённік”.

ГІСТОРЫЯ ПЕРШАЯ

З’ява першая

Пансіянат Дар’і Цімафееўны ў мястэчку Стары Крым. У зацішным дворыку расце некалькі раскідзістых чарэшняў, пад чарэшнямі – вялікая драўляная лаўка. На лаўцы сядзіць **М а к с і м** у плашчы і фуражцы. Насупраць на раскладаным крэселцы прамасціўся **С т ы л я**, перад ім мальберт, а на мальберце – незавершаны **Максімаў** партрэт. Стыля апрануты лёгка, па-летняму, а **Максіму** ў плашчы горача.

М а к с і м (*глянуўшы спадылба на мастака*). Доўга яшчэ?

С т ы л я. Які ты нецярплівы! Глядзі на мяне і шчасліва ўсміхайся.

М а к с і м (*скардзіцца*). Горача мне.

С т ы л я. Затое які партрэт атрымаеш! І ўсяго за пяць рублёў.

М а к с і м (*усміхаецца*). Што ты, Стыліян! У мяне няма такіх грошай!

С т ы л я. Эх, ты, студэнт! Добра, дасі грывеннік, а я табе зраблю з партрэта фотаздымак на памяць. А партрэт пакіну сабе.

М а к с і м. Навошта ён табе?

С т ы л я. А раптам ты сапраўды станеш славутым паэтам? І твой партрэт купіць у мяне за вялікія грошы які-небудзь музей. Ты не смейся. Я мінулым летам у **Кактэбелі** намаляваў для ўласнага задавальнення нейкую армянку, а адзін курортнік, відаць, прафесар, купіў у мяне гэты партрэт за восем рублёў. Бо гэта была не армянка, а знаная маскоўская паэтка **Марына Цвятаева**.

М а к с і м (*захоплена*). Выдумляеш!

Праз дворык праходзіць Дар'я Цімафееўна. Гаспадыня пансіёна адзета як строгая класная дама, у руках трымае папяроску з доўгім муштуком.

Дар'я Цімафееўна (*убачыўшы, што Максім у плашчы*). Максім Адамавіч, а што гэта вы ў такую спёку ды ў плашчы?

Максім (*вінавата*). Ды вось... (*Паказвае на Стылю.*)

Стыля (*строга*). Мусім скончыць учарашні партрэт. А ўчора было халодна.

Дар'я Цімафееўна. А-а-а... Толькі не давайце гэтаму басурману грошы, калі будзе прасіць.

Стыля (*абражана*). Дар'я Цімафееўна, вы кампраметуеце мяне ў вачах майго новага сябра!

Дар'я Цімафееўна. А то я цябе не ведаю, штукара... Дарэчы, як вам падушкі, Максім Адамавіч, не высокія?

Максім. Што вы, дзякуй.

Дар'я Цімафееўна. А можа, нізкія?

Максім. Цудоўныя падушкі, Дар'я Цімафееўна!

Дар'я Цімафееўна (*бурчыць*). Адны любяць высокія, іншыя – нізкія, усім не дагодзіш. (*Робіць некалькі крокаў.*) Прыходзьце вечарам на тэрасу, Максім Адамавіч: збярэцца добрая кампанія на прэферанс.

Максім. Дзякуй, але я не вялікі ахвотнік да картаў.

Стыля. А вось я з задавальненнем прыйду!

Дар'я Цімафееўна (*спыняецца*). Ты, Стыля, колькі мне вінен? І не мне адной. Так што на тэрасе лепш не паказвайся.

Стыля. Дар'я Цімафееўна, мы ж дамовіліся! Да канца месяца я ўсё аддам. Богам клянуся!

Дар'я Цімафееўна. Вось тады і прыходзь. (*Ціха бурчыць.*) Каторы год чую: да канца месяца, да

канца месяца... Богам клянецца... Цікава, якім? (*Адходзіць.*)

С т ы л я. Згадамі я пачынаю разумець Раскольнікава... У кожнага з нас ёсць свая бабулька-працэнтніца.

М а к с і м. А па-мойму, Дар’я Цімафееўна – мілая і душэўная жанчына. У маладосці, відаць, была вельмі прыгожая.

С т ы л я. Усе яны – мілыя і душэўныя... Ты не думай, хлопча, што я нарадзіўся вулічным мастаком і валацугам. Некалі ў мяне была свая фотамайстэрня, вялікі дом, ласкавая жонка. (*Згонарам.*) І ніхто ў мястэчку не смеў назваць мяне “Стыля”, а толькі – “пан Стыліян Пефці”...

М а к с і м (*спачувальна*). Нешта здарылася?

С т ы л я. Усё праз іх: мілых, душэўных, прыгожых. Нельга, Максім, такім гарачым мужчынам, як я, жыць у курортным мястэчку. Кожнае лета злятаюцца да нас сталічныя дамачкі: маладыя, эфектна апрачнутыя. Прыязджаюць сюды, каб адпачыць, завесці новыя знаёмствы, пакруціць раманы. Выйдзі позна вечарам у сад за пансіянатам і прыслухайся: адусюль чуваць шэпты, уздыхі, крыкі. Ці ж гэта нармальнае жыццё, калі кожнае лета мільгаюць перад табой новыя прывабныя твары, яскравыя сукенкі, стройныя ножкі? Нашым стомленым, запрацаваным жонкам цяжка з імі раўняцца. Вось і мая Фэля не зраўнялася... А потым пайшло-паехала: адна, другая, трэцяя. Як карты з колоды. Ды яшчэ сапраўдныя карты, ды яшчэ віно... П’янкае адчуванне вольнасці і вечнай маладосці. Разумееш мяне?

М а к с і м (*задумліва*). Гэта як тэатр, карнавал замест рэальнага жыцця з яго штодзённымі клопатамі.

С т ы л я. Адразу відаць, што ты інтэлігентны чалавек! Мусіць, і сам прыехаў, каб хоць на імгненне апынуцца ў атмасферы гэтага карнавалу. Недзе там ідзе

вайна, у халодных акапах гiнуць нашы няшчасныя, галодныя салдаты, а мы тут грэемся на сонейку, гуляем у прэферанс, п'ём віно і заляцаемся да прыгожых паненак!

М а к с і м. Мяне прыслаў бацька лячыць хворыя лёгкія.

С т ы л я. Усе мы хворыя, але тым больш нам хочацца весяліцца, кахаць, цешыцца жыццём, якое нібы пясок працякае ў нас праз пальцы. (*Падміргвае Максіму.*) Прызнайся, сябра, ты ўжо ўпадабаў сабе якую паненку?

Максім маўчыць.

С т ы л я (*смяецца*). Можаш нічога не гаварыць: адказ напісаны ў цябе на твары. Я нават бяруся вылічыць прадмет твайго ўпадабаньня. Наўрад ці ён пасяліўся недзе далёка. Такім чынам, шукаем аб'ект уздыханняў студэнта Багдановіча сярод пансіянерак Дар'і Цімафееўны. Заданне надвычай простае. Зразумела, па-за падазрэннямі апынаецца пажылая гаспадыня пансіяната, хоць ты і адзначыў, што ў маладосці яна магла быць прыгожай. Адкідаем таксама мадэмуазэль Браун, манерную, безгустоўную каханку мясцовага багацея Панамарэнкі. Застаюцца дзве сястры, старэйшая з якіх, Клава, – сімпатычная, цёмнавокая жанчына, як з карціны Урубеля, але, здаецца, хворая на сухоты і замужня, а малодшая, Вольга, – юная, стройная красуня, якая нясмелымі крокамі ўваходзіць у жыццё і нагадвае цудоўную ружу, што вось-вось распусціцца з бутона. Каго з іх пакахаў паэт Багдановіч? Стаўлю ўвесь свой мізэрны набытак на Вольгу!

М а к с і м (*усхвалявана*). Чаму ты думаеш, што Клава замужам?

С т ы л я. Прайграў! Прайграў! І гэта з маім досведам прафесійнага сэрцаеда! (*Уважліва глядзіць на Максіма.*)

М а к с і м (*настойліва*). Адкуль ты ведаеш, што Клава замужам?

С т ы л я (*усміхаецца*). Стыля ведае ўсё пра ўсіх у Старым Крыме. (*Сур'ёзна.*) Неяк я праводзіў Клаўдзію Пятроўну на пошту. Па дарозе мы пагаварылі.

М а к с і м (*абурана*). Ты заляцаўся да яе!

С т ы л я. Можаш гэта так назваць. Але – абсалютна безэнтузіязму, і – безвынікова. Супакойся, дружа, яна мне не падабаецца.

М а к с і м. Хлусіш!

С т ы л я. Кажу чыстую праўду, што са мной рэдка здараецца. (*Сумна.*) Больш таго, калі мы ўжо з табой так шчыра гутарым, прызнаюся: мне вельмі, страшэнна падабаецца Вольга.

М а к с і м (*здзіўлена*). Вольга? Табе?

С т ы л я (*усміхаецца*). Гучыць непраўдападобна? Таксама, як мне непраўдападобным падаўся твой выбар. (*Разважліва.*) Але, калі задумацца, усё заканамерна. Цікаўнага да жыцця маладога паэта прыцягвае яскрава выяўленая жаноцкасць, а стомленага жыццём мастака – дзявочая нявіннасць. (*Рашуча*). Аднак досыць пра гэта. Спадзяюся, кожны з нас захаве ў таямніцы сябрава прызнанне?

М а к с і м. Вядома! Слова гонару!

С т ы л я. От і добра. Бо нашыя таемныя сімпатыі няўмольна да нас набліжаюцца.

У дворыку з'яўляюцца К л а в а і В о л ь г а. Старэйшая сястра адзета старанна, з густам, па-жаночаму, малодшая – як нядаўняя гімназістка, галоўная аздоба ў якой – свежасць і маладосць.

С т ы л я (*прыўзнямаецца з крэсельца і кланяецца*).
Добры вечар, шануюныя мадэмуазэлі! А мы з Максі-
мам толькі што вас згадвалі!

В о л ь г а. З якой нагоды?

С т ы л я. Спрачаліся, якая жанчына ў пансіянаце –
самая прыгожая.

М а к с і м (*пачырванеўшы*). Стыля, змоўч!

В о л ь г а (*з цікавасцю*). І што?

С т ы л я. Я, вядома, адразу аддаў свой голас за вас,
Вольга Пятроўна.

В о л ь г а (*незадаволена*). Дзякуй. А Максім Ада-
мавіч?

М а к с і м (*абурана да Стылі*). Я прашу цябе!

С т ы л я. А Максім выбраў дамай свайго сэрца...
Дар'ю Цімафееўну!

В о л ь г а (*пагардліва*). Кіньце блазнаваць, Стыля!

К л а в а (*клапатліва*). Максім Адамавіч, чаму вы
ў плашчы? (*Спачувальна*.) Можа, прастудзіліся
ўчора?

М а к с і м (*разгублена*). Быццам не...

С т ы л я. Скідай плашч, Максім. Партрэт сконча-
ны. (*З гонарам*.) Усе могуць падзівіцца на выдатны
твор мастацтва.

Клава і Вольга падыходзяць і разглядаюць партрэт
зблізку. Максім скідае плашч, фуражку і далучаецца
да іх.

К л а в а. Цудоўны партрэт. Вы таленавіты мастак,
Стыліян!

В о л ь г а. Хоць як чалавек часам бываеце невыносны!

С т ы л я. Дзякуй на добрым слове!

В о л ь г а (*жартаўліва*). Але я вам дарую ўсе ва-
шыя выхадкі, калі прызнаецеся: як вы прымусілі
Максіма Адамавіча ўсміхацца?

С т ы л я. Давялося ўвесь час расказваць яму непрыстойныя анекдоты.

В о л ь г а. Усё. Я з вамі больш не размаўляю.

С т ы л я. Не крыўдуйце на мяне, Вольга Пятроўна. Хочаце, я ваш партрэт намалюю? Задарма!

В о л ь г а. Каб вы задарма вылупляліся на мяне цэлы дзень? Ніколі! (*Пакрыўджаная, адыходзіць убок.*)

К л а в а. А як падабаецца партрэт самому Максіму Адамавічу?

М а к с і м. Вельмі падабаецца. Дзякуй табе, Стыліян.

С т ы л я. Максім адразу хацеў купіць партрэт, але я катэгарычна адмовіў і заявіў, што прадам партрэт толькі музею.

К л а в а. Якому музею?

С т ы л я. Таму, які больш заплаціць. Хіба вы не ведаеце, што Максім – славуты паэт?

М а к с і м. Стыля, годзе.

В о л ь г а (*зацікаўлена*). Праўда? (*Падыходзіць бліжэй.*)

С т ы л я. Толькі вершы ён піша на беларускім дыялекце. Гэта Бальмонт Паўночна-Заходняга краю. Ды што там Бальмонт – Блок!

К л а в а (*з дакорам да Максіма*). І вы хавалі ад нас свой талент?

М а к с і м. Мне праўда няёмка...

К л а в а. Пачытайце нам свае вершы, Максім Адамавіч.

М а к с і м. Яны па-беларуску. Вы не зразумеете. А рускія пераклады мне не падабаюцца.

С т ы л я. Няпраўда. Я хоць і грэк, а амаль усё зразумеў з таго, што ён мне чытаў. Вельмі падобна да дыялекту маларосаў.

К л а в а. Ну хоць адзін верш.

В о л ь г а (*нецярыліва*). Пачытайце, пачытайце! А потым... потым пройдземся па мястэчку! Мы ўжо

трэці дзень у Старым Крыме, а акрамя Кацярынінскай вуліцы нічога не бачылі.

С т ы л я (*іранічна*). Бо акрамя Кацярынінскай вуліцы тут няма чаго глядзець.

Сёстры сядаюць на лаўку і рыхтуюцца слухаць верш.

М а к с і м. Добра. Адзін верш. Караценькі. (*Чытае.*)

Пад ценню цёмных ліп, схаваўшы нашу пару,
Мы йдзем праплёванай дарожкай па бульвару;

Акуркі, шалуха, паперкі пад нагамі, —

Ды ці прыкмечу іх, калі іду я з Вамі?

Праз дымчаты крышталь празрыста-цёмнай ночы

Ідушчых міма нас людзей зіяюць вочы;

У цемні к нам плывуць рубіны папяросаў,

Ліхтарні блеск адкрыў на ліпе россып росаў...

Ах, колькі ёсць красы цудоўнай поруч з намі,

Калі глядзець вакол дзіцячымі вачамі!

В о л ь г а. Я ўсё зразумела: “акуркі, шалуха, паперкі пад нагамі”!

С т ы л я. Дакладна пра нашую Кацярынінскую вуліцу.

В о л ь г а. Але верш не залічваецца!

С т ы л я. Чаму? Мне спадабаўся. Вельмі мастакоўскі верш, шмат канкрэтных дэталюў, і ў той жа час ёсць нейкая філасофія!

В о л ь г а (*катэгарычна*). Верш мусіць быць пра каханне! Максім Адамавіч, вы кахалі каго ў сваім жыцці?

К л а в а (*строга*). Вольга!

В о л ь г а. Няхай адкажа! Альбо прачытае верш!

М а к с і м. Пра каханне? (*Падумаўшы, усміхаецца.*) “Першая любоў”. (*Чытае.*)

Ўжо позна. Мрок вясенняй ночы

На вузкіх вуліцах ляжыць.

А мне – вясёла. Блішчаць вочы,
І кроў ад шчасця аж кіпіць.

Іду я радасны, харошы,
Знікае з сэрца пустата...
А пад рызінавай калошай
Ціхутка хлюпае слата.

В о л ь г а (*крычыць*). Верш не залічваецца!
С т ы л я. А цяпер чаму?
В о л ь г а. Бо верш не пра каханне, а пра калошу!
С т ы л я (*рагоча*). І праўда! (*Да Максіма.*) Сеў ты
ў калошу са сваёй першай любоўю, дружа!

К л а в а. Вольга, не чапляйся да Максіма Адамавіча!
(*Да Максіма.*) Не крыўдуйце на яе, Максім Адамавіч!
Яна ў нас студэнтка медыцыны і паэзію не вельмі любіць.
Дзіўлюся я, навошта яна вас прымушае чытаць вершы.
Відаць, каб пазабаўляцца.

В о л ь г а. Можа, я і не прафесар літаратуры, але
верш пра каханне ад верша пра калошу нават медычка
адрозніць умее. (*Катэгарычна.*) Верш не залічваецца!
Трэцяя спроба!

С т ы л я (*не вытрымлівае*). Прачытай ты ім які
раманс, Максім! З пацалункамі, абдымкамі, уздыхамі!

М а к с і м. Не ведаю. Можа, гэты... (*Глядзіць як
заварожаны на Клаву і чытае.*)

Прынадна вочы ззяюць да мяне;
Чароўна усміхаючыся, губы
Адкрылі буйныя бялеючыя зубы...
Ласкавы шэпт... Гарачай хваляй мкне

Кроў к сэрцу маяму. Мана ўсё або не?
Ці верыць мілым абяцанкам любай?
Мо гэта жар, пылаючы для згубы,
Хавае сцюжу пад сабой на дне?

Так, іншы раз, над соннаю зямлёю
Агністаю дугою залатою
Прарэжа цемень яркі метэор.

Гарыць ён, іскры сыпе і нясецца,
Бліскаючы мацней ад ясных зор, —
А ў глыбіні халодным застаецца.

Западае доўгая паўза. Вольга кідае ўважлівы позірк
на Максіма, потым на Клаву.

С т ы л я. Здаецца, патрапіў? (*Запытальна глядзіць
на Вольгу.*) Хоць можна было і без метэора.

В о л ь г а. Я не ўсё зразумела, але, здаецца, гэты
верш – пра Клаву. (*Без энтузіязму.*) Верш залічваецца!
Хадземце гуляць!

Стыля складвае мальберт, Максім таксама збіраецца:
не ведае, ці браць з сабой фуражку і плашч.

К л а в а (*нечакана*). Нешта мне сёння нездаровіцца.
Я застаюся.

В о л ь г а. Клава, табе шпацыр больш як каму па-
трэбны! Спалучэнне горнага паветра з актыўнымі ру-
хамі дае падвойны эфект!

К л а в а. Ведаю, ведаю, прафесар! Але сёння ідзіце
без мяне. Альбо... можа, Максім Адамавіч таксама за-
станецца? (*Усміхаецца.*) Не сядзець жа мне на адзі-
ноце.

В о л ь г а (*злосна*). Тады і я застаюся.

К л а в а. Не, ты ідзі! Дай мне крыху адпачыць ад
тваёй руплівай апекі. Стыліян, пакажыце Вользе мя-
стэчка!

С т ы л я. З задавальненнем!

В о л ь г а. Я не пайду з ім на шпацыр! Ён невыносны!

С т ы л я. Вольга Пятроўна, абяцаю маўчаць як ма-

гіла. І толькі адказваць на вашы пытанні. Ніхто не ведае Стары Крым лепш за мяне.

К л а в а. Ідзі, Вольга, ідзі! Толькі не гуляйце доўга, і абавязкова, Стыліян, праводзьце Вольгу назад.

С т ы л я. Не сумнявайцеся, шануюная.

Стыля з Вольгай адыходзяць, пры гэтым Вольга некалькі разоў абарочваецца і кідае трывожныя погляды на Максіма і Клаву.

К л а в а. Сядайце, Максім Адамавіч.

М а к с і м (*сядае на лаўку побач з Клавай*). Вам таксама не спадабаліся мае вершы, Клаўдзія Пятроўна?

К л а в а. Чаму не спадабаліся? Наадварот... Толькі, калі вы чыталі апошні верш, вы так глядзелі на мяне...

М а к с і м (*паньла*). Як?

К л а в а (*смяецца*). Нібыта я сапраўды ледзяны метэор, а вы сваім позіркам хочаце растапіць мой касмічны холад.

М а к с і м. Я вам зараз усё растлумачу. Гэта такая метафара...

К л а в а. Не трэба нічога тлумачыць. Яны хутка вернуцца. (*Ціха.*) Ты хочаш мяне пацалаваць?

М а к с і м (*здзіўлена*). Што?

К л а в а. Я пытаюся: ці хочаш ты мяне пацалаваць? (*Проста.*) Бо мне вельмі хочацца, каб ты гэта зрабіў.

М а к с і м. Так. (*Нясмела цалуе Клаву.*)

Клава моцна абдымае Максіма і цалуе яго ў адказ: доўга, з жарсцю. Раптам вяртаецца В о л ь г а. Хоча нешта сказаць, але ўбачыўшы, што Максім з Клавай цалуюцца, моўчкі ідзе праз дворык у свой пакой. І толькі ў апошні момант не вытрымлівае.

В о л ь г а (*рэзка*). Дабранач! (*Адыходзіць.*)

Сканфужаны Максім хоча вырвацца з Клавіных абдымкаў, але жанчына не пускае яго.

К л а в а (шэпча). Не бойся, яна пайшла... Мілы мой, сарамлівы хлопчык! (Яшчэ мацней абдымае і цалуе Максіма. Так моцна, нібыта гэта апошнія пацалункі ў яе жыцці.)

З'ява другая

Познім вечарам у зацішным дворыку пансіяната Дар'і Цімафееўны. На лаўцы пад раскідзістай чарэшнай сядзіць С т ы л я, грае на гітары і напявае нецвярозым голасам словы моднага раманса.

С т ы л я. В том саду, где мы с Вами встретились,
Ваш любимый куст хризантем расцвел,
И в моей груди расцвело тогда
Чувство яркое нежной любви.
Отцвели уж давно хризантемы в саду,
Но любовь все живет в моем сердце больном...

У дворыку з'яўляюцца М а к с і м і К л а в а. У Клава задумлівы, а ў Максіма выразна закаханы выгляд. Яны не вельмі радыя сустрэчы са Стылем, які да таго ж заняў іх лаўку. Стыля, хоць і вышпўшы, але адразу разумее сітуацыю.

С т ы л я. Здаецца, я заняў ваша ўлюбёнае месца. (*Уздымаецца з лаўкі.*) Але добраахвотна аддаю яго вам.

К л а в а. Што вы, Стыліян, сядзіце.

С т ы л я. Э, не... Стыля – біты воўк, ведае, калі прыйсці, калі пайсці. (*Падміргвае Максіму.*) На тэрасе не гуляюць яшчэ ў прэферанс?

К л а в а. Гуляюць. Але кампанія пакуль што невялікая.

С т ы л я. Пайду ім паспяваю. Дар'я Цімафееўна забараніла мне паказвацца там як гульцу, але, можа, мяне прымуць як барда? (*Напявае апошні радок раманса.*) Увы, это были цветы, а не я и не ты... (*Адыходзіць.*)

Клава з Максімам сядуць на лаўку.

К л а в а (*асуджальна*). Інтэлігентны чалавек. А так апусціўся.

М а к с і м. Так, ён губіць сябе і свой неардынарны талент. Шкада яго.

К л а в а. Усіх табе шкада, Максім. А я вось — жорсткая. Вельмі жорсткая. Не верыш?

М а к с і м. Ну і няхай. Значыць, ты пакажала мяне не ад шкадавання.

К л а в а. Адных губіць невылечная хвароба, а іншыя ў гэты час губяць сябе самі. І выходзіць, што з розных прычынаў, але ўсе людзі няшчасныя. Нешта шукаюць, выбіваюцца з сілаў... а так нічога і не знаходзяць.

М а к с і м. Няпраўда, я шчаслівы. Бо знайшоў цябе. (*Бярэ Клавіны далоні ў свае.*)

К л а в а (*усміхаецца*). Знайшоў... пад чарэшняй. А калі б там аказалася іншая жанчына – знайшоў бы яе. (*Бесклапотна.*) Сёння знайшоў, заўтра згубіў.

М а к с і м (*пакрыўджана*). Не кажы так, Клава. Я веру, што толькі цябе мог сустрэць у гэтым дворычку. І ўжо нікому цябе не аддам!

К л а в а (*з цікавасцю глядзіць на Максіма*). Які ты смешны, Максім. (*Цалуе Максіма.*) Жыццё такое простае, такое банальнае, а ты ўсякаму здарэнню ўмееш надаць нейкі найвышэйшы, метафізічны сэнс.

М а к с і м (*упарта*). Бо ў кожным, на першы погляд выпадковым здарэнні ёсць найвышэйшы, метафізічны сэнс.

К л а в а. Я вырасла ў мяшчанскім асяроддзі, і ў мяне ніколі не было знаёмых паэтаў. Але калі я чытала Севяраніна, Блока, Ясеніна, мне заўсёды здавалася, што гэта вельмі небяспечныя людзі.

М а к с і м (*здзіўлена*). Чаму небяспечныя?

К л а в а. Бо яны кожную падзею, выпадак, сустрэчу ператвараюць у літаратуру. Здаецца, у іхнім жыцці няма нічога свайго, асабістага. Усё навокол – толькі

тэма для вершаў. Вось мы расстанемся, і ты таксама напішаш пра мяне вершык?

М а к с і м (*пакрыўджана*). Мы не расстанемся!

К л а в а. Добра, не расстанемся. Але вершык ты напішаш?

М а к с і м. Так... Калі ты дазволіш.

К л а в а. Ну і напішы. (*Сумна.*) Можа, нічога і не застанецца на зямлі пасля Клавы Салтыковай, акрамя твайго вершыка...

М а к с і м. Клава! (*Прыцягвае Клаву да сябе.*)

У дворыку з'яўляецца В о л ь г а з кніжкай у руцэ. Максім з Клавай цалуюцца і не заўважаюць дзяўчыны. Вольга сядзе на лаўку побач з закаханай парай, разгортвае кнігу і чытае ўслых.

В о л ь г а. Калі самец заўважае самку, яго арганізм выдзяляе дадатковы бялок, які трапляе ў мозг. Мозг адразу накіроўвае сігнал да палавога органа, што выклікае з'яву гэтак званай эрэкцыі...

Максім з Клавай павольна адсоўваюцца адзін ад аднаго. У Максіма сканфужаны, а ў Клавы сярдзіты выгляд.

К л а в а (*строга*). Вольга, што ты тут робіш?

В о л ь г а. Рыхтуюся да экзамену з анатоміі. (*Зноў чытае.*) Адпаведна ў арганізме самкі, калі яна прагне стасунку з самцом, выдзяляецца спецыяльная вільгаць...

К л а в а. Досыць!

В о л ь г а. А што? Цікава. І вельмі дакладна. Тут нават ілюстрацыі ёсць. Максім Адамавіч, Вы цікавіцеся анатоміяй? Хочаце зірнуць? (*Паказвае кнігу Максіму.*)

К л а в а. Вольга, зараз жа вярніся ў пакой! (*Адбірае ў Вольгі кнігу.*)

В о л ь г а. Не хачу сядзець адна ў пакой!

К л а в а. Тады ідзі куды хочаш!

В о л ь г а. Куды? Гуляць з Дар'яй Цімафееўнай і яе гасцямі ў прэферанс? Ці слухаць раманы п'янага Стылі? Нікуды я не пайду! Мне тут добра!

М а к с і м (*са спачуваннем да Вольгі*). Клава! Можа...

К л а в а. Максім, у мяне да вас просьба. Схадзіце ў мой пакой і прынясіце мой цёплы шаль. Мы пойдзем з вамі ў сад.

Максім уздымаецца з лаўкі і са сканфужаным выглядам ідзе выконваць Клавіна даручэнне.

В о л ь г а. Так, ідзіце ў сад! У той славуты сад! Самы час вам туды ісці!

К л а в а. Вольга, чаго ты дамагаешся?

В о л ь г а. Як табе не сорамна! Перад ім, перада мной, перад тваім мужам!

К л а в а. Перастань! Я выдатна бачу, што не пра майго мужа ты рупішся! (*Спачувальна.*) Табе падабаецца гэты бедны хлопчык?

В о л ь г а (*з выклікам*). А хоць бы і так? Што ў гэтым дрэннага?

К л а в а. Нічога, калі б ён сустрэўся табе на маскоўскім бульвары, а не ў пансіянаце для сухотнікаў. Не надумайся закахацца ў яго, мая дарагая!

В о л ь г а. Я даўно дарослая і сама вырашаю, калі і ў каго мне закахацца!

К л а в а. Але не гэтым разам, сястра. У тутэйшага кахання няма будучыні. Яно для выклятых, такіх, як я, як Максім. А ты... павінна жыць.

В о л ь г а. Нікому я нічога не павінна! Можа, я таксама хачу памерці!

К л а в а (*стомлена*). У тваім веку ўсе хочуць памерці. Максім вяртаецца. Я прашу цябе, ідзі спаць.

Вяртаецца М а к с і м з шалем. Вольга сядзіць надзьмуўшыся, але не адыходзіць.

К л а в а. Дзякуй, Максім. Хадземце гуляць. Вольга сёння не ў гуморы, лепш яе не чапаць. (*Накідвае шаль, бярэ Максіма пад руку і выводзіць з дворыка.*)

Вольга застаецца адна.

В о л ь г а (*выбухвае*). Подлая кабета! Самка! Прыкрываешся высокімі словамі пра каханне, пра смерць, а хочаш толькі аднаго! Фарысейка!

У дворыку з'яўляецца С т ы л я – сумны, разгублены, без гітары.

С т ы л я. Які фатальны вечар! Прайграў гітару... Божа, які я дурань!.. (*Зайважае Вольгу.*) А вы чаму сядзіце ў адзіноце, Вольга Пятроўна?

В о л ь г а (*злосна*). Вас чакаю!

С т ы л я. Здзекуецца з мяне? Хочаце мяне канчаткова дабіць сваёй пагардай? Давайце, мне ўжо сёння нічога не страшна.

В о л ь г а. Я сур'ёзна! (*Ускоквае з лаўкі.*) Я хачу пайсці з вамі ў сад!

С т ы л я. Вольга Пятроўна, не варта.

В о л ь г а. Я вам не падабаюся?

С т ы л я (*сумна*). Падабаецца, нават вельмі. Але ўжо ноч. І вы ведаеце, што ў гэтага сада не найлепшая слава.

В о л ь г а. І няхай! Сёння асаблівая ноч! Не ўпусціце свой шанец.

С т ы л я. Не трэба.

В о л ь г а. Трэба! Я вам загадваю! (*Хапае Стылю за руку і цягне за сабой.*) Я хачу ў сад!

С т ы л я. Пашкадуйце мяне, Вольга Пятроўна. (*Крычыць.*) За што вы мяне так ненавідзіце?.. (*Паслухмяна ідзе ўслед за Вольгай.*)

З'ява трэцяя

У дворыку пансіяната Дар'і Цімафееўны. На лаўцы пад чарэшнай сядзіць Вольга, чытае кнігу: той самы падручнік анатоміі. З боку вуліцы з'яўляецца Максім, ён у цудоўным настроі, ідзе з падскокам, нешта напявае.

Вольга (*адклаўшы ўбок кнігу*). Ну, што вы скачаце, як горны казёл?

Максім (*зайважыўшы Вольгу*). Бо жыццё цудоўнае, Вольга! Мне хочацца скакаць, спяваць, цалаваць увесь свет!

Вольга. Можаце пачаць з мяне. (*Пагардліва.*) Як мала мужчыне трэба для шчасця: знайсці сабе ласкавую, падатлівую самку.

Максім (*абурана*). Вольга! Я прашу вас!

Вольга. Сядайце, нам трэба пагаварыць...

Максім. Сапраўды, трэба, і вельмі сур'ёзна! (*Сядае на лаўку, але адразу ж ускоквае, нешта ўспомніўшы.*) Зараз, я толькі скажу Клаве...

Вольга. Не трэба ёй нічога казаць! Яна перадала вам картку. Сядайце і ўважліва яе прачытайце. (*Вымае схаваную паміж старонкамі кнігі картку і аддае Максіму.*)

Максім (*усміхаецца, нічога не разумеючы, паслухмяна сядзе*). Картку? (*Бярэ картку і чытае. Паступова твар ягоны хмурнее, рукі пачынаюць дрыжаць.*)

Вольга (*з цікавасцю назірае за Максімавай рэакцыяй*). І дзе тое шчасце? Вам ужо не хочацца цалаваць увесь свет? (*Спачувальна.*) Ды не перажывайце вы так. Нічога асаблівага не здарылася. Да вашай каханкі нечакана прыехаў муж.

Максім (*усхвалявана*). Я не ведаю, што мне зараз рабіць... Хоць не, ведаю... Трэба пайсці да яго. Ува ўсім прызнацца, сказаць, што я шчыра Клаву кахаю...

Вольга (*здзіўлена*). Толькі не надумайцеся рабіць глупствы. Трымайце сябе ў руках. Сёння прыехаў, заўтра паедзе.

М а к с і м. Якая вы цынічная, Вольга. (*З пачуццём крыўды.*) Яшчэ больш, чым ваша сясра.

Вольга. Я не цынічная. Я нармальная. А вось вы – непапраўны рамантык. Пераспалі раз-другі з жанчынай і ўжо набралі сабе ў галаву. Пайду, прызнаюся, шчыра кахаю... А вы ў яе спыталі: ці хоча яна, каб Вы пайшлі і прызналіся? Лепей супакойцеся і паводзьце сябе... як сапраўдны мужчына. (*Пагардліва.*) Тое, што вы называеце каханнем, – насамрэч адна фізіялогія.

М а к с і м (*раздражнёна*). Вам адкуль ведаць!

У дворыку з'яўляецца С т ы л я. Вольга, убачыўшы мастака, спачатку рэзка адварочваецца, але потым паварочваецца назад і здзіўлена разглядае яго. Сапраўды, выгляд у Стылі незвычайны. Ён у гарнітуры, хоць, здаецца, і з чужога пляча, у старанна выпрасаванай бела кашулі і ў гальштуку. У руках трымае букет палювых кветак.

С т ы л я (*няпэўна*). Вольга, можна з вамі пагава рыць? (*Круціць у руках букет кветак.*) Tête á tête.

Максім уздымаецца з лаўкі, каб пайсці, але Вольга хапае яго за руку.

Вольга. Застаньцеся, Максім!

М а к с і м. Я лепей пайду.

Вольга. Я вас вельмі прашу!

М а к с і м. Ну, як хочаце... (*Неахвотна сядзе.*)

Вольга (*да Стылі, з выклікам*). Максім Адамавіч – сябар нашай сям'і. У мяне няма ад яго сакрэтаў.

С т ы л я. Што ж, можна і пры сведках. (*Топчацца з нагі на нагу.*) Вольга, я, вядома, чалавек нікчэмны.

Легкадумны чалавек, марнатраўны. Мной можна пагарджаць, з мяне можна смяяцца. Я сам выбраў сабе такое пустое жыццё, і мне няма каго вінаваціць за сваё незайздроснае становішча. Але я кахаю вас... І пасля ўчарашняга вечара... Пасля ўсяго, што сталася... Я падумаў... Калі Вы раптам... Словам, выходзьце за мяне замуж!

В о л ь г а (*не верыць сваім вачам*). Вы звар'яцелі? Ці проста п'яны з раніцы?

С т ы л я. Наконт вар'яцтва не ведаю... А піць – не піў, ні кроплі. Прачнуўся, падумаў-падумаў і прыйшоў. Я, між іншым, чалавек з гонарам, каб вы ведалі, і да таго ж вас кахаю... Гэта вам. (*Падае Вользе букет.*)

Вольга нечакана заходзіцца істэрычным смехам.

С т ы л я. Зразумела, у вас ёсць прычыны мяне ненавідзець, але...

В о л ь г а (*праз смех*). Ды хто вам сказаў, што я вас ненавіджу? Вы мне проста абыякавы!... Ідзіце прэч, смешны вы чалавек!

С т ы л я. Так я і думаў. (*Сам сабе.*) Блазен. (*Кідае букет пад ногі, паварочваецца і адыходзіць.*)

Вольга ніяк не можа суняць нервовага смеху.

М а к с і м (*з дакорам*). Навошта вы з ім... так жорстка?

Вольга працягвае смяяцца, але гэты смех пераходзіць у плач.

М а к с і м (*зразумейшы, што дзяўчына плача*). Супакойцеся, Вольга. Не трэба. Ён пайшоў. (*Няўмела абдымае дзяўчыну.*) Усё будзе добра.

Уваходзяць К л а в а са сваім мужам.

Салтыкоў (*жартаўліва*). Так, што тут адбываецца? Усхваляваны малады чалавек... Дзяўчына ў слязах... Кінутыя ў пыл кветкі... Ай-яй-яй. Усе сімптомы курортнага рамана. (*Да Клавы.*) Я не памыліўся, Клава?

Вольга. А ну вас усіх! (*Ускоквае з лаўкі і ўцякае ў свой пакой.*)

Салтыкоў (*да Клавы*). Гэта той самы Максім, пра якога ты казалася?

Клава. Так. Пазнаёмцеся, Максім. Гэта мой муж.

Салтыкоў (*падае Максіму руку*). Салтыкоў, Інакенцій Міхайлавіч. Банкаўскі службовец.

Максім (*невывразна*). Максім Багдановіч.

Салтыкоў (*да жонкі*). Прысядзем, Клавачка? (*Салтыкоў і Клава сядуць на лаўку, Салтыкоў бярэ ў руку разгорнутую кнігу, якую пакінула Вольга.*) Што чытаеце? (*Разглядае малюнкi, потым кідае здзіўлены пагляд на Максіма.*) Божа, малады чалавек...

Клава. Гэта Вользіна кніга. Падручнік анатоміі.

Салтыкоў. Зразумела, як той казаў, тэорыя... (*Загортвае кнігу і кладзе на лаўку.*) Я вам спачуваю, Максім: Вольга ў нас дзяўчына прывабная, але характар у яе...

Клава (*да мужа, з усмешкай*). Кеша, не прымушай нашага мілага сябра чырванець.

Салтыкоў. Ну, добра, зменім тэму. (*Бадзёра.*) Дык вы вучыцеся, Максім?

Максім. Так.

Салтыкоў. І дзе, дазвольце запытацца?

Максім. У Яраслаўскім юрыдычным ліцэі.

Салтыкоў. Слушны выбар прафесіі. Без кавалка хлеба не застанецца.

Максім. Гэта бацькаў выбар, не мой.

С а л т ы к о ў. Ну, бацькоў у важных справах трэба
слухацца. А бацька ваш дзе служыць?

М а к с і м. У Яраслаўскім аддзяленні Сялянскага
банка.

С а л т ы к о ў. Дык мы з вашым бацькам служым
у тым самым банку! (*Важна.*) Толькі я ў цэнтральным,
Маскоўскім аддзяленні. Праўда, цяпер якраз пераво-
джуся ў Сімферопаль. У Клавачкі няважна са здаро-
ўем, трэба кардынальна змяніць клімат. Спадзяюся,
вашыя блізкія ў добрым здароўі?

К л а в а (*запознена*). Кеша!

М а к с і м. Не. Маці памерла. І старэйшы брат так-
сама.

С а л т ы к о ў (*разгублена*). Прабачце, я не ведаў...
(*Замайкае на хвіліну, шукаючы іншай тэмы для гу-
таркі.*) А што вы думаеце пра становішча на фронце?
Як, пераможам прусакоў да восені? У нас жа выдат-
ныя генералы: адзін Брусілаў чаго варты! Маладыя
Карнілаў і Дзянікін. А рускі салдат? Найлепшы ў све-
це! Яшчэ Бісмарк папярэджаў еўрапейцаў: ніколі не
ваюйце з Расіяй, усё роўна прайграеце! Рускі салдат
усё вытрымае: холад, голад, нават нястачу амуніцыі
і зброі. Вось толькі ўсякія там жыда-масоны ды інша-
родцы падрываюць баявы дух нашай арміі. (*Выбух-
вае.*) Гэтак званыя рэвалюцыянеры, маць іх! Усіх
у Сібір!

К л а в а (*з жахам*). Інакенцій!

М а к с і м (*ціха*). Я таксама іншародец: беларус.
А мой брат быў рэвалюцыянерам.

Западае доўгая паўза. У дворыку з'яўляецца Д а р'я
Ц і м а ф е е ў н а.

С а л т ы к о ў (*узрадавана*). А вось і нашая мілая
гаспадыня! (*Усхопліваецца з лаўкі насустрач Дар'і
Цімафееўне.*)

Д а р ' я Ц і м а ф е е ў н а. Што ж вы тут сядзіце? Хадземце да нас, на тэрасу, Інакенцій Міхайлавіч! Сабралася цудоўная кампанія, згуляем у прэферансік.

С а л т ы к о ў. У прэферансік – з задавальненнем, Дар'я Цімафееўна. (*Кінуўшы незвычайны погляд на Максіма.*) Тым больш, што гутарка наша неяк не ладзіцца. (*Да жонкі.*) Хадзем, Клава.

К л а в а. Ідзі, я зараз. (*Уздымаецца з лаўкі.*)

Дар'я Цімафееўна і Салтыкоў адыходзяць.

К л а в а. Не крыўдуйце, Максім, на майго мужа. Ён неблагі чалавек. Дбае пра мяне, пра Вольгу. А тое, што вы чулі... гэта толькі гучныя словы. Няма ў яго ніякай нянавісці да іншародцаў... Мы з Вольгай па маці – армянкі.

Максім раптам кідаецца перад Клавай на калені і абдымае яе за ногі.

М а к с і м. Клава, я не магу так! Давай скажам яму, ува ўсім прызнаемся! Паедзем са мной, Клава!

К л а в а (*азірнуўшыся*). Устаньце зараз жа! Нас могуць убачыць. (*Прымушае Максіма ўстаць.*) У чым прызнаемся, куды паедзем?

М а к с і м. Прызнаемся, што мы кахаем адно аднаго! Паедзем у Яраслаўль!

К л а в а (*усміхаецца*). У Яраслаўль? У дом вашага бацькі? І што мы з вамі будзем там рабіць? Разам хадзіць у ліцэй?

М а к с і м. Я кіну ліцэй, знайду працу, хай сабе і найцяжэйшую! Затое мы будзем разам, Клава!

К л а в а. Максім, не паводзьце сябе як юны гімназіст. Я ж вас прасіла ў запісцы: трымайце сябе ў руках. Вы хочаце сапсаваць мне жыццё? Мае апошнія гады...

М а к с і м. Не кажыце так, Клава! (*Хапае Клаву за рукі.*)

К л а в а. Я кажу праўду. Мне трэба ісці, Максім.

М а к с і м. Вы мяне не кахаеце! Вольга праўду кажа: гэта толькі фізіялогія. Я для вас быў эратычнай прыладай!

К л а в а. Што ж, думайце так, калі вам ад гэтага лягчэй. (*Ідзе на тэрасу, потым на імгненне спыняецца.*) Дарэчы, мой муж неўзабаве з'язджае. (*Выходзіць.*)

М а к с і м (*у роспачы*). Я не магу так! Не магу!

З’ява чацвёртая

У дворыку пансіяната Дар’і Цімафееўны. На лаўцы – спакаваныя Максімавы рэчы. На адной з валізак ляжыць кніга. Сам **М а к с і м** стаіць непадалёк у плашчы і фуражцы і размаўляе з **Д а р ’ я й Ц і м а ф е е ў н а й**.

Д а р ’ я Ц і м а ф е е ў н а. А можа, застанецеся, **Максім**?

М а к с і м. Не, **Дар’я Цімафееўна**. Я ўжо надумаў.

Д а р ’ я Ц і м а ф е е ў н а. Няўжо вам у нас было дрэнна? Пакой быў цесны, ці, можа, кухня не адпавядала? Дык вы б сказалі, я б вас у іншы пакой перавяла. А кухарцы загадала б, каб яна вам асобна гатавала.

М а к с і м. І пакой быў цудоўны, і абеды былі смачныя. Дзякуй, **Дар’я Цімафееўна**. Проста стаміўся я ўжо адпачываць. Цягне да кніжак, у бібліятэку. Паеду.

Д а р ’ я Ц і м а ф е е ў н а. Ну, не крыўдуйце на мяне, калі што. (*Вымае з партманета грошы і падае Максіму.*) Я падлічыла: вы заплацілі за месяц, а былі тры тыдні. Пяць рублёў вашыя.

М а к с і м. Што вы, **Дар’я Цімафееўна**! Не трэба. Я сам вінаваты, што раней з’езджаю.

Д а р ’ я Ц і м а ф е е ў н а. Бярыце, бярыце. У дарозе спатрэбяцца. Вы – студэнт, чалавек бедны, а я – дама з гонарам, муж мой быў гвардзейскім афіцэрам. Мне чужыя грошы не патрэбны. (*Прымушае Максіма за браць грошы.*) Вы да Феадосіі на чым дабіраецеся?

М а к с і м. Стыліян абяцаў знайсці фурманку.

Д а р ’ я Ц і м а ф е е ў н а (*асуджальна*). І вы даверылі такую важную справу гэтаму прайдзісвету? Знойдзе якую таратайку, а грошы заплаціце як за экіпаж! Пайдзіце сама дапільную.

У дворыку з'яўляецца **Вольга**. Спыняецца і чакае, пакуль сыдзе Дар'я Цімафееўна.

Дар'я Цімафееўна (*заўважыўшы Вольгу*). А вось і паклонніцы прыйшлі развітацца. Я ж кажу, заставайцеся. (*Адыходзіць.*)

Вольга (*падыходзіць да Максіма*). Шкада, што вы з'язджаеце. (*Прыязна ўсміхаецца*). З кім мы цяпер будзем лазіць па гарах, шукаць разбураныя манастыры? З кім будзем ездзіць у Кактэбель купацца і збіраць сердалікі?

Максім. Усе манастыры мы ўжо з вамі знайшлі, калі верыць даведніку. І ў Кактэбель слаўна з'ездзілі, а ўсе сердалікі не пазбіраеш, трэба і для іншых курортнікаў пакінуць. Дзякуй вам за цудоўную кампанію, Вольга.

Вольга. Не крыўдуеце на мяне? Я вам шмат злых слоў нагаварыла.

Максім. Дзе там, вы мелі рацыю. Усе нашыя высокія пачуцці можна звесці да простаі фізіялогіі. Дарэчы, я пад вашым уплывам нават паспрабаваў апісаць усе свае адчуванні натуралістычным метадам. Але неяк няўдала. (*Вінавата ўсміхаецца.*) Кепскі з мяне натураліст. (*Бярэ кніжку, якая ляжала на валізцы, і працягвае Вользе.*) Вось ваш падручнік, Вы яго на лаўцы забыліся. Зычу паспяхова здаць экзамен.

Вольга. Божа, якое я яшчэ дзіця! А вы знайшлі каго слухаць... Мужчына называецца... (*Строга.*) І на Клаву не крыўдуйце. Яна ўчора ўсю ноч праплакала.

Максім (*з недаверам*). Яна?

Вольга. Так. І я разам з ёй. А што вы думалі? Клава толькі з выгляду такая халодная і абыякавая, а сама ведаеце, як перажывае? (*З болям.*) Няўжо вы не зразумелі, што вы – апошнія каханне ў яе жыцці? Апошняя, хаця і недазволена, радасць, апошні цёплы восеньскі дзень перад вечнаю зімой... (*Замайкае.*)

У дворыку з'яўляецца С т ы л я. У руках у яго – карціна, загорнутая ў паперу. Ubачыўшы, што Максім развітваецца з Вольгай, Стыля тактоўна спыняецца воддаль.

М а к с і м (*ціха*). Клава выйдзе са мной развітацца?

В о л ь г а. Не ведаю. (*Падае Максіму лісток з бланкета.*) Вось мой адрас. Калі вам захочацца напісаць Клаве – пішыце, я перадам. Мне таксама можаце напісаць – я буду рада. (*Кінуўшы погляд на Стылю.*) Я скажу Клаве, што вы ад'язджаеце. (*Адыходзіць.*)

Стыля падыходзіць бліжэй.

С т ы л я (*урачыста*). Карэта чакае, граф! Фурманку, праўда, знайсці не ўдалося, але драбіна – цалкам спраўная.

М а к с і м (*усміхаецца*). Графу падыдзе і драбіна, абы на ёй была салома!

С т ы л я. Наконт саломы не хвалюйся, ёсць, і свежая. Дар'я Цімафееўна асабіста праверыла. Яна там спрачаецца з фурманам, пану збівае. (*Падае Максіму карціну, абгорнутую паперай.*) А гэта табе.

М а к с і м (*узяўшы карціну*). Што гэта?

С т ы л я. Партрэт славутага паэта Максіма Багдановіча, намалюваны нікому не вядомым крымскім мастаком Стыліянам Пэфці.

М а к с і м. Дзякуй! Ведаеш, у мяне якраз ёсць пяць рублёў, Дар'я Цімафееўна вярнула. (*Шукае ў кішэні грошы.*)

С т ы л я. Ніякіх грошай! Гэта падарунак. (*Завагаўшыся.*) Але калі ты ўжо так просіш, я магу прыняць ад цябе гывеннік – выпіць вечарам за тваё здароўе.

М а к с і м (*аддае гывеннік*). Дзякуй, Стыля. І за партэт, і за сяброўства. Без цябе Стары Крым быў бы сумным мястэчкам. (*Абдымае мастака.*)

С т ы л я (*расчулена*). Гэта найвышэйшая пахвала маёй дзейнасці. Ну што, хадзем?

М а к с і м (*разгублена*). Зараз, я толькі хацеў... (*Кідае позірк у той бок, адкуль можа з'явіцца Клава.*)

С т ы л я (*усё зразумеўшы*). Але нядоўга. Дар'я Цімафееўна хвалюецца, ці паспееш ты на цягнік. (*Бярэ Максімавы валізкі і нясе на драбіну.*)

Максім нервова ходзіць уздоўж дворыка, час ад часу паглядваючы на гадзіннік. Але Клава не з'яўляецца.

М а к с і м. Не прыйшла. (*Пакрыўджана*). Ну і няхай! (*Вымае з кішэні нататнік, вырывае аркуш паперы і хуценька пачынае пісаць Клаве запіску. Напісаўшы, складвае лісток удвая, падпісвае і глядзіць, куды б пакласці. Урэшце пакідае запіску проста на лаўцы, а зверху кладзе каменьчык.*)

У гэты момант у дворыку нарэшце з'яўляецца К л а в а.

К л а в а. Максім!

М а к с і м (*амаль спалохана*). Клава! (*Хапае сваю запіску, камечыць і рве на кавалкі.*)

К л а в а. Я ўсю ноч думала... шукала словы... мне так шмат чаго трэба табе сказаць...

У дворыку з'яўляецца ўзбуджаная Д а р ' я Ц і м а ф е е ў н а.

Д а р ' я Ц і м а ф е е ў н а. Максім, вы едзеце ці не? М а к с і м. Так... еду... (*Глядзіць на Клаву.*)

Д а р ' я Ц і м а ф е е ў н а (*загадным голасам*). Тады бяжыце хутчэй! Стыля знайшоў нейкі жахлівую калымагу, невядома, ці паспееце вы такім транспартам на цягнік!

М а к с і м. Так... бягу... (Робіць некалькі крокаў у бок Дар'і Цімафееўны.) Цягнік... (Нечакана разварочваецца і бяжыць да Клавы.) Гэта табе, на памяць. (Укладае Клаве ў рукі партрэт, атрыманы ад Стылі.) Я ўсё роўна кахаю цябе, Клава!

К л а в а. Максім! (У адчаі абдымае Максіма і цалуе на вачах здзіўленай гаспадыні пансіяната.)

Д а р ' я Ц і м а ф е е ў н а. Гэта яшчэ што такое?! (Строга.) Ма-а-аксім!

М а к с і м (адрываецца ад Клавы). Бягу, Дар'я Цімафееўна! (Выбягае з дворыка.)

Клава, прыціснуўшы партрэт да грудзей, вяртаецца ў свой пакой. У дворыку застаецца толькі Дар'я Цімафееўна, стомленая сядзе на лаўку.

Д а р ' я Ц і м а ф е е ў н а (бурчыць). Бяда мне з імі. Кожны год тая самая гісторыя. Прыязджаюць да нас здалёк, самотныя, замёрзлыя, паўжывыя. Адагрэюцца крыху на паўднёвым сонейку, падыхаюць свежым паветрам і пачынаюць падчапурвацца, паглядваць адзін на аднаго, заляцацца. Потым развітваюцца, плачуць, клянучца праз год сустрэцца. А глядзіш, наступным летам зусім іншыя твары мільгаюць, а тыя, хто кляўся і чакаў сустрэчы, ужо знайшлі сабе вечны прытулак і спакой... Як мятлушкі над вадой. Усё ў іх не трывалае, і жыццё, і пачуцці. На адзін сезон. І толькі мы тут вечныя. Чакаем іх, рыхтуем пакоі, даглядаем дворык і сад. (Стомлена.) Божа, калі ўжо спыніцца гэтая карузэля?

ГІСТОРЫЯ ДРУГАЯ

З’ява першая

Рэдакцыя літаратурна-мастацкага часопіса “Брама”. Памяшканне рэдакцыі ўяўляе сабой звычайную двухпакаёвую кватэру. У большым пакоі стаіць некалькі сталоў, крэсел, шафа з часопісамі ды пашарпаная канапа. За кампутарным сталом сядзіць **К а л і с а**, за пісьмовым – **Я д з в і г а А н т о н а ў н а**, на канапе ўладкаваўся **Л я в о н**. У Лявона пакамечаны, заспаны выгляд.

Дзверы ў меншы пакой – рэдактарскі кабінет – прыадчыненыя.

Л я в о н (*адплюшчыўшы адно вока*). Калісачка, сэрцайка, зрабі кавы. Мой розум без допінгу не функцыянуе.

К а л і с а (*не адрываецца ад кампутара*). Якая мяне чакае ўзнагарода?

Л я в о н. Маё палкае каханне.

К а л і с а (*без энтузіязму*). Ф-фэ!

Л я в о н. І кавалак шакаладкі. (*Пашукаўшы ў кішэнях, вымае патрушчаную шакаладку. Адплюшчвае другое вока і скептычна разглядае яе.*) Шмат кавалачкаў. Дро-о-обненькіх.

К а л і с а ўздыхае і ўздымаецца рабіць каву. Налівае ваду і ўключае электрычны імбрык.

К а л і с а. Магу зрабіць з цытрынай. (*Спачувальна.*) Дапамагае.

Л я в о н. Не трэба. Як кажуць, не псуй гарбату цукрам, каву цытрынай, а каханне шлюбам.

Я д в і г а А н т о н а ў н а (*асуджальна паглядзеўшы на Лявона*). Лёнечка, вы зусім не шануеце свой малады арганізм.

Л я в о н. Я згараю на вогнішчы натхнення.

К а л і с а. Тлееш. Смуроду ад твайго вогнішча больш, чым агню. Ты скончыў раман?

Л я в о н. Ц-с-с! Шэф пачуе! (*Удакладняе.*) Маю на ўвазе не таго шэфа, які пялёхаецца зараз у хвалях Чорнага мора, а кар'ерыста, які часова заняў рэдактарскі кабінет.

З рэдактарскага пакоя выходзіць П ё т р а.

П ё т р а. Вераніка не тэлефанавала?

К а л і с а. Пакуль што не. Вып'еш кавы, Пётра?

П ё т р а. Можна. (*Падумаўшы.*) Толькі з цытрынай.

К а л і с а. А вы, Ядвіга Антонаўна?

Я д в і г а А н т о н а ў н а. Я лепей гарбаты. (*Вымае з сумкі тэрмас.*) У мяне свая, з зёлкамі. (*Да Лявона.*) Лёначка, вам таксама карысней выпіць гарбаты.

Л я в о н. Не заўсёды карыснае – прыёмнае, Ядвіга Антонаўна.

Каліса частуе Лявона і Пётру кавай, потым налівае сабе.

П ё т р а. Лявон, ты скончыў раман?

Л я в о н (*без энтузіязму*). Амаль што. Засталося напісаць фінальную сцэну.

П ё т р а. Паспееш здаць у наступны нумар?

Л я в о н. Не ведаю. (*Задумліва.*) Разумееш, бракуе яркага жыццёвага ўражання.

К а л і с а (*іранічна*). А ўчарашняе было не досыць яркае?

Л я в о н (*махае рукой*). Э-э-э!

П ё т р а. Хацелася б пачаць нумар цікавым матэрыялам.

Л я в о н (*удакладняе*). У сэнсе – скандальным?

П ё т р а (*з надзей*). Можа, у рэдакцыйных запа-
сах знойдзеца нешта вартае ўвагі?

Л я в о н (*узважае на руцэ стос рукапісаў, які
толькі што ляжаў у яго пад галавой*). Вось вып’ю
кавы і бяруся за чытанне непрызнаных геніяў.

П ё т р а. Дзякуй за каву, Каліса. (*Накіроўваецца
ў кабінет.*)

Я д в і г а А н т о н а ў н а (*нясмела*). Пётр Уладзімі-
равіч, вы не забыліся пра маю просьбу? Гануся так
хвалюецца...

П ё т р а. Памятаю, Ядвіга Антонаўна. Але прафе-
сар яшчэ не вярнуўся з канферэнцыі. (*Знікае ў кабі-
неце.*)

Л я в о н (*праводзіць Пётру паглядам*). Выслуж-
ваецца, Бялінскі.

К а л і с а. Зайздросціш, што Бронік не на цябе пакі-
нуў часопіс?

Л я в о н. Наадварот, спачуваю. Я – вольны мастак.

Я д з в і г а А н т о н а ў н а. Лёначка, вы праўда
напісалі раман?

Л я в о н. Неўзабаве вам давядзеца выпраўляць
памылкі.

Я д в і г а А н т о н а ў н а (*з павагай*). Вы таленавіты
пісьменнік, Лёня. У вашым веку ды напісаць раман...

К а л і с а. Які там раман, Ядвіга Антонаўна! Дзе-
сяць старонак, ні герояў, ні сюжэта.

Л я в о н (*пакрыўджана*). Няпраўда. Старонак со-
рак набярэцца. І герой ёсць – я. Астатнія ўсе – гераіні.
І назва клёвая: “Я і мятлушкі. З прыватнага жыцця
Лявона К.”

К а л і с а. Назаві прасцей: “Як я іх...”.

Я д в і г а А н т о н а ў н а. Зноў давядзеца вычыт-
ваць карэктуру ў рэдакцыі. У мяне дачка цікаўная,
яшчэ зазірне. (*Усхвалявана.*) Можаче з мяне смяяц-

ца, называць мяне старамоднай, але за некаторыя публікацыі ў нашым часопісе мне сорамна. Прыходзіць да мяне надоечы сяброўка-настаўніца і пытаецца: “Што вы, Ядзя, друкуеце? Замест таго, каб заклікаць чытачоў любіць Бацькаўшчыну і шанаваць родную мову, вы ў сваім часопісе культывуеце распусту і брыдоту”. І зачытвае ўрывак... (*Бездапаможна.*) Я пасля на яе вачэй не магла ўзняць.

Л я в о н (*з цікавасцю*). А што яна зачытала?

Я д в і г а А н т о н а ў н а (*адмахваецца*). Мне сорамна такое ўслых вымаўляць.

Л я в о н. Які нумар?

Я д в і г а А н т о н а ў н а. Мінулы.

Л я в о н (*упэўнена*). “Апосталы Нірваны”.

К а л і с а. Я рабіла мастацкае афармленне. Кампутарная графіка.

Лявон робіць знак Калісе. Каліса бярэ з шафы часопіс і кідае Лявону. Лявон спрытна ловіць часопіс, адкрывае і зачытвае ўрывак памянёнага твора.

Я д в і г а А н т о н а ў н а (*пратэстуе*). Богам прашу, Лёня, не трэба!

Л я в о н (*чытае*). “Вось упэўненая жылістая рука гладзіць ейныя лыткі, клубы, потым мокрае прамежжа. Сярэдні палец трапляе ў вільготную похву й казыча, казыча, казыча. Жанчына знемагае і пакутуе ад нутраной гарачыні, цяжка дыхае, трымаючыся за халодныя поручні ложка. Раптам заўважае, што нехта сядзе ёй на грудзі так, што яе галава апынаецца спаміж потных валасатых ног нахабнага вершніка. Да ейных вуснаў дакранаецца нешта пругкае й цёплае. Кабета аўтаматычна адкрывае рот і пачынае смактаць, нібы даўгую салодкую цукерку. Час ад часу вершнік рукамі прыціскае ейную галаву да сябе, ажно настаўніца

ледзь не задыхаецца. Бо памеры ўзбуджанага адросцка не супадаюць з памерамі ейнага мініяцюрнага ратка. У ніжняй частцы свайго тулава яна адчувае шпаркія паступальныя штуршкі іншароднага прадмета. Эма Барысаўна не вытрымлівае гэткай напругі ды ў экстазе траціць прытомнасць...” (*Адрываецца ад часопіса*). Дарэчы, у гэтым самым нумары змешчана і аповесць “Эрагенная зона”.

Я д ві га Ан то на ў на (*абурана*). Быкаў і Караткевіч ніколі б не апусціліся да такога броду!

К а л і с а. Згодная. Хоць мастацкае афармленне было добрае.

Л я в о н. Але ж гэта быў спецыяльны дыскусійны нумар: “Эротыка і парнаграфія”. Навошта ваша сяброўка яго купляла, калі яна такая цнатлівая?

Я д ві га Ан то на ў на. Я спадзяюся, Лёня, за ваш раман мне не давядзецца чырванець?

К а л і с а. Не спадзявайцеся, Ядвіга Антонаўна: давядзецца ды яшчэ як. Стыль – той самы, а імёны і прозвішчы гераінь – сапраўдныя.

Я д ві га Ан то на ў на (*не верыць*). Як сапраўдныя? (*Запытальна глядзіць на Лявона.*)

Л я в о н. Каліса праўду кажа. Раман дакументальны. У гэтым ягоная ўнікальнасць.

К а л і с а. Сяброўкі Лявона з задавальненнем прачытаюць пра свае сексуальныя подзвігі. І не толькі сяброўкі. Іхныя мужы таксама.

У дзвярах рэдактарскага кабінета паказваецца П ё т р а.

Я д ві га Ан то на ў на (*з жахам*). Але ж гэта ... амаральна. Якая ж гэта літаратура?

Л я в о н (*з гонарам*). Шчырая літаратура. А ўяві-

це, колькі ў майго рамана будзе чытачоў. Усе, пра каго напісана, – раз. Іхнія сябры і знаёмыя – два. І ўрэшце прачытаюць усе астатнія, каб пераканацца, што пра іх нічога не напісана...

К а л і с а (*самазадаволена*). Скажам, я.

Л я в о н. Памыляешся, Каліса. Пра цябе я напісаў.

К а л і с а (*здзіўлена*). Што напісаў? Я, здаецца, не давала табе падстаў...

Л я в о н (*перарывае*). Не давала. Таму ў рамане ты – лесбіянка.

К а л і с а. Свіння. Не прасі больш зрабіць табе кавы.

Л я в о н. А малюнкi зробіш?

К а л і с а (*павагаўшыся*). Малюнкi зраблю. Гэта мой прафесійны абавязак. (*Усміхаецца*.)

Л я в о н. Хітрая ты. Каліса. У цябе нават зубы хітрыя.

Я д в і г а А н т о н а ў н а (*заўважыўшы Пётру*). Пётр Уладзіміравіч, вы чулі? Хіба так можна?

П ё т р а. Дарагая Ядвіга Антонаўна, вы думаеце, Лявон гэта прыдумаў? Сусветная літаратура даўно прайшла праз этап эксгібіцыянізму і прылюднага аўтарскага самараспранання...

Л я в о н (*падміргвае Калісе*). Пачалася лекцыя.

П ё т р а (*працягвае*). Што да сексуальных сцэнаў – гэта проста агульнае месца, своеасаблівы код, па якім пазнаецца прыналежнасць тэксту да сучаснай літаратуры. Раней чытач такія сцэны нецярпліва вышукваў, цяпер – абьякава прамінае, як літаратурны штамп. (*Зрабіўшы паўзу*.) У нашага геніяльнага рамана іншая заганна.

Л я в о н (*з выклікам*). Цікава, якая?

П ё т р а. Ён не завершаны, і мы не можам здаць яго ў наступны нумар.

Дзверы ў рэдакцыю адчыняюцца насцеж, і на парозе з'яўляецца ўсхваляваная В е р а н і к а. Яна кідае свой партфель Лявону і з разбегу ўскоквае на Пётру, абхапіўшы яго рукамі за шыю, а нагамі за пояс.

Л я в о н. Упс! (*Ловіць партфель.*)

В е р а н і к а. Yes! Я знайшла яго! Я яго маю!

П ё т р а. Каго?

В е р а н і к а. Багдановічаў дзённік!

Л я в о н (*захоплена*). Той самы?

В е р а н і к а. Той самы, славуты, ніколі не публікаваны інтымны дзённік найвялікшага беларускага паэта Максіма Багдановіча! Хлопцы, бяжыце па шампанскае!

П ё т р а. Ёсць матэрыял для наступнага нумара. (*Строга.*) Але шампанскае піць рана: спачатку трэба перакласці дзённік на беларускую мову.

Л я в о н. Я бяруся!

Я д в і г а А н т о н а ў н а (*пераможна паглядзеўшы на Лявона*). Нарэшце ў нашым часопісе будзе друкавацца класіка.

З'ява другая

Познім вечарам у Пётравай аднапакаёвай кватэры. На тахце ляжыць В е р а н і к а, адзетая ў піжаму, і робіць нейкія пазнакі ў маленькім нататнічку. П ё т р а сядзіць за пісьмовым сталом і чытае Багдановічаў дзённік.

В е р а н і к а (*зірнуўшы на Пётру*). Ну як, падабаецца дзённічак?

П ё т р а. Прызнацца, я ўяўляў яго іншым. Я ведаў, што ў дзённіку апісаны раман Максіма Багдановіча з Клавай Салтыковай летам 1915 года ў Старым Крыме. Але не здагадаўся, што ў такіх выразях! (*Зачытвае.*) “У мяне ўстаў, і я пайшоў з прыўзнятым... Я паваліў яе на зямлю і задраў спадніцу...”

В е р а н і к а (*з усмешкай*). Цябе шакуюць падобныя выразы? Не пасуюць вобразу любімага паэта? Пётра, ты сам казаў, што Багдановіча вельмі цікавіла фізіялогія чалавека: секс, цяжарнасць. А Клава была яго першай, а можа і адзінай жанчынай. Я не лічу романтычныя закаханасці кшталту Кіціцынай.

П ё т р а. Але пагадзіся, што вобраз гэтай першай і адзінай – дарэчы, замужняй – жанчыны паўстае з дзённіка не найлепшым. Як і вобраз аўтара. Пасварыліся яны былі ці што?

В е р а н і к а (*горача*). Няпраўда. З дзённіка я даведаюся, што паэт Багдановіч не быў імпатэнтам, не быў гомасексуалістам, а меў нармальныя палавыя дачыненні з жанчынай, няхай сабе і з замужняй. А Клава... я б ёй помнік паставіла! Яна ўмела па-сапраўднаму кахаць і аддавацца мужчыне. Не тое, што гэтыя чыксы Какуева і Гапановіч!

П ё т р а. У цябе чыста практычны пагляд на адносіны паэта з жанчынамі. Мне больш цікавіць іх уплыў на творчасць. Ганне Какуевай і Нюце Гапановіч пры-

свечаны цэлы шэраг выдатных твораў. А што Клава? Пра сваю крымскую каханку Багдановіч напісаў адзін маленькі вершык на рускай мове. (*Цытуе па памяці.*)

Забудется многое, Клава,
Но буду я помнить всегда,
Как в сердце шипела отрава
Любви, и тоски, и стыда...
Тебя в темно-синем платочке
И песню, что пела мне ты:
Прошли золотые денечки,
Остались только мечты.

В е р а н і к а (*паціскае плячыма*). Можа, Максім не хацеў больш пісаць па-руску, а па-беларуску Клава не разумела. Здаецца, яна была армянкай па маці.

П ё т р а (*задумліва*). Цікава, якія яны былі ў сапраўднасці? Клава, яе сястра Вольга... Малады Максім... Крымскі мастак Стыліян Пефці, які намаляваў партрэт Багдановіча. І куды прапаў потым гэты партрэт? У музеі захаваўся толькі фотаздымак з яго. Дарэчы, ты не расказала мне галоўнае: адкуль у цябе копія дзённіка.

В е р а н і к а (*хітра*). А як ты думаеш?

П ё т р а. Не ўяўляю! Дзесяць гадоў доўжыцца палеміка: друкаваць дзённік ці не? Супрацоўнікі музея Багдановіча пакляліся, што касцьмі лягуць, а не дадуць апублікаваць непрыстойныя нататкі ўлюбёнага паэта. І раптам расшыфраваная копія дзённіка апынаецца ў руках журналісткі-пачаткоўкі!

В е р а н і к а (*па-змойнічку*). Было так. Прыходжу я ў кабінет дырэктара музея і кажу адкрытым тэкстам: хочаш трахнуць маладую, прыгожую журналістку – давай дзённік Багдановіча!

У пакоі западае маўчанне.

Пётра (*незадаволена*). Вераніка, я сур'ёзна.

Вераніка. Добра, адказваю сур'ёзна. Прозвішча Санковіч табе знаёмае?

Пётра (*падумаўшы*). Не.

Вераніка. Дзіўна, бо ўпершыню я пачула яго ад цябе. Ты раскажаш, як у 70-я гады ў Менску ставілі оперу пра Максіма Багдановіча.

Пётра. Было такое.

Вераніка. На просьбу аўтара лібрэта адзін тэатральны крытык месяц праседзеў з павелічальным шклом над Багдановічавым дзённікам. Тады яшчэ дзённік ляжаў у Акадэміі Навук і пра яго мала хто ведаў. Пазнаёміўшыся з яго зместам, стваральнікі оперы адмовіліся ад выкарыстання тэксту, а тэатральны крытык неўзабаве памёр.

Пётра. Ягонае прозвішча было Санковіч!

Вераніка. Нарэшце дапетрыў. Я падумала: а што, калі ў Санковічавых паперах захавалася зробленая ім копія дзённіка? Мне пашанцавала: дзеці Санковіча не знішчылі бацькаў архіў, як гэта часта бывае.

Пётра. Вераніка, ты геніяльная журналістка! Сам бы я да такога ніколі не дадумаўся.

Вераніка. Вось чаму побач з табой павінна быць такая дзяўчына, як я. (*Весела.*) Можа, усё-ткі вып'ем шампанскага за саюз мужчынскага розуму і жаночай інтуіцыі?

Звоніць тэлефон. Пётра бярэ трубку.

Пётра. Слухаю. Не, Ядвіга Антонаяна, я не забыўся. Зараз патэлефаную. Няма за што. Дабранач. (*Кладзе трубку, потым зноў бярэ.*)

Вераніка. Чаго яна хацела?

Пётра. Гануся здае заўтра экзамен Паўлу Сямёнавічу. Трэба патэлефанаваць, замовіць слоўца за бедную

студэнтку. Можа, прафесар прыслухаецца да просьбы свайго ўлюбёнага аспіранта?

В е р а н і к а. Ядвіга Антонаўна такая смешная. Апякуецца дачкой, як дарэвалюцыйнай гімназісткай. А Гануся – сучасная, эмансіпаваная дзяўчына. Неяк у рэдакцыі, без маці, яна расказвала нам з Калісай пра твайго Паўла Сямёнавіча.

П ё т р а. Спадабаліся ягоня лекцыі?

В е р а н і к а. Дзе там. Прафесар так павольна гаворыць, што студэнткі не могуць даўмецца, як ён займаецца сексам. “Мусіць, адзін штуршок у мінуту”, – падсумавала Гануся.

П ё т р а. Пра што думаюць студэнткі на лекцыях! (*Набірае нумар.*) Павел Сямёнавіч? Добры вечар, Пётра вас непакоіць. Павел Сямёнавіч, заўтра вам будзе здаваць экзамен адна вельмі прыгожая і таленавітая дзяўчына. Не, не сваячка. І не каханка... Што? (*Разгублена.*) Добра, прыйду. Да заўтра, Павел Сямёнавіч. (*Кладзе трубку.*)

В е р а н і к а (*іранічна*). Атрымаў свой штуршок?

П ё т р а. Прафесар папрасіў дапамагчы яму прыняць экзамен. А ў нас заўтра шмат працы ў рэдакцыі!

В е р а н і к а. Не перажывай, сам напасіўся. Затое Ганусьцы пашанцавала... Дарэчы, што з нашым шампанскім? Зноў адкладваецца?

Чуваць званок у дзверы. Пётра аўтаматычна хапаецца за тэлефонную трубку.

П ё т р а. Слухаю.

В е р а н і к а. Гэта не тэлефон, дзівак! Адчыні дзверы!

П ё т р а. А! (*Кладзе трубку.*) Запозна для візітаў. Хто гэта можа быць? (*Ідзе адчыняць.*)

Вераніка папраўляе на сабе піжаму. Уваходзіць М а к с, за ім ідзе Пётра.

М а к с. Прывітанне, Вераніка! Ты вельмі эратычна выглядаеш у піжамцы.

В е р а н і к а (*здзіўлена*). Макс?

Макс без запрашэння сядзе ў крэсла. Вераніка запытальна глядзіць на Пётру, Пётра разводзіць рукамі.

М а к с. Вас здзіўляе маё з’яўленне?

П ё т р а. Не тое слова. Мы проста агаломшаныя. Каб знаны выдаўца ўва ўласнай асобе нанёс візіт сціплым літсупрацоўнікам...

В е р а н і к а (*незвычайна*). Прытым без папярэджання.

М а к с. А чаму б і не? Калісьці мы былі сябрамі.

П ё т р а. Калі ў дзіцячы садок разам хадзілі.

М а к с. Бачу, вы не вельмі радыя майму візіту. Добра, адразу перайду да справы. Я хачу мець Багдановічаў дзённік.

Пётра з Веранікай зноў абменьваюцца паглядамі.

П ё т р а (*спакойна*). Калі ласка. Звярніся ў музей Багдановіча. Я магу падказаць адрас.

М а к с. Дзякуй за параду. Ты добра ведаеш: музейнікі дзённік нават у рукі нікому не даюць. А мне патрэбна копія, прытым расшыфраваная. (*Уважліва глядзіць на Вераніку.*) Тая, якая ў Веранікі.

В е р а н і к а. Данеслі шпегі!

П ё т р а. Навошта яна табе?

М а к с. Я хачу апублікаваць дзённік у сваёй “Новай газеце”.

П ё т р а (*не верыць*). Ты звар’яцеў? Інтымны дзённік Багдановіча? У газеце?

М а к с. Так, у газеце. Тыражом 30 000 экзэмпляраў. Гэты матэрыял варты большага, чым ваш амацскі часопіс накладам 100 асобнікаў.

В е р а н і к а (з выклікам). Трыста!

М а к с (адмахваецца). Усё роўна вас ніхто не чытае.

П ё т р а (хваляецца). Няўжо ты не разумееш: Багдановічаў дзённік вымагае спецыяльнай прадмовы, навуковых каментароў, урэшце, добрага перакладу на беларускую мову!

М а к с. Потым можна і гэтак. Асобным выданнем. Я нават вазьму цябе рэдактарам. Але спачатку – у газеце, на рускай мове. Прадайце мне копію.

В е р а н і к а. Ніколі!

М а к с (мякка). А калі я добра заплачу?

П ё т р а. Цябе адразу паслаць ці спачатку пагуляць у выхаванасць?

М а к с. Спачатку добра падумайце. Прапаную два варыянты. Першы: я афіцыйна пералічваю грошы на рахунак вашага засранага часопіса. Пакрыеце выдавецкія расходы прынамсі на год. Другі варыянт: я даю вам грошы цяпер, на рукі. На маю думку, гэты варыянт лепшы. З'ездзіце, прыкладам, у Лондан. А, Вераніка? (Падміргвае Вераніцы.)

В е р а н і к а (злосна). Fuck off!

М а к с (пакрыўджана). Не хочаце ў Лондан? З'ездзіце ў Парыж.

П ё т р а. Ты сапраўды разлічваеш зарабіць на дзённіку вялікія грошы?

М а к с. Якія там грошы? Я проста вельмі люблю Багдановіча! (Усміхаецца.) А калі шчыра, хачу зрабіць сенсацыю. Скандал. Разварушыць гэтак званую нацыянальную эліту і пацешыць тым самым шырокую публіку. (Бадзёра.) Ну як, згода?

П ё т р а (паказвае рукой на дзверы). Валі адсюль, Мефістофель саматужны!

В е р а н і к а. Чытай дзённік Багдановіча ў наступным нумары нашага часопіса!

М а к с. Шкада мне вас, сябры. Я свайго ўсё роўна

дамагуся. А вы страціце добрыя грошы. Падумайце да заўтра. (*Уздымаецца і няспешна выходзіць з кватэры.*)

В е р а н і к а. Ведаю, якая птушачка начырыкала яму пра дзённік! Каліса! У іх раман.

П ё т р а. Не падабаецца мне ўсё гэта. Максаў візіт. Ягоная цікавасць да дзённіка. Дый сам дзённік мне пачынае не падабацца.

В е р а н і к а (*здзіўлена*). Пётра, супакойся! Пры чым тут дзённік?

П ё т р а (*падыходзіць да Веранікі*). Нейкі ён зусім не мастацкі, не для чытача напісаны. Сціслыя медычна-фізіялагічныя нататкі. Спраба зразумець сябе, сваю мужчынскую натуру. А можа, некаму нешта давесці. (*Заўважае на тахце Веранічын нататнічак.*) Што гэта? (*Бярэ нататнік у рукі.*)

В е р а н і к а. Мой жаночы каляндар. (*Заўважыўшы неўразумелы Пётраў погляд.*) Месячныя я там адзначаю і небяспечныя дні. Аддай! (*Працягвае руку.*)

П ё т р а. Пачакай! (*Не спяшаецца аддаваць нататнічак.*) Мне прыйшло да галавы параўнанне: Багдановічаў дзённік – як твае нататкі. (*Нечакана.*) Вераніка, ты б хацела, каб нашчадкі праз стагоддзе апублікавалі твой каляндар крытычных дзён?

В е р а н і к а. Правакуеш мяне? (*Уздымаецца ва ўвесь рост, з годнасцю.*) Я буду проста шчаслівая, калі праз сто гадоў некага будуць цікавіць мае менструацыі! Шчыра табе кажу!

П ё т р а (*захоплена глядзіць на Вераніку*). У адным я згодны з Максам: у гэтай піжамцы ты выглядаеш вельмі эратычна!

В е р а н і к а. Таму давай забудзем пра Макса, пра Багдановіча, пра ўсё на свеце! І будзем займацца каханнем да раніцы! (*Працягвае да Пётры рукі.*)

П ё т р а (*міжволі зазірае ў нататнічак*). Але ў цябе сёння крытычныя дні!

В е р а н і к а (*выхоплюе ў Пётры нататнічак і кідае аб сцяну*). Божа, якога занудлівага мужчыну я пакахала!..

З’ява трэцяя

Наступнага дня ў рэдакцыі часопіса “Брама”. Пасляпалудзенны час. На месцы ўсе супрацоўнікі часопіса, акрамя рэдактара, які адпачывае ў Крыме, і Пётры, які спазняецца. *К а л і с а і Я д в і г а А н т о н а ў н а* сядзяць за сваімі сталамі, *Л я в о н і В е р а н і к а* – на канапе. Лявон гэтым разам выглядае акуратней, адзеты ў гарнітур.

Л я в о н (зірнуўшы на гадзіннік). Пагадзіся, Вераніка, Пётра паводзіць сябе па-хамску. Сабраў усіх супрацоўнікаў, а сам спазняецца.

В е р а н і к а. Пётра затрымаўся ва ўніверсітэце. Дапамагае прафесару прымаць экзамен.

Л я в о н (прысвіснуўшы). Зайздросчу яму. Маладзенькія студэнткі ў празрыстых сукенках і кароткіх спаднічках. Ядвіга Антонаўна, ваша дачка як адзяецца на экзамен?

Я д в і г а А н т о н а ў н а (разгублена). Ах, я так хвалююся, каб вы толькі ведалі! *(Здымае трубку і набірае нумар.)*

Л я в о н (настойліва). За яе голая калені?

Я д в і г а А н т о н а ў н а (не слухаючы Лявона). Гануся ў мяне такая нервовая, такая нясмелая. Варта выкладчыку ўзвысіць голас ці задаць нечаканае пытанне – і яна адразу губляецца, маўчыць нібы вады ў рот набраўшы. *(Не атрымаўшы адказу, кладзе трубку)*. Яшчэ не вярнулася... Ведае прадмет на “выдатна”, а экзамены здаваць не ўмее. У гэтую сесію атрымала ўжо адну двойку, будзе пераздаваць.

Л я в о н (бадзёра). Не хвалойцеся, Ядвіга Антонаўна, наш Пётра не дасць пакрыўдзіць Ганусю. Калісачка, а ты як прыходзіла на экзамены? У празрыстай сукенцы ці ў кароткай спаднічцы?

К а л і с а (*халодна*). Я падпрацоўвала ў выкладчыкаў натуршчыцай.

Л я в о н (*ускінуўшы рукі*). Больш пытанняў няма!

Дзверы адчыняюцца, уваходзіць П ё т р а. У яго не задаволены, хмуры выгляд.

Л я в о н. Нарэшце! Дзе цябе чэрці носяць? За гэты час я паспеў бы перакласці палову дзённіка Багдановіча!

П ё т р а. Не трэба нічога перакладаць. (*Скідае плашч.*)

В е р а н і к а (*уважліва глядзіць на Пётру*). Пётра, што здарылася?

Я д в і г а А н т о н а ў н а (*уздымаецца з-за стала*). Пётра Уладзіміравіч, скажыце пра...

П ё т р а. Потым, Ядвіга Антонаўна. Пагаворым пазней.

Ядвіга Антонаўна знясілена апускаецца ў крэсла.

Л я в о н. Як не трэба перакладаць? (*Абурана.*) У мяне ўся беларуская эратычная лексіка распрацавана. (*Да Калісы.*) Калісачка, ты ведаеш, што такое *секель*?

П ё т р а (*змрочна*). Мы не будзем друкаваць Багдановічаў дзённік. Ні ў арыгінале, ні ў перакладзе.

В е р а н і к а (*ускоквае з канапы*). Пётра!

Л я в о н. Зусім не будзем?

П ё т р а. Ува ўсякім разе, бліжэйшы час.

К а л і с а (*сама сабе*). Шкада. Я ўжо цікавае мастацкае афармленне прыдумала.

Л я в о н (*да Пётры*). Ты з глузду з'ехаў? (*Да Веранікі.*) Вераніка, не пускай яго больш да студэнтак.

В е р а н і к а (*падыходзіць да Пётры*). Ты скажаш, нарэшце, што здарылася? (*Спрабуе зазірнуць Пётру ў вочы.*)

Пётра (*адводзіць вочы*). Нічога асаблівага.

Лявон. Не, спадар начальнік, ты нам растлумач! Іначай... Не забывайся, у нас ёсць яшчэ *галоўны* рэдактар!

Пётра (*сумна ўсміхаецца*). Менавіта галоўны рэдактар і забараніў публікацыю. Я патэлефанаваў яму ў Ялту і расказаў пра Багдановічаў дзённік. Браніслаў сказаў: “Не!”

Каліса кідае здзіўлены пагляд на Пётру. Вераніка сціскае кулакі.

Лявон (*панура*). Тады ўсё зразумела. Бронік – чалавек старой фармацыі. У Ялце схадзіў на могілкі, кветачкі ўсклаў на магілу паэта, расчуліўся. Не чапайце крохкую вазу бруднымі рукамі. Якога д’ябла ты яму ўвогуле тэлефанаваў? Не скарысталі такі шанец...

Вераніка. А ты спрабаваў яго пераканаць?

Пётра (*глядзіць у вочы Вераніцы*). Я з ім пагадзіўся.

Вераніка. Пагадзіўся? Так адразу? Без бойкі? (*Абурана.*) А я? (*Азіраецца на супрацоўнікаў рэдакцыі.*) А мы ўсе? (*Пагардліва.*) Баязліўца!

Лявон. З начальствам трэба пагаджацца. Тут я з Пётрам салідарны. (*Па-філасофску.*) Яшчэ Платон пісаў, што начальнік бяспрэчна мае рацыю... пакуль ён начальнік.

Пётра адварочваецца ад Веранікі і сустракаецца паглядамі з Ядвігай Антонаўнай. Ядвіга Антонаўна ўздымаецца з-за стала.

Пётра. Цяпер пра вашу дачку, Ядвіга Антонаўна! Тое, што сарамлівая Ганусенька спісвала на экзамене, – гэта паўбяды. Тое, што паводле яе слоў паэма Янкі Купалы “Курган” пачынаецца словамі “Паміж

пяскоў Егіпецкай зямлі...”, – таксама яшчэ не катастрофа. Але абмяркоўваць з сяброўкай у час лекцыі сексуальныя здольнасці прафесара *на першай лаўцы* – гэта ўжо занадта!

Я д в і г а А н т о н а ў н а. Божухна, Пётр Уладзіміравіч, што вы такое кажаце! (*Падае ў крэсла.*)

П ё т р а. Як выявілася, у прафесара надта добры слых і ніякага пачуцця гумару. Двойка без надзеі на пераздачу.

В е р а н і к а. І ты не заступіўся?

П ё т р а (*сумна*). Калі я спрабаваў заступіцца, прафесар параіў мне пашукаць іншага навуковага кіраўніка для дысертацыі.

Я д в і г а А н т о н а ў н а. Двойка... Усю ноч рыхталася... Бедная мая дзяўчынка! (*Плача.*)

К а л і с а. Ядвіга Антонаўна, не бярыце да сэрца. Чаго не здараецца ў студэнцкім жыцці? (*Уздымаецца з-за стала.*) Выпіце вады, Ядвіга Антонаўна! (*Налівае з графіна вады і падае Ядвізе Антонаўне.*)

Л я в о н (*разважліва*). Відаць, сексуальныя здольнасці ў прафесара – слабы пункт. (*Разглядаецца.*) Слухайце, што сёння за дзень такі? І навошта я гарнітур адзяваў? Пайду нап’юся!

В е р а н і к а (*да Пётры, раптам*). Аддай мне дзённік! Я знайду, дзе яго надрукаваць.

Пётра нібыта не чуе.

К а л і с а (*спачувальна*). А можа, гарбаты вып’еце, Ядвіга Антонаўна? З зёлкамі...

Я д в і г а А н т о н а ў н а (*выпіўшы вады*). Дзякуй. (*Аддае шклянку Калісе.*) Пётр Уладзіміравіч, пусціце мяне дадому.

П ё т р а (*паспешліва*). Калі ласка, Ядвіга Антонаўна, ідзіце. (*Вінавата.*) Выбачайце, што так выйшла.

Каліса. Я падвязу вас, Ядвіга Антонаўна. *(Данамагае Ядвізе Антонаўне дайсці да дзвярэй.)*

Вераніка *(да Пётры)*. Ты мяне чуеш? Аддай мне дзённік!

Пётра. Пачакай, Вераніка. Нам трэба пагаварыць.

Вераніка. Няма мне пра што з табой размаўляць.

Лявон *(з цікавасцю глядзіць на Вераніку і Пётру)*. Ого, пачынаецца сямейная сварка! *(Да Калісы.)* Каліса, Шумахер ты наш, падкінь і мяне, калі ласка.

Ядвіга Антонаўна, Каліса, а за імі і Лявон пакідаюць рэдакцыю.

Пётра *(з цяжкасцю падбірае словы)*. Вераніка, я не ведаю, як табе растлумачыць... Мы абураліся жаданнем супрацоўнікаў музея прыўлашчыць Багдановічаву спадчыну, увесці цензуру... Слушна абураліся. Але калі я сядзеў на экзамене, слухаў адказы студэнтаў, я раптам уявіў, як яны, такія вось Гануські, будучь чытаць інтымны дзённік Багдановіча і якія каментары яны будучь даваць... Нешта ўва мне зламалася... Знікла пэўнасць... *(Цвёрда.)* Карацей, я таксама супраць публікацыі дзённіка.

Вераніка. Што?.. Што ты сказаў? *(Хапае ротам наветра.)* Не, ты не баязліўца. Ты – здраднік! *(Выбягае з рэдакцыі.)*

Пётра. Вераніка! Пачакай, Вераніка! *(Уроспачы.)* І навошта ён напісаў гэты дзённік?!

З'ява чацвёртая

Вечарам таго самага дня ў Пётравай кватэры. Пётра нервова ходзіць уздоўж пакоя, потым падб'ягае да тэлефона, здымае трубку і набірае нумар.

Пётра (*стрымана*). Ларыса Паўлаўна? Добры вечар. Гэта Пётра. Так, даўно не бачыліся. Скажыце, Вераніка... у вас? (*Слухае ўважліва, потым кладзе трубку на стол і нейкі час глядзіць на гадзіннік. Вытрымаўшы паўзу, зноў хапае трубку.*) Я цудоўна ведаю, што вы пра мяне думаеце, Ларыса Паўлаўна. Але, калі ваша дачка з'явіцца, перадайце ёй... А! (*Кідае трубку.*) Дзе ж яна можа быць? (*Зазірае ў нататнік.*) Што за нумар? Мусіць, мабільны... Алё, Каліса? Ты не ведаеш, дзе Вераніка? Не, не вярнулася... (*Усхвалявана.*) Каліса, дапамажы мне. Я мушу яе знайсці. (*Пасля паўзы.*) Дзякуй. (*Кладзе трубку.*) Дзе ж яна можа быць? (*Задумліва глядзіць на тэлефон, потым бярэ трубку і набірае нумар.*) Прывітанне, Лявон. Чым займаешся? Але ж не, нічога не здарылася. (*Памайчайшы.*) Проста цікаўлюся, як ідзе праца над раманам. Сам разумееш: калі мы не друкуем Багдановічаў дзённік, уся надзея на цябе. Бывай. (*Кладзе трубку.*) Клятая выхаванасць!

Чуваць званок у дзверы.

Пётра. Вераніка! (*Бяжыць адчыняць.*)

Уваходзіць прыгожа ўбраная Каліса.

Каліса. Калі ты патэлефанаваў, я якраз праязджала побач.

Пётра. Праходзь. (*Дапамагае Калісе скінуць плашч.*)

К а л і с а. Знайшоў Вераніку?

П ё т р а. Не.

К а л і с а. І што збіраешся рабіць?

П ё т р а. Чакаць.

К а л і с а. Чаканне не замінае табе пачаставаць мяне кавай?

П ё т р а. Зараз. (*Бярэцца рабіць каву.*) Але ў мяне толькі распушчальная.

К а л і с а. Усё адно. (*Сядае на край тахты.*) Як у банальнай меладраме: каханкі пасварыліся, і адразу з'яўляецца найлепшая сяброўка, каб прапанаваць свае паслугі ў ложку.

П ё т р а (*азіраецца на Калісу*). Спадзяюся, мы жывём па законах іншага жанру?

К а л і с а (*усміхаецца*). Так... Нашая гісторыя – у жанры інтэлектуальнай драмы. Дарэчы, у адным ложку мы з табой ужо былі. Помніш тую ноч у Кракаве?

П ё т р а (*падае каву*). Пасля літаратурнай вечарыны? У Збышкавай кватэры? Помню. Але мы апынуліся разам толькі таму, што ў Збышка бракавала на ўсіх ложкаў.

К а л і с а (*прымружыўшы вочы*). І ты сказаў мне: “Каліса, давай уявім, што мы з табой – двое каханкаў, якія адпачываюць пасля бурлівай начы”. Сказаў – і адразу ж заснуў. У мяне не такое багатае ўяўленне і я круцілася побач да раніцы.

П ё т р а. Але ў Мінску цябе чакаў... (*Не можа ўспомніць імя.*) Як яго?.. Забыўся.

К а л і с а (*з дакорам*). Вось бачыш, ты нават не помніш ягонага імя.

П ё т р а. Але ён існаваў. І, здаецца, быў нашым супольным знаёмым.

К а л і с а. І гэта замінала табе мяне кахаць? Хоць бы адну ноч!

П ё т р а (*памаўчайшы*). Нашая літаратурна-мас-

тацкая тусоўка невялікая. Не варта ператвараць яе ў клуб былых каханак і каханкаў.

Каліса. Ты – найдзіўнейшы мужчына з усіх, што апыналіся са мной у адным ложку. Зрэшты... тое ўяўнае каханне я запомніла лепш, чым многія сапраўдныя. (*Іншым тонам.*) Але вернемся да нашай інтэлектуальнай драмы. Мне тэлефанаваў з Ялты Браніслаў.

Пётра (*спрабуе жартаваць*). Як, наш шаноўны рэдактар таксама ў цябе закаханы?

Каліса. Не важна. Але з ягонай балбатні – пра цудоўнае надвор'е, прыгожыя краявіды і адзіноту – я зразумела, што ён нічога не ведае пра Багдановічаў дзённік. Не ведае, што Вераніка знайшла копію дзённіка і што мы збіраліся яго друкаваць. Натуральна, ён не мог нам нічога забараніць. (*Памаўчайшы.*) Ты ўсіх падмануў, Пётра.

Пётра. Так. Прызнаюся.

Каліса. Чаму?

Пётра. Не адважыўся ўзяць адказнасць на сябе. Я пабаяўся, што Вераніка альбо Лявон патэлефануюць Браніславу і дзённік будзе надрукаваны без маёй згоды.

Каліса. Я так і падумала.

Пётра (*нерашуча*). Скажы, Каліса... А Браніслаў тэлефанаваў табе пасля пасяджэння рэдакцыі ці...

Каліса. Перад тым.

Пётра. Значыцца, калі я спасылаўся на рэдактараву забарону, ты ведала, што я хлушу? Чаму ж ты... (*Замайкае.*)

Каліса. Каб папярэдзіць тваё наступнае пытанне, адразу прызнаюся: я не расказала Броніку пра Багдановічаў дзённік.

Пётра (*уважліва глядзіць на Калісу*). Ты самая загадкавая жанчына з усіх, што апыналіся са мной у ложку.

Звоніць тэлефон. Пётра хуценька хапае трубку.

Пётра (*да Калісы*). Прабач! (*Крычыць у трубку*.)
Алё, Вераніка? (*Іншым голасам*.) Так, пазнаў. (*Глядзіць на Калісу*.) Яна ў мяне. Добра, прыезджай. (*Кладзе трубку*.)

Каліса. Хто гэта быў?

Пётра (*адвёўшы погляд*). Макс. Я сказаў, што ты ў мяне. Ён зараз прыедзе.

Каліса. А хто цябе прасіў? Можа, я зусім не хацела яго бачыць?

Пётра. Прабач.

Каліса. Хочаш, прачытаю табе на развітанне вершык? Пра цябе. (*Дэкламуе*.)

Анёлы – цудоўныя,
Добрыя птушкі.
Давайце зробім з іх
Падушкі.

Пётра. Сама прыдумала?

Каліса. Ага. Падабаецца?

Пётра. Крыўдны вершык.

Каліса. Але праўдзівы. (*Уздымаецца з тахты*.)
Дарэчы, Максу пра Багдановічаў дзённік расказала я.

Пётра. Няцяжка было здагадацца.

Каліса. Проста пахвалілася як дурнічка, што наш сціплы часопіс будзе друкаваць такі цікавы матэрыял. Я не чакала, што ён захоча перакупіць дзённік для сваёй “Новай газеты”.

Пётра. Нічога ў яго не атрымаецца.

Каліса. Хто ведае? Макс вельмі ўпарты.

Чуваць званок у дзверы.

Пётра. Прыдумаць для цябе алібі?

Каліса (*пагардліва*). Навошта? Хіба я падобная да жанчыны, якой патрэбна алібі?

Пётра адчыняе дзверы. Уваходзіць М а к с .

М а к с (*да Калісы*). Не магла патэлефанаваць? Я дзеля чаго табе ключы ад машыны даў – каб потым ганяць за табой па ўсім горадзе на таксо? Паўсюль знаёмыя, глядзяць як на ідыёта. (*Цалуе Калісу, потым вітаецца за руку з Пётрам.*) Дзякуй, Пётра. Не перадумаў наконт дзённіка?

П ё т р а. Адчапіся! (*Да Калісы.*) Каліса, дзякуй табе за ўсё. Калі раптам убачыш Вераніку...

М а к с. Дык я яе толькі што бачыў!

П ё т р а. Дзе? (*Хапае Макса за плячо.*)

М а к с. На стаянцы таксі. Яна была разам з...

К а л і с а. Маўчы, ідыёт! (*Выштурхоўвае Макса за дзверы і знікае ўслед за ім.*)

Агаломшаны Пётра застаецца стаяць ля дзвярэй.

З’ява пятая

Раніцай наступнага дня ў рэдакцыі часопіса “Брама”. Паступова пачынаюць збірацца супрацоўнікі. Першым уваходзіць Пётра, няспешна скідае плашч. Услед за ім з’яўляецца Лявон, які зноў мае пакаме-чаны і нявыспаны выгляд.

Лявон. Спадар начальнік ужо на месцы... (*Разглядаецца.*) Добра, што я заспеў цябе аднаго. Трэба паразмаўляць.

Пётра (*суха*). Пра што? Ты дапісаў раман?

Лявон. Так, можаш мяне павіншаваць. (*Вымае з сумкі рукапіс.*) Але ёсць адна праблема. (*Муляецца.*) Маральнага плана. (*Працягвае рукапіс Пётру.*) Прачытай апошнія старонкі, і ты зразумееш.

Пётра бярэ рукапіс і праглядае некалькі апошніх старонак. Потым моўчкі кідае яго Лявону, рукапіс рассыпаецца.

Лявон (*вінавата*). Я цябе разумею. Калі хочаш, я апублікую раман у іншым часопісе. (*Нахіляецца, каб падабраць рассыпаныя старонкі рамана.*)

Пётра. Не трэба.

Уваходзяць Каліса і Ядвіга Антонаўна, здзіўлена глядзяць на Лявона, які збірае з падлогі старонкі рукапісу.

Пётра. Ядвіга Антонаўна, Лявон дапісаў раман. Паспееце за дзень-два вычытаць карэктурў?

Ядвіга Антонаўна (*накорліва ўздыхае*). А што рабіць?

Лявон. Ты не крыўдуеш на мяне, Пётра?

Пётра. Крыўдаваць на цябе? (*Паціскае плячы-*

ма.) Адно мне цікава: у цябе ў жыцці бываюць падзеі, якія ты не ператвараеш у літаратуру?

Л я в о н (*з пафасам*). Кожны эпізод майго жыцця варты таго, каб стаць сюжэтам твора!

П ё т р а. Менавіта... А што застаецца табе самому? (*Ідзе ў рэдактарскі кабінет.*)

Л я в о н (*з палёгкай*). Шэф даў згоду. (*Ціха.*) Зрэшты, у чым я вінаваты? Яна сама гэтага дамагалася.

Каліса нахіляецца, падбірае з падлогі колькі старонак рукапісу і праглядае іх.

Л я в о н (*незадаволена*). Калісачка, хочаш мне дапамагчы – дзякуй, але чытаць асобныя старонкі не варта. Не атрымаеш цэласнага ўяўлення пра твор.

К а л і с а. Сволач ты, Лёнік. На месцы Пётры я проста дала б табе ў морду. (*Скамечвае прагледжаныя старонкі і кідае назад на падлогу.*)

Л я в о н. Акуратней, я абяцаў свае геніяльныя рукапісы літаратурнаму музею.

К а л і с а. І ведаеш, мастацкае афармленне твайго рамана я рабіць не буду.

Л я в о н. А прафесійны абавязак?

К а л і с а. Пляваць мне на прафесійны абавязак. Я замуж выходжу.

Л я в о н. Як сабе хочаш. У мяне ёсць фотаздымкі. (*Задаволена.*) Аўтэнтычныя.

К а л і с а. Не сумняваюся.

Я д в і г а А н т о н а ў н а. Дзеці, мілыя, не сварыцеся! (*Заклапочана.*) Каліса, я не разумею, што здарылася.

К а л і с а. А нічога, Ядвіга Антонаўна. Проста... наш Лёнік большая дрэнь, чым я думала. (*Каб супакоіцца, бярэцца рабіць каву.*)

Л я в о н (*пакрыўджана*). Знайшлася мне святая!

Ты апішы свае сексуальныя подзвігі – і мой раман на іх фоне падасца трызненнем падлетка.

Каліса хапае электрачайнік і вылівае ваду з яго проста на Лявона.

Л я в о н (*ускоквае з падлогі*). Ты што, апалела? А калі б там быў кіпень?

К а л і с а (*пагардліва*). Атрымаліся б яйкі ўсмятку.

Я д в і г а А н т о н а ў н а (*спалохана*). Лёначка, Каліса, Богам прашу, супакойцеся!

На шум з кабінета выходзіць П ё т р а.

П ё т р а. Што тут у вас за вайна?

У рэдакцыю ўрываецца В е р а н і к а. У руках у яе газета. Вераніка кідае газету ў твар Пётру.

В е р а н і к а. Дачакаўся, Дон Кіхот? Хацеў быць свяцейшым за папу рымскага? Ну, дык атрымай! Дзённік выдалі іншыя: без перакладу, без каментароў! Сапсавалі такі матэрыял! Месяц маёй працы ляснуў, мая вера ў чалавецтва ляснула! Здаволены цяпер?!

Пётра разгортвае газету, колькі хвілін глядзіць у яе. Потым ідзе ў рэдактарскі кабінет.

К а л і с а. Што там, Вераніка?

В е р а н і к а. Ты яшчэ пытаешся? (*Наступае на Калісу.*) Ты не ведаеш, што ў сённяшняй “Новай газеце” апублікаваны Багдановічаў дзённік? І не ведаеш, адкуль у Макса копія?

Л я в о н (*прысвіснуўшы*). Вось дык фокус! Прызнацца, не чакаў ад цябе, Калісачка, такога спрыту. (*Пакрыўджана.*) А яшчэ святую ўдавала, кіпень мне на галаву ліла.

З кабінета выходзіць Пётра з газетай і пустой тэчкай у руках.

Пётра (*суха*). З сейфа прапаў дзённік.

Лявон. Натуральна. Цяпер ён ляжыць у сейфе ў Макса. Э-эх, а я хацеў перакласці дзённік на беларускую мову.

Вераніка (*да Калісы*). Здрадніца! Вы ўсе здраднікі! Бачыць вас не хачу! (*Выбягае з рэдакцыі.*)

Лявон (*праводзіўшы Вераніку паглядам*). Гераіня эфектна з'явілася на сцэне і яшчэ больш эфектна яе пакінула.

Каліса. Вераніка, пачакай! (*Бяжыць услед за Веранікай, у дзвярах на імгненне спыняецца.*) Пётра, я не... Чаму ты не спыніш яе?! (*Знікае за дзвярыма.*)

Лявон (*каментуе*). Субрэтка таксама пакідае сцэну. Самы час адкланяцца і герою-любоўніку. (*Ціха.*) На сцэне застаюцца старая нянька і ўсімі падмануты муж. Капец. Заслона. (*Падыходзіць да Ядвігі Антонаўны.*) Ядвіга Антонаўна, перадаю ў вашы клапатлівыя рукі сваё непуцёвае дзіця. Думаю, на сёння праца скончана. Сустрэнемся ў лепшыя часы. (*Тэатральна раскланьваецца і выходзіць з рэдакцыі.*)

Ядвіга Антонаўна (*наспешліва*). І праўда, трэба ісці. Пётр Уладзіміравіч, калі вы не супраць, я папрацую дома. (*Не атрымаўшы адказу, накіроўваецца да дзвярэй.*)

Пётра (*нібы прачнуўшыся*). Ядвіга Антонаўна!

Ядвіга Антонаўна (*азіраецца*). Слухаю, Пётр Уладзіміравіч?

Пётра. Чаму вы гэта зрабілі?

Ядвіга Антонаўна (*здзіўлена*). Што?

Пётра. Перадалі копію дзённіка Максу.

Я двіга Антонаўна (*абурана*). Пётр Уладзіміравіч! Як вам не сорамна такое казаць!

Пётра (*падыходзіць бліжэй*). Не бойцеся, Ядвіга Антонаўна. Я не заяўлю ў міліцыю і нават не звольню вас з працы. Прысядзьце, калі ласка.

Ядвіга Антонаўна паслухмяна сядзе на канапу.

Пётра. Я пэўны, што дзённік з сейфа ўзялі вы. Больш няма каму: Лявон быў з Веранікай, Каліса – у мяне. А ключ... Усе ведалі, дзе ён ляжыць. (*Памаўчайшы.*) Я нават вас не асуджаю, я толькі хачу зразу мець.

Ядвіга Антонаўна (*дрыжачым голасам*). Што вы хочаце зразумець, Пётр Уладзіміравіч?

Пётра. Чаму вы гэта зрабілі?

Ядвіга Антонаўна (*з цяжкасцю падбірае словы*). Вядома, калі студэнтка на лекцыі абмяркоўвае з сяброўкай тэмперамент прафесара – гэта нядобра. Але праз двойку па беларускай літаратуры Гануся мусіць перавесціся на платнае аддзяленне. Ці ж гэта справядлівае пакаранне за легкадумны дзявочы жарт? Дзе мне, адзінокай маці, узяць такія грошы?.. Нехта раскажаў Максусу пра выпадак з Ганусяй. Ён прыехаў да мяне і прапанаваў грошы на навучанне дачкі ўзамен за дзённік. Хіба я магла адмовіцца?

Пётра (*сумна ўсміхаецца*). Значыцца, ува ўсім вінавата Ганна. Фатальнае для Багдановіча імя.

Ядвіга Антонаўна (*уздымаецца з канапы*). Пётр Уладзіміравіч, мая дачка нічога не ведае! Можаче мяне звольніць, але не ламайце жыццё Ганусыцы! Яна мусіць скончыць універсітэт.

Пётра. Не сумнявайцеся, Ядвіга Антонаўна: яна скончыць. Яшчэ і заслужанай настаўніцай зробіцца. І вас, як ужо казаў, я не звольню. (*Па-філасофску.*)

Сталася тое, што мусіла стацца. Можаце ісці, Ядвіга Антонаяна.

Я д ві га А н т о н а ў н а (*вінаватым голасам*). Я нават не ведаю, што ў тым дзённіку. Паверце, Пётр Уладзіміравіч, я яго нават не чытала!

П ё т р а. Вазьміце, прачытайце. Нічога цікавага. (*Адае Ядвізе Антонаяне газету.*)

Я д ві га А н т о н а ў н а (*шэптам*). Пётр Уладзіміравіч, а праўда, што ў рамане Лявона пра Вераніку напісана?

П ё т р а (*рэзка*). Ідзіце, Ядвіга Антонаяна! Ідзіце!

Я д ві га А н т о н а ў н а (*спалохана*). Іду, Пётр Уладзіміравіч! Іду! (*У дзвярах сутыкаецца з Веранікай.*) А вось і Веранічка вярнулася! (*Знікае за дзвярыма.*)

В е р а н і к а ўваходзіць і нейкі час моўчкі стаіць побач з Пётрам.

В е р а н і к а. Значыцца, гэта не Каліса, а Ядвіга Антонаяна. Хто б мог падумаць!

П ё т р а. А хто б мог падумаць, што ты выберыш менавіта Лявона, каб мне адпомсціць?

В е р а н і к а. Няўжо незразумела? Мне хацелася зрабіць нешта такое, чаго нельга дараваць. Каб раз і назаўсёды. З Лявонам я не проста здрадзіла табе, я здрадзіла публічна. Ператварылася ў герайню літаратурнага твора, толькі пад сапраўдным імем і прозвішчам.

П ё т р а. Блізкія людзі ведаюць балючыя месцы адзін аднаго. (*З надзеяй.*) Але час гоіць найцяжэйшыя раны...

В е р а н і к а (*перапыняе*). Пётра, нават калі ты мне даруеш, я сабе – ніколі.

П ё т р а. Зразумела. (*Памаўчайшы.*) І што ты збіраешся рабіць?

В е р а н і к а. А што мне застаецца? Толькі збегчы.
З твайго жыцця, з нашага горада, з гэтай краіны.

П ё т р а. Якім чынам?

В е р а н і к а. Еду на два гады вучыцца ў Прагу.
А потым... невядома, ці вярнуся. (*З надзеяй.*) А ты не хочаш з'ехаць?

П ё т р а. Куды?

В е р а н і к а. Усё роўна куды, галоўнае – адсюль.

П ё т р а. Не, я не хачу з'язджаць. З якой нагоды?
Таму, што мая каханая ператварылася ў гераіню парнаграфічнага рамана? (*Сумна ўсміхаецца.*) Несур'ёзная падстава для атрымання візы. Адзінае, на што я адважуся, – пайсці з часопіса.

В е р а н і к а. І чым будзеш займацца?

П ё т р а. Пісаць дысертацыю пра творчасць Багда-
новіча. Каментавачь цікаўным студэнткам ягоны інтымны дзённік.

В е р а н і к а. Бывай, Пётра. Нам з табой было...
(*Шукае слова.*) Так разам!

П ё т р а. Бывай, Вераніка. Але памятай: аднойчы ты будзеш ісці вулкамі старадаўняй Прагі і зразумееш, што не выправіла свае памылкі, а зрабіла наступную.

В е р а н і к а. Якую?

П ё т р а. Простую. Хацела ўцячы ад сябе самой.
Спадзявалася ў іншым горадзе, у іншай краіне стаць іншай Веранікай. А гэта немажліва. Змена дэкарацый не перайначвае існасці герояў.

В е р а н і к а (*сумна*). Значыцца, я назаўсёды заста-
нуся гераіняй парнаграфічнага рамана.

Чуваць званок у дзверы.

П ё т р а (*крычыць*). Адчынена!

Уваходзіць М а к с з дзвюма бутэлькамі шампанскага ў руках.

М а к с (*урачыста*). Сябры мае, ёсць прапанова! Давайце забудзем пра старыя крыўды і разам вып’ем шампанскага. Як пісаў герой нашай сённяшняй урачыстасці: “Хто мы такія? Толькі падарожныя – пакутнікі сярод нябёс. Нашто ж на зямлі сваркі і звадкі, боль і горыч, калі ўсе мы разам ляцім да зор?” (*Разглядаецца.*) Дарэчы, вы не ведаеце, куды прапала Каліса?

У гэты момант на сцэну выходзіць К л а в а. Дакладней, акцёрка, якая ў першай гісторыі грала Клаву. Застывае нерухома недалёка ад прасцэніума, прыціскае да грудзей загорнуты ў паперу партрэт. За ёй з’яўляецца акцёрка ў касцюме Д а р’і Ц і м а ф е е ў н ы, пакурвае папяроску ў доўгім муштуку. І нарэшце з’яўляецца акцёр у касцюме С т ы л і з гітарай у руцэ.

Акцёры, якія граюць персанажаў другой гісторыі, Пётру, Вераніку і Макса, здзіўлена глядзяць на персанажаў першай гісторыі, потым пераглядаюцца між сабой, і абедзве гісторыі – даўняя і сучасная – завяршаюцца.

З а с л о н а.

ВЯРТАННЕ ГАЛАДАРА

П'еса-фантасмагорыя ў 2-х дзях

*Тадэвушу Ружэвічу
і ўсім вялікім галадарам
гэтага свету прысвячаецца*

АСОБЫ:

Э р н а, дырэктарка звярынца.
Н е з н а ё м ы.
Б у р м і с т р.
Ж у р н а л і с т к а.
А л я к с а н д р, малады настаўнік.
П ы з а, вартаўнік звярынца.
Ж а б р а ч к а.
С а н і т а р ы.
П у б л і к а.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

З’ява першая

На ўскраіне правінцыйнага мястэчка спыніўся вандроўны зварынец. Ля ўваходу мы бачым вагончык з аконцам і надпісам “Каса”, побач – пустую клетку з афішай “Галадар: 40 дзён без ежы”. З-за вагончыка выходзіць вартаўнік зварынца, таўстун Пыза, і пачынае ляніва падмятаць пляц, засмечаны абрыўкамі газет ды бляшанкамі з-пад піва і кансерваў.

Пыза мармыча сабе пад нос нейкую песеньку. Час ад часу чуваць глухі зварыны рык і крык нейкай экзатычнай драпежнай птушкі.

На пляцы з’яўляецца старая Жабрачка, з цікаўнасю разглядае вагончык, клетку і вартаўніка.

Жабрачка (*асуджальна*). Зноў некага чорт прынёс! Панаедуць з-за свету – адно ім у галаве: абадраць нас як ліпку. (*Падыходзіць бліжэй да Пызы, лісліва.*) Памагай табе Бог, паночку. (*Працягвае руку.*) Падайце беднай жанчыне.

Пыза (*не адрываючыся ад працы*). Бог падасць.

Жабрачка (*ныя*). Хоць пару грошыкаў, паночку.

Пыза. Ідзі прэч, бабуля. Не зношу жабракоў ды іншых гультаёў.

Жабрачка. Нядобра, паночку. Госпад сказаў, што жабракам будзе належаць Царства Нябеснае.

Пыза (*спыняе працу*). Асабліва не зношу тых жабракоў, якія шукаюць Царства Нябеснага. Жабракоў з пераканання, апосталаў пыхі, прарокаў канца свету. Яны лічаць сябе разумнейшымі за іншых і жабруюць не таму, што не маюць працы, а таму, што пагарджаюць ёй. А значыць, пагарджаюць асабіста мной, вартаўніком Пызам. (*Да Жабрачкі.*) Чаму я павінен працаваць, а ты – не?

Ж а б р а ч к а (*ныя*). Я старая, нямоглая жанчына.
Хто мне дасць працу?

П ы з а. Я. (*Аддае Жабрачцы венік.*) Бяры. Будзеш
кожнага ранку падмятаць пляц перад звярынцам
і паміж вагончыкамі, а я буду даваць табе колькі гро-
шаў.

Ж а б р а ч к а. Дзякуй табе, сыноч! (*З надзеяй.*)
Надоўга да нас прыехалі? (*Старанна падмятае
пляц.*)

П ы з а (*сядае на прыступкі перад вагончыкам,
вымае цыгарэты.*) Пабачым, якія будуць зборы.

Ж а б р а ч к а. Наконт гэтага не хвалюйцеся, паноч-
ку. Людзі ў нашым мястэчку небагатыя, але вельмі
цікаўныя. Хто толькі да нас не прыязджаў, чаго толькі
не паказвалі! Садам ды Гамора!

П ы з а (*куруць*). Вось бачыш, вялікая канкурэн-
цыя. А яшчэ мясцовыя ўлады як накладуць падатак –
дык збірай манаткі і ў дарогу.

З’яўляюцца дырэктарка звярынца Э р н а і Б у р -
м і с т р мястэчка. Эрна – маладая, прыгожая жанчы-
на, апранутая па-дзелавому, але стыльна. Бурмістр –
мужчына з прэтэнзіямі на элегантнасць, але выглядае
як тыповы правінцыял.

Ж а б р а ч к а. Пра воўка памоўка, а воўк на парог!

П ы з а (*шэптам*). На сёння праца скончана! (*Дае
Жабрачцы колькі грошаў і адбірае венік.*) Каб вочы мае
цябе не бачылі да заўтра!

Жабрачка паспешліва знікае, а Пыза робіць выгляд,
што старанна падмятае пляц.

Э р н а. Усё, агляд скончаны. Вы наш першы, гана-
ровы наведнік, пане Бурмістру.

Бурмістр. Што ж, уражанне ад вашага звярынца ў цэлым добрае. Звяры дагледжаныя, клеткі чыстыя. Блізкае знаёмства жыхароў нашага мястэчка з прадстаўнікамі жывёльнага свету палепшыць іх норавы. Вось толькі гэты арангутан у трэцяй клетцы, чым ён займаецца?

Эрна. Не арангутан, пане Бурмістру. Самец шымпанзэ.

Бурмістр. Арангутан, шымпанзэ, макака – якая розніца? Але самец ваш, прашу прабачэння, пані...

Эрна. Эрна.

Бурмістр. Самец ваш, пані Эрна, займаецца аналізмам.

Эрна (*паціскае плячыма*). Натуральныя паводзіны самца без самкі.

Бурмістр. Я разумею, макака ўніверсітэтаў ды акадэміяў не сканчала, але, дбаючы пра цнатлівасць жанчын і дзяцей, няхай бы яна займалася натуральнымі паводзінамі ў менш публічным месцы. (*Фамільярна.*) Дарэчы, можаце зваць мяне проста Артурам. (*Зайважае пустую клетку з афішай “Галадар: 40 дзён без ежы”.*) А гэтая клетка чаму пустая?

Эрна. З гэтай клеткі пачыналася гісторыя нашага звярынца. Некалі ў ёй жыў славуты Галадар – чалавек, які сорок дзён вытрымоўваў без ежы. З выступленняў Галадара мой бацька распачынаў кар’еру імпрэсарыя, потым маці пачала танцаваць на канаце, пазней з’явіўся звярынец.

Бурмістр. А што сталася з тым Галадаром? (*Смяецца.*) Памёр з голаду?

Эрна (*паціскае плячыма*). Ніхто не ведае. Бацька казаў, што выступленні Галадара перасталі вабіць публіку, і давялося яго звольніць. Маці распавядала, што майстар пакрыўдзіўся на людзей, якія не разумелі сэнсу яго галадання, і з’ехаў у Тыбет. (*Усміхаецца.*)

А вось у нашага вартаўніка Пызы свая, арыгінальная версія.

Пыза спыняе працу і ахвотна ўлучаецца ў размову.

Пыза. Пані Эрна з мяне смяецца, але я кажу чыстую праўду. Тое, што людзі перасталі цікавіцца выступленнямі дзівака, – факт, мне мой папярэднік, стары вартаўнік, расказваў. Але ніхто Галадара не звальняў і нікуды ён не з’язджаў. Проста аднаго разу пасля сарака дзён ён наўмысна не спыніў галадоўкі. Няшчасны худнеў ды сох, аж пакуль не зменшыўся да мікраскапічных памераў. Спачатку яго можна было яшчэ ўгледзець у саломе, а цяпер можна толькі пачуць, як ён ціхенька пяе сваім пісклявым галаском.

Бурмістр. Якія дзівосы! Такую гісторыю за грошы трэба расказваць!

Эрна. Не сумнявайцеся: Пыза так і робіць, а даверлівых слухачоў не бракуе. Як бы там ні было, але, шануючы памяць бацькі, я пакінула клетку Галадара ў звярынцы. Сямейная рэліквія.

Бурмістр (*з навагай*). Праўда што, бацькоў трэба шанаваць. Вы мне ўсё больш падабаецца, Эрна. І каб засведчыць вам сваю сімпатыю, я запрашаю вас на вячэру. (*Шэптам.*) У неафіцыйнай абстаноўцы, сам-насам.

Эрна. Дзякуй, пане Артур. Але... не сёння. Яшчэ гэтулькі спраў у галаве: атрымаць дазвол ад санэпідэмастанцыі, задбаць пра рэкламу, правесці кампанію ў прэсе. (*Незаўважна працягвае Бурмістру канверт.*) Гэта Вам невялічкі падарунак... на знак супольнай любові да жывёлаў.

Бурмістр хуценька хавае канверт у кішэню, Пыза далікатна адварочваецца.

Б у р м і с т р (*бадзёра*). Дазвол, лічыце, у вас ужо ў кішэні, я патэлефаную начальніку санэпідэманстанцыі. Пра рэкламу таксама можаце не клапаціцца: я распараджуся, каб наведванне вашага звярынца стала абавязковым мерапрыемствам для ўсіх жыхароў мястэчка. А вось з прэсай раю быць асцярожнай...

З'яўляецца **Ж у р н а л і с т к а** з дыктафонам у руках. Заўважыўшы яе, Бурмістр пачынае нервавацца і паспешліва адкланьвацца.

Б у р м і с т р. Зрэшты, самі зарыентуецеся... Прыемна было пазнаёміцца, пані Эрна. (*Ціха.*) Памятайце пра маю прапанову.

Э р н а (*са штучнай усмешкай на твары*). Дзякуй вялікі! Запрашаю наведаць наш звярынец усёй сям'ёй.

Б у р м і с т р (*праз зубы*). Ужо наведалі. (*Праходзячы каля Журналісткі.*) Збачэнка.

Ж у р н а л і с т к а (*скрозь зубы.*) Кабель!

Бурмістр імкліва адыходзіць. Журналістка падыходзіць да Эрны і падае ёй руку.

Ж у р н а л і с т к а (*з пачуццём годнасці*). Касандра. Рэдактарка мясцовай газеты.

Э р н а (*прыязна*). Эрна. Дырэктарка звярынца.

Ж у р н а л і с т к а. Перавышэнне службовых паўнамоцтваў, сексуальныя дамаганні і, урэшце, хабар. Поўны джэнтльменскі набор, праўда?

Э р н а (*здзіўлена*). Што?

Ж у р н а л і с т к а (*з'едліва ўсміхаецца*). Ды так, нічога. Магу я ўзяць у вас інтэрв'ю?..

Вартаўнік Пыза стаўляе перад вагончыкам з надпісам “Каса” невялікі раскладаны столік і два раскладаныя крэслы. Зрабіўшы справу, адыходзіць. Эрна за-

прашае Журналістку сесці, потым сядзе сама. Журналістка кладзе дыктафон на столік і націскае кнопку.

Э р н а. Хачу вас адразу папярэдзіць: я не буду адказваць на занадта асабістыя пытанні. І на занадта агульныя – таксама.

Ж у р н а л і с т к а. Ясна. Аніякага сексу, аніякай палітыкі.

Э р н а. Так, чыстая рэклама.

Ж у р н а л і с т к а. Шчыра. А вы верыце ў рэкламу без сексу і палітыкі?

Э р н а (*дыпламатычна*). Я спадзяюся, што наша інтэрв'ю паспрыяе наведванню звярынца жыхарамі мястэчка.

Ж у р н а л і с т к а. Гэта залежыць ад трапнасці і арыгінальнасці вашых адказаў. (*Зычліва.*) Пастарайцеся спадабацца нашым чытачам. Вы ўпершыню ў нашых краях?

Э р н а. Так, але шмат гадоў таму назад сюды прыязджалі мае бацькі. Так што ў мяне прыроджаная сімпатыя да вашага мястэчка.

Ж у р н а л і с т к а. Думаеце, наша мястэчка яе заслугоўвае?

Э р н а (*разгублена*). Не разумею.

Ж у р н а л і с т к а. Добра, пойдзем далей. (*Бадзёра.*) Скажыце, як вы, маладая, прыгожая жанчына, адчуваеце сябе ў ролі *дырэктара звярынца*?

Э р н а. Цудоўна.

Ж у р н а л і с т к а. А звяры, якія сядзяць у клетцы, яны адчуваюць палёжку ад таго, што іхняя гаспадыня – жанчына?

Э р н а (*здзіўлена*). У чым гэта можа праяўляцца?

Ж у р н а л і с т к а. У больш гуманным стаўленні да ахвяраў. Вы не лічыце, што жанчына больш падыходзіць для кіравання грамадствам?

Э р н а. Шчыра кажучы, я ахвотна перадала б наш сямейны бізнес свайму брату, калі б такі ў мяне быў.

Ж у р н а л і с т к а. А чаму не мужу? Як растлумачыць, што такая разумная, прыгожая жанчына не замужам? (*Нечакана.*) Вы – лесбіянка?

Э р н а. Што?

Ж у р н а л і с т к а. Як вы ставіцеся да Парадаў роўнасці?

Э р н а. Якое дачыненне мае гэтае пытанне да тэмы нашай гутаркі?

Ж у р н а л і с т к а. У вас не было праблемаў з абаронцамі правоў жывёлаў?

Э р н а. Я належу да іхняга таварыства і рэгулярна палачу складкі з даходаў звярынца.

Ж у р н а л і с т к а. Скажыце, як вы, выкарыстоўваючы сваю дырэктарскую пасаду, змагаецеся з полавай дыскрымінацыяй?

Э р н а (*здзіўлена*). А якім спосабам я магу з ёй змагацца? Памяняць на клетцы шыльду “Леў” на “Ільвіца”?

Ж у р н а л і с т к а. Я пытаюся сур’ёзна. Вы не лічыце, што звярынец – гэта ідэальная метафара нашага сённяшняга свету?

Э р н а (*стомлена*). Я лічу, колькі тон ежы закупаць для жывёлаў, каб яны адчувалі сябе сытымі, колькі заплаціць работнікам, каб яны не разбегліся, лічу, колькі каштуе арэнда тэрыторыі, аплата электрычнасці, колькі пойдзе на падаткі і, прабачце, на розныя неафіцыйныя выдаткі... У мяне няма часу думаць пра метафары.

Ж у р н а л і с т к а. Скажыце, як вы ставіцеся да абортаў?

Э р н а. Вам не здаецца...

Ж у р н а л і с т к а (*перапыняе*). А да эўтаназіі?

Э р н а. Няўжо адказы на гэтыя пытанні паспрыяюць наведванню звярынца?

Ж у р н а л і с т к а. Нашым чытачам важна ведаць вашу грамадзянскую пазіцыю. Дык што вы робіце з безнадзейна хворымі жывёламі?

Э р н а. Іх усмерчваюць.

Ж у р н а л і с т к а. Скажыце, ці адчуваеце вы сябе свабоднай у нашым патрыярхальна-мужчынскім грамадстве?

Э р н а. Я адчуваю сябе стомленай. (*Нахіляецца над столікам і выключае дыктафон.*) Інтэрв'ю скончана. Баюся, у мяне няма шансаў спадабацца вашым чытачам.

Ж у р н а л і с т к а (*нечакана лагодна*). Дарма вы так нервуецеся, Эрна. Не крыўдуйце, проста ў мяне такі стыль. А інтэрв'ю выйдзе цудоўнае.

З'яўляецца А л я к с а н д р у суправаджэнні П ы з ы. У руках у Аляксандра дыктафон.

П ы з а (*разводзіць рукамі*). Пані Эрна, тут яшчэ адзін.

Э р н а (*спалохана*). Не! Больш ніякіх журналістаў!

А л я к с а н д р. Я не журналіст.

Ж у р н а л і с т к а (*паблажліва*). Гэта праўда.

А л я к с а н д р. Я настаўнік. Працую ў мясцовай гімназіі, а ў вольны час вывучаю праблему галаданя. (*Да Эрны, нясмела.*) Мы маглі б пагаварыць?

Э р н а. Не! У маім звярынцы звяры не галадаюць!

А л я к с а н д р. Вы не зразумелі. Мяне цікавіць галаданне ў метафізічным сэнсе: праблема свабоды.

Э р н а. Даволі з мяне праблемаў! Пыза, прывядзі госця.

А л я к с а н д р (*уроспачы*). Пачакайце! Гэта вельмі важна. Мы павінны з вамі пагаварыць! Я пішу кніжку пра Галадара.

Э р н а (*наспешліва*). Поспехаў!.. (*Усвядомішы, здзіўлена.*) Пра каго вы пішаце?

А л я к с а н д р (*усхвалявана*). Пра Майстра галадання, які працаваў у цырку вашага бацькі. Я пазбіраў усе архіўныя матэрыялы, усе газетныя публікацыі пра ягонае жыццё, крытычна разгледзеў шматлікія навуковыя інтэрпрэтацыі ягонай дзейнасці і стварыў сваю ўласную, арыгінальную тэорыю. Я не хачу выглядаць нясплывым, але, здаецца, я першы, хто слухна зразумеў сэнс ягонай вялікай місіі.

Ж у р н а л і с т к а (*усміхаецца*). Наш мясцовы дзівак.

Э р н а (*павагаўшыся з хвіліну*). Усё роўна не разумею, чым я магу вам дапамагчы. Калі хочаце, пагутарце з Пызам, гэта яго ўлюбёная тэма. (*Да Журналісткі.*) Хадземце, я вас правяду.

Ж у р н а л і с т к а. Вы хацелі сказаць – выправяджу? (*Уздымаецца з крэсла.*) Дарэчы, я хачу вас папярэдзіць: будзьце асцярожныя з нашым Бурмістрам. (*Павучальна.*) Пад маскай ягняці хаваецца аблічча льва.

Э р н а (*непрыязна*). Дзякуй за папярэджанне. Але я вырасла сярод звяроў.

Журналістка з Эрнай адыходзяць. Аляксандр як загіпнатызаваны глядзіць на клетку Галадара. Пыза нецярпліва торгае яго за рукаво. Аляксандр абарочваецца да вартаўніка.

П ы з а (*да Аляксандра*). Малады чалавек! За невялікую колькасць плацежных адзінак вы можаце выслухаць надзвычай цікавую і павучальную гісторыю, якая некалі здарылася ў нашым звярынцы.

Аляксандр вымае з кішэні некалькі паперак і дае вартаўніку. Пыза з павагай цалуе грошы і хавае ў кішэню.

Пыза (*пастайленым голасам*). Ну, слухайце, шаноўны! У клетцы, якую вы перад сабой бачыце, жыў некалі Галадар – чалавек, які сорак дзён мог абыходзіцца без ежы. Такі незвычайны талент прынёс яму гучную славу, багацце і ўвагу з боку жанчын. Карацей, усё тое, да чаго кожны з нас імкнецца. Але Фартуна любіць завабіць чалавека ў пастку краявідамі шчасця, а потым выкінуць на брудны сметнік рэчаіснасці. Неўзабаве людзі перасталі цікавіцца выступамі Галадара. Учарашні герой стаўся нікому не патрэбны і забыты, ягонае каляровае жыццё ператварылася ў шэрае існаванне. І вось аднаго разу пасля сарака дзён Галадар наўмысна не спыніў галадоўкі. Ён худнеў ды сох, аж пакуль не зменшыўся да памераў казюргі і не згубіўся ў саломе на дне клеткі. Цяпер яго ўжо не ўгледзіш, але можна яшчэ пачуць яго ціхую тужлівую песеньку.

Аляксандр. Я таксама чытаў гэтае апавяданне Кафкі... (*Іранічна.*) І вы верыце ў тыя казкі, якія расказваеце?

Пыза (*абурана*). Які яшчэ Кафка? Хто такі Кафка? Ён што, працаваў у нашым звярынцы? Я табе чыстую праўду расказваю!

Аляксандр (*сумеўшыся*). Прабачце, я не хацеў вас абразіць. Вы, мусіць, проста не ведаеце, што Галадар пакінуў сваю клетку якраз у час выступу ў нашым мястэчку. Паводле маіх падлікаў, здарылася гэта трыццаць гадоў таму.

Пыза. Слухай, адкуль ты ўзяўся такі разумнік? (*Насоўваецца на Аляксандра.*) Можна, хочаш заняць маё месца, га? Скажы лепш, дзе тут у вас бліжэйшы бар?

А л я к с а н д р (*вінавата*). Не ведаю.

П ы з а. Цьфу! Бярэшся расказваць пра тое, што здарылася трыццаць гадоў таму, а што цяпер адбываецца ў тваім горадзе, не ведаеш. (*Выпраўляецца шукаць бар.*)

Аляксандр дрыготкай рукой дакранаецца да пругоў Галадаровай клеткі.

А л я к с а н д р. Няўжо тут, у гэтай клетцы, сядзеў некалі чалавек, які мог перайначыць свет?..

З'ява другая

Праз некалькі дзён на тым самым месцы. Пагодны ранак. **Ж а б р а ч к а** падмятае пляц перад звярынцам. **З** вагончыка выходзіць **П ы з а**, пазяхае, глядзіць на гадзіннік.

П ы з а (*па-філасофску*). Усё ў гэтым свеце змяняецца: цэны на хлеб і на цыгарэты, назвы вуліц і гарадоў, філасофіі і рэлігіі. І толькі адно правіла застаецца непарушным: кожнага дня **Пыза** мусіць прачынацца з цёмнага рана і карміць звяроў. Цікава, каб я хоць раз праспаў, няўжо свет разваліўся б? Галодныя звяры вылезлі б са сваіх клетак і зжэрлі ўсіх жыхароў планеты. Пачынаючы з насельнікаў гэтага соннага мястэчка. (*Да Жабрачкі, якая спыніла працу і слухае ягоныя разважанні.*) Працуй, працуй, бабуля, я жартую.

Жабрачка старанна падмятае далей і знікае за вагончыкам.

П ы з а (*задаволена*). Але прыемна бачыць, што хоць нехта прачынаецца раней за мяне. (*Робіць некалькі крокаў і нечакана заўважае ў Галадаровай клетцы Н е з н а ё м а г а.*) А гэта што за нумар? Гэй, сябрук, ты хто такі?

Незнаёмы ніяк не рэагуе на словы вартаўніка.

П ы з а. Не чуеш? Навошта ты залез у клетку, дзівак? (*Падыходзіць бліжэй і разглядае Незнаёмага з ног да галавы.*) Да бамжа ты не падобны, хутчэй – да загулялага прафесара... Прызнайся, шаноўны, перабраў учора з калегамі і замест таго, каб залезці ў цёплы ложка да жончкі, залез у гэтую халодную клетку. (*Разважліва.*) Яно вядома, і там, і там – няволя, але лепей ідзі ты дадому.

Незнаёмы не рэагуе. Настрой у Пызы пачынае мяняцца з фамільярнага на злосны.

Пыза. Ну, годзе. Я з табой па-сяброўску, а ты сабе ані лыс. А ну, вылазь з клеткі, пакуль я цябе сілком не выцягнуў. (*Пагрозліва.*) Чуеш, фраер? Лічу да трох. Раз, два...

Незнаёмы мармыча сабе нешта пад нос, вартаўніковы пагрозы відавочна выклікаюць у яго занепакоенасць.

Пыза. Ага, заварушыўся, нарэшце. (*Адчыняе дзверцы клеткі.*) Тры. Давай, давай, выходзь на свабоду. Не змушай мяне да гвалтоўных дзеянняў. У нас з табой розныя вагавыя катэгорыі, і розніца не на тваю карысць.

Незнаёмы, замест таго каб пакінуць клетку, спалохана забіваецца ў самы кут.

Пыза. Т-а-а-ак. Я пачынаю траціць цярплівасць. Ты што, глухі? Нярко? А можа, ты вар'ят, які ўцёк з гарадскога шпіталю? Калі ласка, я не супраць, няхай хоць усе вар'яты уцякуць з больніц, а злачынцы – з турмаў. Толькі не трэба хавацца ў нашым звярынцы, у нас на ўсіх клетак не хопіць. (*Грозна.*) Вылазь з клеткі, псіх! Я каму сказаў?!

З-за вагончыка на імгненне паказваецца Жабраччына галава.

Жабрачка. Што за вэрхал, паночку?

Пыза (*раздражнёна*). Другое Прышэсце, старая!

Жабрачка. А Божа ты мой!

На шум з'яўляецца ўстрывожаная Эрна. Дырэк-тарка адзета ў лёгкі халацік, накінуты спехам, твар у яе заспаны і незадаволены. Ubачыўшы дырэктарку, Жабрачка паспешліва хаваецца за вагончыкам.

Эрна. Што здарылася, Пыза? Чаму ты крычыш як шалёны?

Пачуўшы Эрнін голас, Незнаёмы ўздымае голаў.

Пыза. Як жа мне не крычаць, пані Эрна? Самі зірніце. *(Паказвае на Галадарову клетку.)*

Эрна. Хто гэты чалавек? *(Пазяхае.)* Навошта ён залез у клетку?

Пыза. А я ведаю? Мусіць, мясцовы п'янюга. Зараз я яму! *(Сціскае кулакі і хоча ўвайсці ў клетку.)*

Эрна. Пачакай, Пыза. Лепш я выклічу паліцыю. Усё-ткі мы ў чужым горадзе.

Незнаёмы раптам ускоквае на ногі і кідаецца на пруты клеткі.

Незнаёмы. Марта!

Эрна ўздрыгвае і са страхам углядаецца ў твар Незнаёмага.

Пыза. А я ўжо быў падумаў, што ён нямко.

Незнаёмы *(няўпэўнена)*. Марта?

Эрна *(разгублена)*. Чаго хоча гэты чалавек?

Незнаёмы. Entschuldigung! Я памыліўся. *(Адыходзіць углыб клеткі і сядзе на падлогу.)*

Пыза. Я ж казаў: псіх! Выклікайце паліцыю, пані Эрна. Або адразу лекараў.

Эрна. Пачакай. *(Падыходзіць да клеткі і спрабуе завязаць размову з Незнаёмым.)* Вы мяне ведаеце? Які вы апынуліся ў гэтай клетцы?

Незнаёмы сядзіць на падлозе з абыякавым выглядам.

Пыза. Не трацьце часу, пані Эрна. І трымайцеся на ўсялякі выпадак далей ад пруютой клеткі. Раптам ён небяспечны?

Эрна (*да Незнаёмага*). Чаму вы назвалі мяне Мартай? Вы былі з ёй знаёмыя?

Незнаёмы (*уздымае голаў і яшчэ раз уважліва разглядае Эрну*). Вы не Марта.

Эрна. А вы хто? Чаго вы хочаце?

Незнаёмы (*абыякава*). Пакіньце мяне ў спакоі. (*Апускае голаў.*)

Эрна адыходзіць ад клеткі.

Пыза. Чулі яго? Якое нахабства!

Эрна (*няўпэўнена*). Паслухай, Пыза... а раптам... гэта ягоная клетка?

Пыза (*здзіўлена*). Што вы хочаце сказаць, пані Эрна? Нібыта гэты псіх можа быць...

Невядома адкуль з'яўляецца ўзрушаны Аляксандр, падбягае да клеткі і ва ўсе вочы глядзіць на Незнаёмага.

Аляксандр. Прыехаў звярынец, і Ён вярнуўся! (*Да Пызы.*) Я не памыліўся, я ўсё дакладна падлічыў. Гэта Ён! (*Да Эрны.*) Вы разумееце, што адбылося? Вы разумееце, што цяпер адбудзецца? З намі, з усім светам?

Пыза. Ну, вось, яшчэ адзін. Мястэчка вар'ятаў! Пані Эрна, дарма мы сюды прыехалі.

З’ява трэцяя

За невялікім раскладаным столікам Эрна і Аляксандр п’юць каву. Незнаёмы сядзіць у клетцы, нерухомы, цалкам засяроджаны на сваіх думках. На клетцы вісіць дошка, дзе крэйдай выведзена лічба “3”.

Эрна. У вас дрыжаць рукі: не разліце кавы. І не стукайце зубамі аб бераг кубачка.

Аляксандр. Прабачце, гэта ад хвалявання. (*Узрушана.*) Я ўсё яшчэ не магу паверыць... Я на ўласныя вочы бачу самога Галадара і бяру ўдзел у вялікай Містэрыі перамогі духу над матэрыяй!

Эрна. А ў мяне адчуванне, што я бяру ўдзел у таннім фарсе.

Аляксандр. Пані Эрна, як вы можаце такое казаць! Пры ім... Пасля ўсіх маіх аргументаў і довадаў! Вы ж учора пагадзіліся са мной і далі згоду на эксперымент.

Эрна. Я дала згоду на выступ нейкага дзівака ў цыркавым нумары пад назвай “40 дзён без ежы”. Каб спраўдзіць, ці прынясе гэты старадаўні атракцыён прыбытак у наш час. Але я не падзяляю вашы містычныя пагляды. І не пэўная, што чалавек у клетцы – сапраўдны Галадар.

Аляксандр (*з жахам*). Пані Эрна, я не веру, што вы пайшлі на гэта толькі дзеля грошай! Няпраўда!

Эрна (*няўпэўнена*). Ну, яшчэ на знак пашаны да сваіх бацькоў, якія некалі гэты нумар арганізавалі. А можа, з чыста жаночай цікаўнасці: паглядзець, чым усё скончыцца. (*Ціха.*) Напэўна, нічым добрым.

Аляксандр. Але ж ён не есць ужо другі дзень! Гэта сапраўдны Галадар. Новы Ісус Хрыстос!

Эрна. Я таксама, бывае, некалькі дзён не ем: ад хваробы ці проста з прычыны дрэннага настрою. Але не раблюся ад гэтага Марыяй Магдаленай.

А л я к с а н д р. Паглядзім, што вы скажаце праз месяц.

Э р н а. А што кажа ваш нібы-Галадар? Хрыстос не толькі рабіў чуды, але і прамаўляў перад вернікамі казанні. Гэты – маўчыць, альбо мармыча нейкія незразумелыя словы і на ўсіх мовах адразу.

А л я к с а н д р. Я старанна запісваю ўсё, што ён кажа. (*Вымае з кішэні невялікі нататнік.*) Некаторыя фразы мне ўдалося разабраць.

Э р н а. Напрыклад?

А л я к с а н д р. “Tere fere kuku strzela baba z łuku...”

Э р н а. Што гэта значыць?

А л я к с а н д р (*сарамліва*). Не перакладаецца. Нешта смешнае. Здаецца, з Ружэвіча.

Э р н а (*іранічна*). І ўсё?

А л я к с а н д р. Вось яшчэ, вельмі важнае. “Meine Körperschale konnte nicht meine Geistesgut aushalten”.

Э р н а. А гэта перакладаецца?

А л я к с а н д р. Так. “Жар майго духу спаліў маю зямную абалонку”. Здаецца, гэта з Шапенаўэра. А можа, з Кафкі. Вось апошнюю фразу я ніяк не магу разабраць. “...злы вецер мяне разарве на кавалкі”. І яшчэ пра нейкую дзяўчынку.

Э р н а. Нешта знаёмае. Але якое ўсё гэта мае значэнне? Наведайце мясцовую вар’ятню, і які-кольвек учарашні дацэнт выдасць вам такія афарызмы, за якія яго ўсё жыццё можна трымаць у клетцы. Мусіць, мае рацыю Пыза, які лічыць нашага нібы-Галадара звычайным збеглым псіхам. Дарэмна я паддалася на вашы ўгаворы.

З’яўляецца *Ж у р н а л і с т к а*, спачатку падыходзіць да клеткі з Незнаёмым, потым да століка, за якім сядзяць Эрна з Александрам.

Журналістка. Якая мілая кампанія! Рада вас бачыць.

Эрна (злосна). А я вас, шчыра сказаць, не вельмі. Пасля таго, што вы напісалі ў сваёй газеце, нашаму звярынцу зрабілася няўтульна ў вашым мястэчку. (Бярэ са століка газету і знаходзіць інтэрв'ю).

Аляксандр. Я лепш пасяджу каля Галадара. Раптам ён яшчэ нешта скажа? (Вызваляе месца за столікам Журналістцы і адыходзіць да клеткі.)

Журналістка. Вам не спадабаўся наш матэрыял, Эрна? (Сядзе за столік.)

Эрна. Не спадабаўся? Я ў абурэнні ад яго! Чаго варта адна гэтая фраза: “Вандроўны звярынец Эрны як у люстэрку паказвае сапраўднае аблічча нашага мястэчка, дзікія парадкі ў ім, атмасферу страху, нястачу правоў і свабодаў. Трэба абавязкова пабачыць гэтую мадэль таталітарнага грамадства, каб у няшчасных, зацкаваных, кінутых у клеткі жывёлах пазнаць сябе”. (Глядзіць на Журналістку.) Мелася быць чыстая рэклама.

Журналістка. Паверце, гэта зацікавіць нашых чытачоў.

Эрна. А вашага Бурмістра?

Журналістка (з выклікам). Баіцёся?

Эрна. Я не ўмешваюся ў палітыку, я займаюся бізнесам.

Журналістка. Не ўмешваецеся? А акцыя пратэсту, якая распачалася ўчора ў вашым звярынцы?

Эрна (здзіўлена). Якая яшчэ акцыя пратэсту?

Журналістка (паказвае на клетку з Незнаёмым). Супраць чаго галадае гэты чалавек? (Уключае дыктафон.) Што ён хоча сказаць нам сваёй галадоўкай?

Эрна (абурана). Паслухайце, мне не патрэбны лішнія клопаты. А вы мне іх ствараеце. (Нахіляецца над сталом і выключае дыктафон.)

Ж у р н а л і с т к а. Але ён галадае на знак пратэсту?
Супраць чаго?

Э р н а. Ён галадае не супраць нечага, ён галадае проста так. Прабачце, не проста так, а за грошы. Галаданне – ягоная прафесія, ягоны... бізнес. Я плачу яму за гэта.

Ж у р н а л і с т к а (*расчаравана*). Галадае за грошы? Нашым чытачам гэта не спадабаецца. (*Задумваецца.*) Не, тут патрэбна высокая ідэя, нейкі гучны лозунг, каб прыцягнуць увагу грамадства... Хочаце, я дапамагу вам?

Э р н а. Я хачу аднаго: каб вы трымаліся як найдалей ад нашага звярынца! (*Выскоквае з-за стала.*)

Ж у р н а л і с т к а. Зноў мяне выправоджваеце?
(*Неахвотна ўздымаецца з крэсла.*)

У гэты момант з'яўляецца Б у р м і с т р, падыходзіць да століка.

Б у р м і с т р (*падміргвае Эрне*). Спеліся, птушачкі?
(*Да Журналісткі, скрозь зубы.*) Прадажная дзеўка!

Ж у р н а л і с т к а (*да Бурмістра, ціха*). Хам!

Э р н а (*здзіўлена*). Чаму вы заўсёды з'яўляецеся разам?

Ж у р н а л і с т к а. Я вас з задавальненнем пакідаю.
(*Да Эрны.*) Але запомніце, Эрна: у наш час нічога не робіцца “проста так”. Альбо “за”, альбо “супраць”.
(*Дэманстратыўна сыходзіць.*)

Бурмістр развальваецца ў крэсле.

Б у р м і с т р. Яна мае рацыю. (*Бярэ са століка газету і паказвае Эрне.*) Вы павінны зрабіць выбар.

Э р н а. Божа, які выбар? Я вам зараз усё растлумачу, Артур. (*Прыязна*). Пап'яце кавы?

Б у р м і с т р (*суха*). Прашу называць мяне “пане Бурмістру”. Да высвятлення вашай грамадзянскай пазіцыі. Дарэчы, санэпідэманстанцыя да вас усё-ткі прыедзе.

Э р н а (*бездапаможна падае ў крэсла*). Няма ў мяне пазіцыі. Я да вашага грамадства не належу. Я не ведаю і не хачу ведаць правілаў вашай гульні.

Б у р м і с т р. Памыляецеся, мілая. (*Махае газетай перад тварам Эрны.*) Калі вы прыехалі да нас, калі вы збіраецеся зарабляць на нас грошы, вы мусіце падпарадкоўвацца нашым правілам гульні!

Э р н а (*вінавата*). Прабачце мне, я заблыталася. Скажыце, што я зрабіла не так? І што я мушу зрабіць, каб вярнуць ваш давер і сімпатыю?

Б у р м і с т р (*больш лагодна*). Вось так лепш. Я не вінавачу вас, Эрна, у скандальнай публікацыі ў газеце. (*Кідае газету на стол.*) Ведаю, гэта Касандрына заслуга. Але што тут у вас адбываецца? (*Паказвае на клетку з Незнаёмым.*) Чаму вы замкнулі чалавека ў клетку і паказваеце яго наведвальнікам? Што вы гэтым хочаце сказаць?

Э р н а. Я ж вам расказвала: гэта вядомы цыркавы нумар, з яго мой бацька пачынаў кар’еру імпрэсарыя. З’явіўся добраахвотнік, і мы надумалі ўзнавіць атракцыён, спраўдзіць, ці прынясе ён прыбытак у нашыя часы.

Б у р м і с т р (*занепакоена*). Адкуль з’явіўся? Ён – мясцовы?

Э р н а (*няпэўна*). Знакаміты прафесіянал. Вось той малады навуковец пра яго цэлую кнігу напісаў.

Б у р м і с т р (*кінуўшы пагардлівы погляд на Аляксандра.*) Знайшоўся мне навуковец.

Э р н а (*пераканальна*). Паверце, наша галадоўка нічому не прысвечана. Чыста камерцыйная акцыя, без усякіх палітычных матываў.

Б у р м і с т р. Дрэнна, што не прысвечана. У такім разе кожны на свой розум можа яе звязаць з чым заўгодна. (*Катэгарычна.*) Трэба вашу чыста камерцыйную акцыю нечаму прысвяціць. Прыдумаць канкрэтны, недвухсэнсоўны лозунг. Альбо закрывайце ваш зварынец і валіце з нашага мястэчка!

Э р н а (*разгублена*). Але які лозунг?

Б у р м і с т р. Ну, прыкладам, “за чысціню ў нашым горадзе!”.

Э р н а. Але гэта значыць...

Б у р м і с т р (*мякка*). Я вас не змушаю. Я кажу, “прыкладам”.

Э р н а (*прыгнечана*). Можна, я падумаю?

Б у р м і с т р. Падумайце, мілая. (*Уздымаецца з-за стала.*) І над маім запрашэннем на вячэру – таксама.

Э р н а. Дзякуй, пане Бурмістру. Але спачатку навяду парадак у сваіх уладаннях. (*Паказвае на клетку з Незнаёмым.*)

Б у р м і с т р (*сур’ёзным голасам*). Слушна. Даю вам час да заўтра. (*Падыходзіць у суправаджэнні Эрны да клеткі і разглядае Незнаёмага.*) Кажце, знакаміты прафесіянал? А выглядае няважна, як нейкі апоўзлік. (*Ціха.*) Трэба дазнацца, хто гэта.

Э р н а. Дык галадае ж чалавек. (*Жартаўліва.*) Вы самі паспрабуйце, пане Бурмістру.

Б у р м і с т р. Э, не! (*Ківае пальцам перад тварам у Эрны.*) Не зачыніце мяне ў клетцы! (*Фамільярна.*) Дарэчы, можаце зноў называць мяне Артурам. (*Рагоча.*) Да чарговай газетнай публікацыі. (*Развітваецца з Эрнай і адыходзіць.*)

Эрна вымае цыгарэты і нервова курыць. Аляксандр падыходзіць да яе з нататнікам у руках.

А л ь к с а н д р (*са шкадаваннем*). Нічога новага не сказаў. Зноў паўтарае нешта пра разарваныя кавалкі.

Відаць, глыбокі разрыў з рэчаіснасцю спарадзіў у яго апакаліптычныя настроі. (*Зазірае ў вочы Эрны як верны сабака.*) Што здарылася, пані Эрна? Яны сапсавалі вам настрой?

Э р н а. Канчаем гэтую недарэчную камедыю. Рас-
тлумачце свайму Ісусу Хрысту, што Бурмістр заба-
раніў Узнясенне.

А л я к с а н д р. Не жартуйце так, пані Эрна.

Э р н а. Гэта не жарты. (*Крычыць.*) Паказ сконча-
ны! Нядошлых акцёраў прашу пакінуць сцэну! (*Раз-
глядаецца.*) Дзе Пыза? Забярыце адсюль гэтых вар'я-
таў! Абодвух!

Нейкі час пануе гнятлівае маўчанне. Эрна і Аляк-
сандр з насцярожанасцю глядзяць адзін на аднаго.

Э р н а. Маўчыце? Добра, што маўчыце, бо я вашы
псеўданавуковыя трызненні слухаць не збіраюся!

А л я к с а н д р. Ведаеце, ёсць людзі, якія імкнуцца
выглядаць лепш, чым яны ёсць насамрэч. А ёсць та-
кія, якія намагаюцца выглядаць горш. Вы належыце
да другой катэгорыі, пані Эрна.

Э р н а (*здзіўлена*). Ого, мы нечакана перайшлі на
асабістыя тэмы! Гэта мне больш даспадобы. А вы што
за чалавек, Аляксандр? Давайце пагаворым пра вас.
Да якой катэгорыі вы належыце?

А л я к с а н д р. Я чалавек нецікавы, звычайны няў-
дачнік. Ува ўсякім разе, лічыў сябе такім да ўчораш-
няга дня.

Э р н а (*пагардліва*). У вас ёсць сям'я?

А л я к с а н д р. Не.

Э р н а. Увагай жанчын вы не распешчаны?

А л я к с а н д р. У мяне была нарачоная. (*Сарамлі-
ва.*) Не думаю, што гэта цікавая тэма для размовы.

Э р н а (*злосна*). Але нарачоная кінула вас?

А л я к с а н д р. Як Вы здагадаліся? Зрэшты, гэта ні цяжка... Так, яна сказала, што, акрамя ідэй, мяне нічога ў жыцці не хвалюе. Што, калі я буду займацца праблемай Голаду, ёй давядзецца галадаць у сапраўд-насці...

Э р н а (*зразумейшы, што зайшла задалёка*). Прабачце... Я не хацела вас пакрыўдзіць.

А л я к с а н д р. Што вы, мая нарочная мела рацыю. Які з мяне муж? Які бацька? (*Успамінае.*) Мы рассталіся ў парку. Насустрач нам ішлі дзеці з прыгожымі паветранымі шарыкамі, і нарочная спытала, ці хацеў бы я мець... “Паветраны шарык?” – пажартаваў я. Яна пакрыўдзілася, развярнулася і моўчкі пайшла па алеі...

Э р н а (*перапыхае*). Пачакайце, Аляксандр! Вы сказалі, дзеці з паветранымі шарыкамі? (*Узбуджана.*) Як я адразу не здагадалася!

А л я к с а н д р. Пані Эрна...

Э р н а. Ягоняя словы пра вецер... Прачытайце мне яшчэ раз апошні запіс у вашым нататніку.

А л я к с а н д р. З прыемнасцю, калі вам цікава. (*Разгортвае нататнік.*) “Злы вецер мяне разарве на кавалкі”.

Э р н а. Слухайце! (*Напявае.*)

Паветраны шарык дзяўчынка трымала,

Вясёлую песеньку ціха спявала:

— Ах, шарык, вандроўнік шчаслівы і смелы,

Узняцца ў паветра я вельмі хацела б!

А л я к с а н д р (*ветліва*). Вы прыгожа спяваеце.

Э р н а. Слухайце далей! (*Уздымаецца з крэсла і падыходзіць да клеткі з Незнаёмым, спявае гучна.*)

Каб разам з табою далёка, высока

Занёс мяне вецер на зайздрасць сяброўкам.

За шэрыя хмары, да цёплага сонца,

Там лётаць бязважка, няспынна, бясконца.

Паветраны шарык ёй сумна адказваў:
— Дурнічка, у небе не быў я ні разу.
Як толькі ўздымуся за шэрыя хмаркі,
Злы вецер мяне разарве на кавалкі.

Незнаёмы ўважліва выслухоўвае песню, нічога не кажа, але відаць, што ён вельмі ўзрушаны.

Э р н а. Разумеце, гэта песня! Дзіцячая песенька, якую спявала мне маці. І ён яе чуў, ён яе запомніў!
Я пэўная, ён яе ведаў!

А л я к с а н д р. Нічога не разумею. Каго ведаў?
(*З надзеяй.*) Вы не спыніце эксперымент, пані Эрна?

Э р н а. Не. Пакуль не пераканаюся... (*Раптоўна.*)
Вы згадалі пра шпацыр па парку з нарачонай, і ў мяне паправіўся настрой.

А л я к с а н д р (*ніякавата*). Вельмі прыемна.

Э р н а. Не злуйце, Аляксандр. Хадземце лепш на шпацыр! Пакажаце мне ваша цудоўнае мястэчка. А потым вып'ем дзе шампанскага і прыдумаем трапны лозунг для нашага атракцыёна.

А л я к с а н д р. Але я хацеў бы застацца пры Галадары і працягваць свае запісы...

Э р н а (*грозна*). Я магу раззлавацца і перадумаць!
Дайце чалавеку адпачыць!

А л я к с а н д р (*спешна*). Вядома, хадземце на шпацыр. (*Вінавата.*) Прабачце, Эрна! З мяне кепскі кавалер.

Э р н а. Але, спадзяюся, добры экскурсавод. Я вам казалы, што адчуваю сімпатыю да вашага мястэчка?
(*Бярэ Аляксандра пад руку, і яны сыходзяць.*)

Незнаёмы сядзіць, прыхіліўшыся спінай да сцяны клеткі. Нейкі час каля звярынца ціха. Але неўзабаве з'яўляецца п'яны Пыза ў суправаджэнні Жабрачкі. Пыза гарлае непрыстойную песню.

Ж а б р а ч к а. Асцярожна, паночку! (*Падтрымлівае Пызу, які моцна хістаецца.*) Ужо амаль дабраліся.

П ы з а. Дзякуй, старая. Прытаміўся я.

Ж а б р а ч к а (*асуджальна*). Хіба можна такому культурнаму, замежнаму пану напівацца, як нейкаму мясцоваму гіцлю? Каб не я, праляжаў бы пан пад плотам да ранку.

П ы з а. А хіба я вінаваты, што ў вашым мястэчку шынкі стаяць так нязручна? Спачатку да іх не дабрацца, потым з іх не вярнуцца. (*Крычыць у бок клеткі з Незнаёмым.*) Уставай, дармаед!

Ж а б р а ч к а. Цішэй, хай пакутнік паспіць.

П ы з а. Знайшла пакутніка! Жулік гэта.

Ж а б р а ч к а. Ад добрага жыцця яшчэ ніводзін чалавек самахоць у клетку не залазіў.

П ы з а. Шкадуеш яго? А ён намі пагарджае.

Ж а б р а ч к а. Адкуль вы ведаеце, паночку? Ён жа ўвесь час маўчыць.

П ы з а. Вось бачыш, ён нават гаварыць з намі не хоча. Усё ад пыхі. (*Набліжаецца да клеткі, вымае з кішэні пляскатую пляшку і падае Незнаёмому.*) Выпі з намі, калі нас паважаеш.

Ж а б р а ч к а. Не можа ён піць, калі закусіць няма як.

П ы з а. А мы і закусіць дамо. (*Вымае з кішэні кавалак кілбасы і прапануе Незнаёмому.*) Еш, мы нікому не скажам. Бачыш, адварочваецца ад нас. (*Робіць колькі глыткоў і падае пляшку Жабрачцы.*) На, ты выпі.

Ж а б р а ч к а. Дзякуй, паночку. (*П'е з пляшкі.*) Але Вы больш не піце. Яшчэ ўбачыць пані дырэктарка.

П ы з а. А, там... Яна мяне не звольніць. Хто будзе карміць звяроў, чысціць клеткі? Можа, гэты беларучка? (*Нечакана кідае ў Незнаёмага кілбасой, але не трапляе*). Ашуканец!

Ж а б р а ч к а. За што вы яго так не любіце?

Пыза (*раптам апускаецца на зямлю і пачынае плакаць*). Ё-ы-ы-ы! Злачынца!

Жабрачка. Ну вось яшчэ! Казала ж вам, паночку, болей не піце.

Пыза. Ён яго забіў. Усеў на яго сваім кашчавым азадкам. Расціснуў сваімі цяжкімі бруднымі ботамі.

Жабрачка (*здзіўлена*). Каго?

Пыза (*усхліпвае*). Майго беднага Галадарчыка... Няшчаснага маленькага чалавечка, які хаваўся ў саломе... Ён так жаласліва спяваў сваім пісклявым голасам.

Жабрачка. Што дзеецца на свеце! (*Спалохана жагнаецца.*)

Пыза (*усхопліваецца з зямлі і як шалёны кідаецца на пруты клеткі*). Самазванца! Ты можаш дурыць увесь свет. Але мяне не ашукаеш! Я выведу цябе на чыстую ваду!

Незнаёмы нерухома сядзіць сярод клеткі і сумнымі вачыма глядзіць на навакольны свет.

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

З’ява чацвёртая

Праз некалькі дзён на тым самым месцы. На дошцы, што вісіць на клетцы з Незнаёмым, крэйдай выведзе на лічба “6”. Пыза прымацоўвае над клеткай лозунг: “Галаданне ў медыцынскіх мэтах: танны і эфектыўны СПОСАБ ПАХУДЗЕЦЬ на 15 кілаграмаў!” Эрн энергічна кіруе Пызавымі дзеяннямі, Аляксандр стаіць крыху воддаль і асуджальна назірае за тым, што адбываецца. Незнаёмы сядзіць у клетцы, адварнуўшыся.

Эрна. Не, Пыза, крыху вышэй. Яшчэ вышэй. Цяпер добра.

Аляксандр. Якая лухта!

Эрна. Што вам не падабаецца, Аляксандр?

Аляксандр. Прафанацыя вялікай ідэі, якая адбываецца ў мяне на вачох. Вашая хлусня абражае Галадара і пярэчыць сакральнаму сэнсу ягонай ахвяры.

Эрна. Па-мойму, вашага Галадара зусім не цікавіць, што напісана ў яго на клетцы. Ён нават не рэагуе. Затое ўсе іншыя будуць задаволеныя: і тыя, хто “за”, і тыя, хто “супраць”, і тыя, каму важна пахудзець на 15 кілаграмаў.

Аляксандр. Гэта цынічна.

Эрна. Я згодная, але што застаецца рабіць? Хадзем, Пыза, перавядзем шымпанзэ ў іншую клетку. Няшчасная малпа!

Эрна і Пыза адыходзяць. Аляксандр набліжаецца да клеткі і “гутарыць” з Незнаёмым.

Аляксандр (*вінавата*). Выбачайце, Майстра, яны самі не разумеюць, што чыняць. Яны не здагадваюцца, што ўся іхняя штодзённая мітусня, іхнія так

звання “проблемы” не варгыя адной хвіліны Твайго галадання. Людзі старанна ўкладаюць мазаіку з дробязных спраў, абавязкаў, вартых жалю памкненняў, легкадумна абрастаюць знаёмымі, прыяцелямі, сябрамі, ворагамі, шукаюць забыцця ў каханні, каб толькі не застацца сам-насам з сабой, не спазнаць цяжару сапраўднай свабоды...

Незнаёмы ў клетцы пачынае праяўляць пэўную цікавасць да Аляксандравай прамовы.

А л я к с а н д р (*задумліва*). Некалі і я быў такім самым, як яны, пакуль выпадкова не натрапіў у старой газеце на артыкул пра Твае выступы ў нашым мястэчку трыццаць гадоў таму. Я пачаў цікавіцца праблемай аскезы і адмаўлення ад спажывання жыцця ўва ўсіх яго праявах. Спачатку я проста чытаў усё, што напісалі пра гэта іншыя (а пісалі яны пераважна розную лухту), а потым і сам пачаў запісваць у нататнік свае думкі на гэты конт. (*Паказвае Незнаёмаму нататнік.*) І, здаецца, я раскрыў Тваю таямніцу, зразумеў сапраўдны, метафізічны сэнс галадання.

Раптам Незнаёмы працягвае руку да нататніка і робіць нецярплівы, загадны рух.

А л я к с а н д р (*уражаны*). Табе цікава, што я напісаў?.. Не, я не адважваюся аддаць свае дылетанцкія разважанні на Твой суд. Яшчэ не час, я мушу адрэдагаваць свае запісы...

Незнаёмы зноў робіць нецярплівы рух рукой. Аляксандр паслухмяна аддае яму нататнік.

А л я к с а н д р. Добра, бяры. Для мяне гэта вялікі гонар. (*Сарамліва ўсміхаецца.*) У кожнага прарока мусяць быць вучні. З натоўпу абыякавых альбо варо-

жых людзей павінен вылучыцца хоць адзін чалавек, які зразумее Настаўніка, ахвяруе ягонай справе ўсё сваё жыццё. Той, хто растлумачыць яго навуку іншым, сістэматызуе, а можа, нават удасканаліць яе.

У час Аляксандравага маналогу Незнаёмы гартае нататнік, чытае асобныя запісы, робячы дзіўныя грымасы.

А л я к с а н д р. Вядома, заўсёды ёсць небяспека памылковай інтэрпрэтацыі. Гісторыя ведае шмат выпадкаў, калі вучні не разумелі сапраўднага сэнсу навукі сваіх настаўнікаў і нават перайначвалі, скажалі іх словы. (*Даверліва.*) Прызнаюся, мяне таксама адольвалі сумневы, мне здавалася, што я блукаю па цёмным лабірынце без карты і без ліхтара. Але пасля твайго цудоўнага вяртання з трыццацігадовага нябыту я зразумеў, што рухаюся ў слушным кірунку. Гэта таемны знак, узнагарода за маю веру. Спадзяюся, я буду годным вучнем вялікага Настаўніка, а не якой самаўпэўненай малпай.

Раптам Незнаёмага бярэ шал, ён пачынае выдзіраць лісты з Аляксандравага нататніка і раскідаць іх у розныя бакі.

А л я к с а н д р (*не верыць сваім вачам*). Не! Не! Што ты робіш? Перастань, я прашу цябе! Я прысвяціў тваёй справе ўсё жыццё! (*Хапаецца рукамі за галаву.*) Гэтага не можа быць!

Выведзены з сябе Незнаёмы кідаецца на пруты клеткі. Разгублены, прыгнечаны Аляксандр адыходзіць, не азіраючыся.

З'яўляецца Ж а б р а ч к а, заўважае параскіданыя вакол клеткі лісткі паперы.

Ж а б р а ч к а. Але ж нарабілі смецця! (*Старанна падмятае пляц перад клеткай.*)

З'яўляецца Б у р м і с т р, аглядае клетку, чытае лозунг.

Б у р м і с т р (*услых*). “Галаданне ў медыцынскіх мэтах: танны і эфектыўны СПОСАБ ПАХУДЗЕЦЬ на 15 кілаграмаў!” Хітрая дзеўка. Думае, мяне так проста абвесці вакол пальца... (*Занепакоена.*) Заўтра мінае тыдзень, як ён галадае. Гэта ўжо небяспечна. (*Заўважае Жабрачку. Уважліва прыглядаецца да яе, потым кліча.*) Гэй, ты, хадзі сюды.

Жабрачка паслухмяна падыходзіць да Бурмістра.

Б у р м і с т р. Ведаеш, хто я такі?

Ж а б р а ч к а (*прыглядаецца*). Няўжо наш... (*Кідаецца цалаваць Бурмістру рукі.*) Пане Бурмістру!

Б у р м і с т р (*хавае рукі за спіну*). Працуеш без дазволу?

Ж а б р а ч к а. Не маю за што жыць, от і мушу. Пашкадуйце няшчасную жанчыну! (*Кідаецца на калені.*)

Б у р м і с т р. Устань. (*Паказвае на Незнаёмага.*) Ведаеш гэтага чалавека?

Ж а б р а ч к а (*уздымаецца з зямлі*). Не.

Б у р м і с т р. Шкада. Давядзецца цябе аддаць пад арышт.

Ж а б р а ч к а (*зноў падае на калені*). Богам клянуся, не ведаю! Адны кажучь, ён – святы, іншыя – самазванца.

Б у р м і с т р. А ты як думаеш?

Ж а б р а ч к а (*жаласліва*). Я старая, неразумная жанчына. Як загадаеце, так і буду думаць.

Б у р м і с т р. Добра... А можа, ты ўсё-ткі ведаеш

гэтага чалавека, бачыла яго раней і ўспомніш дзе? Хадзем, разгледзім яго ўважліва.

Жабрачка падхопліваецца з каленяў і за Бурмістрам падыходзіць да клеткі. Бурмістр паказвае рукой на Незнаёмага і нешта ціха гаворыць Жабрачцы. Жабрачка паслухмяна ківае галавой. Бурмістр гаворыць ёй яшчэ нешта, Жабрачка пагаджаецца, цалуе Бурмістру руку.

З’яўляецца **Ж у р н а л і с т к а**. Бурмістр робіць Жабрачцы знак, каб тая знікла. Жабрачка падбірае з зямлі венік і хаваецца за вагончыкам. Журналістка з цікавасцю чытае лозунг на клетцы.

Ж у р н а л і с т к а (*з пагардлівай усмешкай*). Фі, як гэта плытка. Усё адно, што страляць з гарматы па вераб’ях.

Б у р м і с т р (*падыходзіць да Журналісткі*). Бачу, ты незадаволеная?

Ж у р н а л і с т к а. Можна падумаць, у цябе ёсць прычыны радавацца. Яна робіць з нас ідыётаў.

Б у р м і с т р. Але чым *табе* не падабаецца гэты Галадар? Самной усё зразумела: я мушу падтрымліваць парадак, а кожная таямнічая з’ява стварае хаос у свядомасці жыхароў нашага мястэчка, выклікае нязручныя пытанні і непатрэбныя сумневы. Але ў цябе, Касандра, чалавек, які дэманстратыўна сядзіць у клетцы і галадае, павінен выклікаць іншыя пачуцці...

Ж у р н а л і с т к а. У мяне ён выклікае пачуццё пагарды і раздражнення. (*З пафасам, нібыта цытуючы свой будучы артыкул.*) У той час, калі за краты кідаюць тых, хто змагаецца за свабоду, гэты “пакутнік” замыкаецца ў клетцы добраахвотна. У той час, калі людзі галадаюць, каб сцвердзіць сваё права на лепшае жыццё, гэты псеўдааскет адмаўляецца ад радасцяў жыцця прынцыпова. Гэта небяспечны чалавек,

і яго з'яўленне ў нашым мястэчку прыносіць вялікую шкоду.

Б у р м і с т р (*іранічна*). Ты не верыш, што ён галадае ў медыцынскіх мэтах, каб пахудзець на 15 кілаграмаў?

Ж у р н а л і с т к а. Маскіроўка!

Б у р м і с т р (*задаволена*). Нарэшце нашыя погляды супалі. (*Усміхаецца.*) Як у старыя добрыя часы. Можа, замырмся?

Ж у р н а л і с т к а. Пасля ўсяго, што ты нарабіў? Ты яшчэ прапануй у ложка да цябе вярнуцца.

Б у р м і с т р. І ў ложка, і дадому. (*Лагодна.*) Маючы цябе побач, мне было спакайней.

Ж у р н а л і с т к а. Не спадзявайся. Ніколі мы больш не будзем разам. Альбо ты, альбо я.

Б у р м і с т р. Шкада. З нас была добрая пара... А што з гэтым будзем рабіць? (*Паказвае на Незнаёмага.*) Заўтра пачынаецца другі тыдзень галадоўкі, сур'ёзная справа.

Ж у р н а л і с т к а (*паціскае плячыма*). Ты ў нас улада, можаш забараніць гэтае мерапрыемства ў кожную хвіліну.

Б у р м і с т р. Забараніць? (*Смяецца.*) О, не, такога падарунка для тваёй газеты я не зраблю. Не спадзявайся. Пад тваім лёгкім пяром звычайны валацуга адразу ператворыцца ў героя, у высакародную ахвяру рэпрэсіяў. Прыдумай што лепшае.

Ж у р н а л і с т к а. Не сумнявайся, прыдумаю... (*Пасля паўзы.*) Хачу дамовіцца з Эрнай правесці прэс-канферэнцыю Галадара. З нагоды заканчэння першага тыдня галадоўкі. (*Ціха.*) Баюся толькі, што нашая баязлівая дырэктарка не пагодзіцца.

Уваходзіць Э р н а ў суправаджэнні П ы з ы. Вартаўнік спыняецца каля Галадаровай клеткі, Эрна падыходзіць да гасцей.

Э р н а (*весела*). Цяпер я ўжо не здзіўляюся, убачыўшы вас разам! Мне расказалі, што некалі вы былі мужам і жонкай.

Б у р м і с т р. Плеткары!

Ж у р н а л і с т к а. Гэта было вельмі даўно. Цяпер у нас дыяметральна супраціўныя пагляды на жыццё.

Э р н а. Я заўважыла. Як вам падабаецца наш лозунг? (*Паказвае на клетку.*)

Б у р м і с т р. У вас спрытны розум, Эрна.

Ж у р н а л і с т к а. Фі!

Э р н а. Зноў вам нешта не падабаецца! Выбачайце, усім не дагадзіць.

Ж у р н а л і с т к а. Эрна, я прапаную правесці заўтра прэс-канферэнцыю з нагоды завяршэння першага тыдня вашага эксперымента.

Э р н а. Я катэгарычна супраць. У нас паказальны выступ артыста, а не грамадская акцыя. Ніякіх прэс-канферэнцыяў мы праводзіць не будзем.

Б у р м і с т р (*нечакана падтрымлівае Журналістку*). А давядзецца. Не толькі ў прэсы, але і ў жыхароў нашага мястэчка набіралася шмат пытанняў да вашага артыста, і давядзецца яму на гэтыя пытанні адказаць!

Журналістка і Эрна глядзяць на Бурмістра: Журналістка – здзіўлена, Эрна – спалохана.

Э р н а. Але артыст увесь час маўчыць, ён цалкам засяроджаны на працэсе галадання і не можа губляць апошніх сілаў у размовах.

Б у р м і с т р. У такім разе вы раскажаце пра мэты яго выступлення і адкажаце на пытанні. І ніякіх адгаворак, ніякіх выкручванняў, мая дарагая, інакш я зноў на вас раззлуюся!

Ж у р н а л і с т к а (*падазрона*). Што з табой, Артур?

Б у р м і с т р. А нічога. Проста не люблю, калі мае асабістыя сімпатыі выкарыстоўваюцца на шкоду грамадскім інтарэсам. *(Да Эрны, строга.)* Вы пераставілі на іншае месца клетку з арангутанам?

Э р н а. Так.

Б у р м і с т р. Хадземце праверым. *(Накіроўваецца шукаць клетку з малпай.)*

Ж у р н а л і с т к а *(шматзначна)*. Да заўтра, Эрна.

Эрна, не адказваючы, ідзе за Бурмістрам. Журналістка заўважае каля клеткі лісток паперы, выпадкова не прыбраны Жабрачкай. Нахіляецца, падымае лісток, чытае і, зіркнуўшы на бакі, хуценька хавае ў сумачку. Потым няспешна падыходзіць да Пызы.

Ж у р н а л і с т к а. А дзе ж малады чалавек з нататнікама у руках, які не адыходзіў ад клеткі ні на крок?

П ы з а. А халера яго ведае!

Ж у р н а л і с т к а. І цяпер ты апякуешся гэтак званым Галадаром? *(Здзекліва.)* Чысціш клетку, здзьмухваеш з яго пылінкі, ахоўваеш ягоны сон?

П ы з а. Вочы б мае яго не бачылі!

Ж у р н а л і с т к а. Як? Ты не захапляешся яго здольнасцямі, не адчуваеш павагі да сусветнай славы Майстра?

П ы з а. Ніякі ён не Майстра. Звычайны самазванца. Была б мая воля – палкай выгнаў бы яго з клеткі!

Ж у р н а л і с т к а. О, а ты не такі прасцяк, як я спачатку думала! Значыць, ты яго раскусіў?

П ы з а. Адразу. Няхай іншыя перад ім кленчаць, Пыза – біты воўк.

Ж у р н а л і с т к а. Які ты зух! А ведаеш, я таксама лічу, што гэта самазванца.

П ы з а *(жаліцца)*. Шкада, што пані дырэктарка ўспрымае ўсё за чыстую манету. Яна забараніла мне абражаць гэтага дармаеда і загадала ахоўваць яго ад

настырных наведнікаў. Нібыта ў мяне іншай працы мала!

Журналістка. А хочаш пазбыцца нахабніка? І пад тое зарабіць добрыя грошы?

Пыза (*падазрона*). Якім спосабам?

Журналістка. Я табе падкажу. (*Адводзіць Пызу ад клеткі і нешта шэпча яму на вуха.*)

Пыза спачатку слухае Журналістку з недаверам, але потым на яго твары з'яўляецца задаволеная ўсмішка.

Пыза. Але ж пані мае розум! Хітра прыдуманая!

Журналістка. Ты згодны?

Пыза. А... колькі? (*Робіць пальцамі рухі, нібыта пералічвае грошы.*)

Журналістка (*дае вартаўніку некалькі банкнотаў*). Гэта задатак. Другая палова – потым.

Пыза (*цалуе купюры, задаволена*). Шчодры задатак.

Журналістка. І нікому ані слова.

Пыза. А нягож! Навошта мне непрыемнасці на працы? (*Хавае грошы.*)

Журналістка. З тваёй дапамогай мы зробім карысную справу. (*Імкліва адыходзіць.*) Да заўтра.

Пыза (*кланяецца*). Маё шанаванне. (*Да Незнаёмага.*) Вось так. Не ўсе жанчыны любяць цябе, прыяцель. Нядоўга табе красавацца перад публікай! (*Адыходзіць, пакідаючы Незнаёмага ў адзіноце.*)

Незнаёмы ўздымае голаў і пачынае напяваць нейкую тужлівую мелодыю.

З’ява пятая

Познім вечарам на тым самым месцы. Н е з н а ё м ы сядзіць у клетцы, прыхінуўшыся спінай да пруты. Са свайго вагончыка выходзіць Э р н а, набліжаецца да клеткі.

Э р н а (*гаворыць хутчэй сама з сабой, чым з Незнаёмым*). Ну і што будзем рабіць? Заўтрашняя прэс-канферэнцыя не прынясе нічога добрага, я адчуваю гэта. Мінуў тыдзень, а мы так і не даведаліся, хто ты і навошта залез у гэтую клетку. Хутчэй за ўсё – нахабны самазванца, які ўдае вялікага Галадара. Ведаеш, найлепшае выйсце для цябе – пакінуць клетку. Зараз, цішком, пакуль падман не раскрыўся. Я папрашу ў публікі прабачэння за сваю даверлівасць, і, можа, усё абыдзеца. Як табе такі варыянт, прыяцель? (*Вымае ключ, адмыкае замок і адчыняе насцеж дзверцы клеткі.*) Выходзь, я прашу цябе.

Незнаёмы глядзіць на Эрну сумнымі вачыма, але не выходзіць з клеткі.

Э р н а. Павер мне: так будзе лепш. Нават калі ты – спраўдны Галадар. Азірніся навокал: ніхто не радуецца твайму з’яўленню, нікому не патрэбная твая ахвяра. Тваё нечаканае вяртанне прынесла адны клопаты. Усім, а найперш мне – адзінокай, безабароннай жанчыне. Табе мяне не шкада?

Незнаёмы не рухаецца.

Э р н а. Вядома, не. Табе не шкада мяне, не было шкада маю маці. Помніш, ты называў яе імя? Можа, зусім выпадкова, сярод дзясяткаў іншых жаночых імёнаў. “Імя, як ноч глухое – Марта...” Можа, ты ўжо

забыўся пра яе, бо ў тваім жыцці, асвечаным вялікімі ідэямі, яна не адыграла істотнай ролі. Цябе нічога ў свеце не хвалюе, акрамя твайго галадання. Ты прыходзіш, калі захочаш, і калі захочаш – адыходзіш. (*Сядае ў крэсла каля клеткі і запальвае цыгарэту.*)

Але я мушу расказаць табе пра яе. Пра чалавека, які шмат гадоў клапаціўся пра цябе, чысціў тваю клетку, мяняў вадку. Пра маладую, прыгожую жанчыну, употайкі закаханую ў цябе і таму няшчасную. Хіба, кахаючы такога, як ты, можна быць шчаслівай? Марта мела мужа, Імпрэсарыя, і таму пакутавала ўдвая: ад непадзельнага пачуцця да Галадара і ад пачуцця віны перад сваім мужам, якога пакорліва любіла і шанавала... А яшчэ ад таго, што не магла вытлумачыць прыроды свайго кахання да Галадара: гэта не была фізічная жарсць, але і не было духоўнае захапленне. Гэты дзіўны чалавек нараджаў у сэрцы Марты нейкую метафізічную трывогу, пагарду да свайго будзённага – шчаслівага, у прынцыпе! – жыцця, жаданне зразумець да канца асобу Галадара і адначасова жаданне сагрэць яго сваім каханнем, абараніць ад жорсткага свету, як маленькае, кволае дзіця. Як мне здаецца, Марту заварожваў і прыцягваў той несамавіты *голад*, які спальваў душу і цела Галадара, і адначасна ёй хацелася наталіць гэты голад, наталіць сабой: сваім целам, сваёй душой. Урэшце неяк уночы яна ўвайшла ў клетку, зняла з сябе кашулю і спрабавала грудзямі накарміць Галадара, як маці немаўлятка. На жаль, гэты вар’яцкі ўчынак убачылі чужыя вочы, чужыя языкі далі яму нікчэмнае вытлумачэнне, адбылася непрыемная размова з мужам і Марту звінавацілі ўва ўсіх смяротных грахах. У выніку яна замкнулася ў сабе, старалася не глядзець у бок Галадара, перастала гаварыць з мужам і нават зрабілася абыякавай да сваёй маленькай дачкі. На працы яна таксама не маг-

ла засяродзіць свае ўвагі, а раз яе прафесіяй было хаджэнне па канаце над плошчай, не дзіва, што ўсё скончылася вельмі трагічна: неяк Марта аступілася і паляцела проста на брук, а засцерагальнага пояса на ёй чамусьці ў той дзень не было. Не ведаю, ці заўважыў вялікі Галадар яе адсутнасць, ці яму было ўсё роўна, хто рупіцца пра яго і даглядае.

У вачох Незнаёмага з'яўляюцца слёзы, але незразумела, з якой прычыны: ці таму, што ён і ёсць Галадар, ці проста таму, што расказаная Эрнай гісторыя – вельмі жаласлівая і балючая.

Э р н а. Вядома, я не помню чалавека, якога мой бацька называў Майстрам Галадання, а маці – Эрнэстам, я была занадта маленькая. Усё, што я расказала зараз, я ведаю з бацькавых словаў, дакладней, з ягоных п'яных маналогаў. З абрыўкаў фраз маё дзіцячае ўяўленне хутка ўклала агульную карціну колішніх падзеяў; у залежнасці ад гадоў і настрою гісторыя атрымлівалася то ўзнёсла-рамантычная, то банальна-нікчэмная. Асабліва таямнічым здаваўся мне вобраз Галадара: я то ненавідзела яго як вінавайцу матчынай смерці, то абагаўляла як чалавека, якога яна сапраўднаму кахала. *(Усміхаецца.)* Напачатку я нават думала, што гэта ён – мой сапраўдны бацька, але з гадамі адмовілася ад гэтай ідэі: занадта я зямная і прагматычная на дачку шаленца-летуценніка. *(Уздымаецца з крэсла і падыходзіць да дзверцаў клеткі.)*

Незнаёмы са страхам глядзіць на жанчыну.

Э р н а. Іншае пытанне мучыць мяне цяпер: ці варта было? Ці варта самотная Галадарова аскеза слёзаў і смерці маёй маці? Ці варта мне рызыкаваць сваім

бізнесам дзеля незнаёмага, які да мяне нават не адгукваецца? Ці варта прыносіць у ахвяру жыццё і шчасце блізкіх людзей дзеля нейкай Ідэі, якую наступныя пакаленні ўсё роўна назавуць памылковай і шкоднай?.. Я ведаю, ты не збіраешся добраахвотна пакідаць клетку, ты хочаш змагацца. Дакладней, змагацца да вядзецца мне: з Бурмістрам, з прэсай, з незычлівай публікай, а ты будзеш моўчкі сядзець у клетцы, усведамляючы веліч сваёй місіі. Але прашу цябе: узваж як след сваё рашэнне. Падумавай пра ўласны лёс, пра лёс Марты. Я адыходжу і пакідаю клетку незамкнёнай. Калі раніцай я выйду з вагончыка і ўбачу, што клетка пустая, – я, можа, расчаруюся ў табе і каторы раз у жыцці, але... вельмі ўзрадуюся. (*Разварочваецца і адыходзіць.*)

Н е з н а ё м ы (*разгублена*). Марта. Дзе Марта?

З’ява шостая

На сёмы дзень галадання Незнаёмага Эр на ладзіць невялікую прэс-канферэнцыю. Каля клеткі пастаўлена некалькі крэслаў, на якіх размясціліся Б у р м і с т р, Ж у р н а л і с т к а, публіка. Крыху воддаль знаходзяцца П ы з а і Ж а б р а ч к а. Эр на стаіць проста ля клеткі, у якой сядзіць Н е з н а ё м ы, апатычны і абыякавы да таго, што адбываецца навокал. У апошнюю хвіліну прыбягае А л я к с а н д р, займае вольнае крэсла. Эр на кідае ў бок настаўніка трывожны позірк.

А л я к с а н д р. Прабачце, я спазніўся.

Б у р м і с т р (*да Эрны, нецярпліва*). Пачынайце, шаноўная!

Э р н а (*урачыста, але з адценнем іроніі*). Шаноўнае панства! Вы бачыце ў клетцы чалавека, які смела кінуў выклік асноўнаму закону прыроды: каб падтрымліваць жыццядзейнасць уласнага арганізма, трэба спажываць іншыя арганізмы, альбо, папросту кажучы, – харчавацца. Сёння мінае тыдзень, як гэты ўнікальны чалавек не прымаў ежы, і ён не збіраецца гэта рабіць трыццаць тры наступныя дні. У выніку наш герой пахудзее аж на пятнаццаць кілаграмаў, у чым і заключаецца сэнс эксперыменту. Думаю, многім з нас таксама не зашкодзіла б выкарыстаць ягоны просты, але эфектыўны метадад, каб скінуць пару-другую кілаграмаў лішняй вагі. (*Усміхаецца.*) Запэўніваю вас, што выступленне нашага цыркавога артыста не мае ніякіх палітычных, рэлігійных альбо філасофскіх мэтаў. (*Замаўкае.*)

Б у р м і с т р (*незадаволена*). Гэта ўсё, што вы можаце нам сказаць?

Э р н а. Усё.

Ж у р н а л і с т к а (*расчаравана*). Нічога ўзвыша-

нага, адухоўленага высокай ідэяй? Нічога, што магло б стаць тэмай першых старонак газет?

Э р н а. Узвышанага? Прыкладам?

Ж у р н а л і с т к а (*вымае з сумачкі ліст паперы, разгортвае і зачытвае*). “Можа, для нашай эпохі, эпохі газавых камер і канцэнтрацыйных лагераў, таталітарызму, тэрарыстычных актаў, гэтае добраахвотнае галаданне не з’яўляецца нечым атракцыйным, як за часам нашых бацькоў і дзядоў. На Зямлі выміраюць з голаду цэлыя плямёны, цэлыя кантыненты галадаюць ці недаядаюць... тым большае захапленне выклікае чалавек, які неўпрыкмет і сціпла хоча асвятціць сваім цудоўным дарам наш шэры дзень. Хоць ягоныя дасягненні не такія яскравыя, як подзвігі касманаўтаў, але яны паказваюць нам, на што ўсё яшчэ здольны Чалавек!” (*Да Эрны.*) А вы кажаце: ніякіх філасофскіх мэтаў.

А л я к с а н д р (*ускоквае з крэсла*). Адкуль у вас гэты лісток?

Ж у р н а л і с т к а. Знайшла каля клеткі.

А л я к с а н д р. Аддайце, гэта з майго нататніка! (*Спрабуе забраць лісток у Журналісткі, але тая спрытна перадае яго Бурмістру.*)

Б у р м і с т р. У мяне ўражанне, што нас ашукваюць, як маленькіх дзяцей. (*Складвае лісток і кладзе ў нутраную кішэнь гарнітура.*) Гавораць адно, а думаюць і пішуць зусім іншае.

Э р н а. Я не адказваю за фантазіі і прыдумкі, якія ўзнікаюць у галовах паэтаў і вучоных. Я выклала вам рэальны стан рэчаў. А кожны дае ім уласную інтэрпрэтацыю.

Ж у р н а л і с т к а. Рэальны стан рэчаў? Вы хочаце сказаць, што ваш артыст сапраўды галадае?

Э р н а. Вядома. Гэта знакамiты майстра сваёй справы, а не які танны шарлатан.

Журналістка падыходзіць да клеткі, вымае з сумачкі ларнетку і ўважліва аглядае падлогу клеткі.

Б у р м і с т р. Вы пэўныя, што ў клетцы сядзіць той самы чалавек, які некалі быў вядомы ўва ўсім свеце пад мянушкаю “Галадар”?

Э р н а. Давайце пачакаем яшчэ трыццаць тры дні і разам пераканаемся ў гэтым. Ніхто іншы не здольны паўтарыць ягонае дасягненне.

Б у р м і с т р. А калі раптам ён не сапраўдны Галадар і праз тыдзень памрэ? Хто будзе адказваць за ягоную смерць?

Ж у р н а л і с т к а. Не хвалюйцеся, не памрэ. (*Кліча Пызу.*) Шаноўны вартаўнік, вы не пакажаце нам, што там тырчыць з-пад саломы ў далёкім куце клеткі?

Пыза кідае погляд на Эрну, дырэктарка ківае галавой. Пыза няспешна адмыкае клетку, уваходзіць у яе, капаецца ў саломе ў далёкім куце клеткі і вымае адтуль паўабгрызеную курыцу. Выходзіць з курыцай з клеткі і паказвае ўсім.

Б у р м і с т р (*ціха*). Зноў яна мяне апярэдзіла, яхідна.

А л я к с а н д р. Не можа быць! (*Падбягае да клеткі.*) Гэта гнюсны падман, правакацыя!

Б у р м і с т р (*да Эрны*). Вось вам і майстра, вось вам і рэальны стан рэчаў. (*Строга.*) Хто-колечы ведае гэтага чалавека?

Жабрачка падыходзіць да клеткі, уважліва глядзіць на Незнаёмага і ўсплёсквае рукамі.

Ж а б р а ч к а. А божачкі, гэта ж ён!

Б у р м і с т р. Хто ён?

Ж а б р а ч к а. Шаленец з дзявятай палаты. Калі

я працавала санітаркай у вар'ятні, я штодня мыла падлогу ў ягоным пакоі.

Журналістка (ці то да Незнаёмага, ці то да Бурмістра). Ах ты, сукін сын!

Эрна. І не сорамна вам, панове?

Аляксандр (кідаецца да Эрны). Не вер ім, Эрна! Яны ўсе ў змове!

Бурмістр. Нарэшце ўсё высветлілася. Трэба выклікаць санітараў.

Аляксандр. Не! Ён сапраўдны! Я магу пацвердзіць! Я патрабую незалежнага следства!

Бурмістр (да Настаўніка, спакойна). І цябе таксама адправім у вар'ятню. За кампанію.

Аляксандр (да Эрны). Чаму ты маўчыш? Змагайся, Эрна!

Эрна. Я прайграла свой бой. І не хачу ў вар'ятню.

Бурмістр. Разумная дзяўчынка!

Аляксандр (да Журналісткі). А пані? *(Убачыўшы, што Журналістка адварнулася.)* Эх!

Раптам з'яўляюцца двое санітараў з насілкамі.

Эрна (да Бурмістра, іранічна). Якая аператыўнасць! Вы нават не паспелі іх выклікаць, як яны прыехалі.

1-ы Санітар. Каго забіраць?

Бурмістр. Спачатку таго ў клетцы. *(Робіць рух рукой у бок клеткі.)*

1-ы Санітар (перавёўшы пагляд на клетку). Але ў клетцы нікога няма.

Усе абарочваюцца і глядзяць на клетку. Сапраўды, яна пустая. Альбо Незнаёмы выйшаў у адчыненыя Пызам дзверы, альбо проста знік таксама нечакана, як і з'явіўся.

Ж у р н а л і с т к а. Сапраўды, няма. *(Вымае з сумачкі фотаапарат і фатаграфуе пустую клетку.)*

Б у р м і с т р *(да санітараў, злосна)*. Што сталі? Лавіце яго, ён небяспечны!

Санітары кідаюцца шукаць уцекача. Пыза з Жабрачкай таксама адыходзяць.

А л ь к с а н д р. Майстра, не пакідайце нас! Вазьміце мяне з сабой! *(Зрываецца з месца і бяжыць услед за санітарамі)*.

Э р н а *(невядома да каго)*. І што цяпер?

Ж у р н а л і с т к а. Усміхайцеся, мая дарагая! *(Фатаграфуе Эрну і разгубленага Бурмістра.)*

З'ява сёмая

Туманным ранкам ля ўваходу ў звырынец. З вагончыка выходзіць Пыза, пацэпваецца ад холаду. У Галадаровай клетцы, спінай да глядачоў сядзіць нейкі чалавек. На галаве ў яго навушнікі, у руках плэер, цела рытмічна пагойдваецца ў такт музыцы.

Пыза. Бр-р-р-р! Холад сабачы. Час перабірацца ў цёплыя мясціны. А дзе ж мая наймічка? Мусіць, атрымала персанальную пенсію ад Бурмістра і кінула працу? (*Разглядаецца, шукаючы Жабрачку, і заўважае чалавека ў Галадаровай клетцы.*) Ну, не! Толькі не гэта! (*Працірае вочы.*) Можа, я яшчэ сплю? (*Махае рукой перад вачыма.*). Згінь, прападзі!

Але постаць чалавека ў клетцы не знікае. Перапаханы Пыза кідаецца да вагончыка Эрны і з усяе сілы барабаніць у дзверы.

Пыза (*крычыць*). Пані Эрна! Пані Эрна! Хутчэй сюды!

Праз нейкую хвіліну дзверы адчыняюцца і на парозе з'яўляецца сонная Эрна ў спехам накінутым халаце.

Эрна. Ты надумаў выламаць дзверы? Што здарылася?

Пыза. Пані Эрна! Я гэтага не вытрымаю! Ён зноў вярнуўся!

Эрна (*здзіўлена*). Хто?

Пыза. Зірніце на клетку!

Эрна паварочвае галаву і глядзіць на клетку.

Эрна (*заўважыўшы ў клетцы чалавека*). Зноў? Хто гэтым разам?

Пыза. Не ведаю! Галадар, самазванца, папа рымскі – мне ўсё адно. Прашу вас, пані Эрна: паедзем-це з гэтага вар’яцкага мястэчка!

Эрна (*спакойна*). Супакойся і паглядзі, хто гэта.

Пыза. Нізавошта. І кроку не зраблю ў бок гэтай клеткі.

Эрна. Тады давядзецца мне самой. (*Асцярожна сыходзіць па прыступках і набліжаецца да клеткі.*)

У гэты час чалавек у клетцы паварочваецца, і мы пазнаем у ім Аляксандра. Убачыўшы Эрну, ён радасна махае ёй рукой на знак прывітання, але не здымае навушнікаў і яшчэ больш энергічна ківаецца ў такт музыцы.

Эрна. Аляксандр?

Пыза. Халера ясная! Настаўнік?

Эрна. Навошта ты залез у клетку? (*Робіць запрашальны знак рукой.*) Выходзь.

Аляксандр адмоўна круціць галавой.

Эрна. Здымі навушнікі, я хачу з табой пагаварыць. Растлумач, што ты задумаў.

Аляксандр адмоўна круціць галавой і паказвае рукой на дошку, якая прымацавана да клеткі.

Эрна (*глядзіць на дошку і чытае ўслых надпіс крэйдай*). “Вялікі Майстар галадання: першы дзень эксперыменту”.

Пыза. Ён што, звар’яцеў?

Эрна пачынае істэрычна смяяцца.

Пыза (*занепакоена*). Што будзем рабіць, пані

Эрна? Выклічам паліцыю? Ці, можа, адразу санітараў?

Э р н а (*перамогшы смех*). Не трэба, Пыза, хай сядзіць. Няўжо ты не разумееш: вярнуўся вялікі Галадар.

П ы з а. Вось гэты?

Э р н а. Гэты. Іншага мы не заслужылі.

П ы з а (*падазрона паглядзеўшы на Эрну*). Пайду лепш карміць звяроў, пані Эрна. З імі прасцей, чым з людзьмі. (*Яшчэ раз зірнуўшы на Эрну, а потым на Аляксандра ў клетцы, адыходзіць.*)

Э р н а (*сядае на прыступкі да вагончыка*). Так, са звярамі прасцей, чым з людзьмі: яны не залазяць у клетку, каб быць свабоднымі... (*Не гледзячы ў бок клеткі і не чакаючы адказу.*) Аляксандр, можа, ты здымеш усё ж гэтыя ідыёцкія навушнікі? Не ўяўляю, што за музыку ты слухаеш, але я таксама ведаю адну цудоўную песеньку. (*Спявае ціха і меладычна, у поўнай дысгармоніі з энергічнымі рухамі Аляксандра.*)

Паветраны шарык дзяўчынка трымала,

Вясёлую песеньку ціха спявала:

— Ах, шарык, вандроўнік шчаслівы і смелы,
Узняцца ў паветра я вельмі хацела б!

Каб разам з табою далёка, высока,

Занёс мяне вецер на зайздрасць сяброўкам.

За шэрыя хмары, да цёплага сонца,

Там лётаць бязважка, няспынна, бясконца...

З а с л о н а.

ЗВЕСТКІ ПРА П'ЕСЫ

“Сёстры Псіхеі” (2000).

П'еса-прыпавесць у 2-х дзях. Упершыню апублікавана ў часопісе “Дзеяслоў” (2003, № 3). Пастаўлена: Магілёўскі абласны драматычны тэатр (2002, рэжысёр Алег Жугжда); Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі (2007, рэжысёр Сяргей Кавальчык).

“Пан Твардоўскі” (2007).

Негістарычная драма ў 2-х дзях. Упершыню апублікавана ў часопісе “Маладосць” (2010, № 7). Пастаўлена: Гродзенскі абласны тэатр лялек (2009, пад назвай “Магічнае люстра пана Твардоўскага”, рэжысёр Алег Жугжда).

“Інтымны дзённік” (2007).

П'еса ў 2-х гісторыях. Упершыню апублікавана ў часопісе “Дзеяслоў” (2009, № 2). Пастаўлена: Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі (2009, пад назвай “Дзённік паэта”, рэжысёр Віталь Баркоўскі).

“Вяртанне Галадара” (2005).

П'еса-фантазмагорыя ў 2-х дзях, ахвяраваная Тадэвушу Ружэвічу. Упершыню апублікавана ў часопісе “Дзеяслоў” (2010, №2 (46)). Пастаўлена: Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі пры супрацоўніцтве з міжнародным тэатральным фестывалем “Konfrontacje Teatralne (Lublin)” (2009, рэжысёр Кацярына Аверкава).

ЗМЕСТ

Пасля гісторыі, або Практыкаванні ў свабодзе	3
Сёстры Псіхеі П'еса-прыпавесць у 2-х дзеях	15
Пан Твардоўскі Негістарычная драма ў 2-х дзеях	55
Інтымны дзённік П'еса ў 2-х гісторыях	103
Вяртанне Галадара П'еса-фантазмагорыя ў 2-х дзеях	169
Звесткі пра п'есы	218

Літаратурна-мастацкае выданне

Кавалёў Сяргей Валер'евіч

СЁСТРЫ ПСИХЕІ

П'есы

Рэдактар Ю. Пацюпа

Карэктар Н. Кучмель

Мастак С. Ждановіч

У афармленні вокладкі выкарыстаны фотаздымак з Амстэрдамскай калекцыі эратычнага мастацтва

Падпісана ў друк 05.01.2011 г. Фармат 84x108 ¹/₃₂.
Папера афсетная. Друк афсетны. Ум. друк. арк. 11,55.
Ул.-выд. арк. 11,55. Наклад 300 асоб. Замова № 1768.

Выдавец І. П. Логвінаў.

Пр-т Незалежнасці, 19-5, 220050, г. Мінск.

ЛИ 02330/0494468 ад 8.04.2009 г.

logvinovpress@mail.ru

Друк ТДА «**НоваПрынт**»

ЛП 02330/0552786 ад 25.02.2009.

Вул. Геалагічная, 59-4-10, 220047, г. Мінск.